

ENERJİ VE HUKUK

SEMPOZYUMU

Sonuç Bildirgesi

Temel Saptamalar ve Sorunlar

Çözüm Önerileri

Derleyenler

Av. Prof. Dr. Necdet Basa
Necdet Pamir

9 Aralık 2014
ANKARA

Türkiye Barolar Birliği
Oğuzlar Mah. Barış Manço Cad.
Av. Özdemir Özok Sokağı No: 8
06520 Balgat - ANKARA
Tel: (312) 292 59 00 (pbx)
Faks: 312 286 55 65
www.barobirlik.org.tr

SEMPOZYUM PROGRAMI

14 Kasım 2014

Kayıt 09:00 – 10:00

Açış Konuşmaları 10:00 – 11:00

Taner Yıldız

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı (Davet Edildi)

Av. Prof. Dr. Metin Feyzioğlu

Türkiye Barolar Birliği Başkanı

Mehmet Soğancı

TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Açılış Sunumları (Genel Görünüm) 11:00 – 12:30

Türkiye'nin Enerji Görünümü:

Mevcut Durum, Kaynaklar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri 11:00 – 11:45

Oğuz Türkyılmaz

TMMOB Makine Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu Başkanı

Türkiye'nin Enerjide Dışa Bağımlılığı:

Sorunlar ve Çözüm Önerileri 11:45 - 12:30

Necdet Pamir

TMMOB Petrol Mühendisleri Odası Enerji Politikaları Çalışma Grubu Başkanı

12:30 – 13:30 Yemek Arası

ÖZEL OTURUM:

Enerji Yoksulluğu 13:30 – 14:00

Prof. Dr. Seyhan Erdoğan

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Türkiye'nin Yerli Enerji Kaynakları ve Alt Yapısı

14:00 – 15:30

Kolaylaştırıcı: **Oğuz Türkyılmaz**

TMMOB Makine Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu Başkanı

Kömür

Dr. Nejat Tamzok *TMMOB Maden Mühendisleri Odası*

Petrol ve Doğal Gaz

İsmail Bahtiyar *TMMOB Türkiye Petrol Jeologları Derneği Başkanı*

Elektrik

Olgun Sakarya *TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası*

Su

İsmail Küçük *TMMOB Meteoroloji Mühendisleri Odası*

Kahve Arası ve Tartışma

15:30 – 15:45

Enerji Sektörü: Yasalar, Sorunlar, Çözüm Önerileri

15:45 – 18:00

Kolaylaştırıcı: Av. Berra BESLER - *TBB Başkan Yardımcısı*

Petrol Kanunu

Mehmet Kul *TMMOB Petrol Mühendisleri Odası Başkanı*

Elektrik Piyasası Kanunu

Av. Hayati Küçük *TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Hukuk Müşaviri*

Enerji ve Çevre

Baran Bozoğlu *TMMOB Çevre Mühendisleri Odası Başkanı*

Nükleer Santraller ve Hukuki Güvenlik

Av. Mehmet Horuş *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Hukuk Müşaviri*

Maden Kanunu

Av. Volkan Kaya *TMMOB Maden Mühendisleri Odası Hukuk Müşaviri*

15 Kasım 2014

**Enerji Sektöründe Hukuki Yansımalar
ve Özelleştirmeler**

09:30 – 11:15

Kolaylaştırıcı: Prof. Dr. Necdet Basa *TBB Başkan Başdanışmanı*

Madencilik Sektöründe Redevans ve İşletme Hakkı Devirleri

Mehmet Torun *TMMOB Maden Mühendisleri Odası*

6331 Sayılı Yasa Karşısında İş Güvenliği

Av. Nurten Çağlar Yakış *TMMOB Hukuk Müşaviri*

Özelleştirmelere Karşı Yatağan Mücadelesi

Süleyman Girgin *TMMOB Maden İş Yatağan Şube Başkanı*

Kahve Arası ve Tartışma

11:15 – 11:45

ÖZEL OTURUM:

Enerji Özelleştirmeleri ve Türkiye

11:45 – 12:30

Mustafa Sönmez

Gazeteci - Yazar

Yemek Arası

12:30 – 14:00

Türkiye'nin Nasıl Bir Enerji Politikası Olmalı?
Teknik, Ekonomik ve Hukuki Alt Yapı Manifestosu 14:00 – 18:00

Yöneten: Necdet Pamir

TMMOB Petrol Mühendisleri Odası Enerji Politikaları Çalışma Grubu Başkanı

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası

Hüseyin Yeşil *Yönetim Kurulu Başkanı*

TMMOB Makine Mühendisleri Odası

Oğuz Türkyılmaz *Enerji Çalışma Grubu Başkanı*

TMMOB Maden Mühendisleri Odası

Necmi Ergin *Genel Sekreter*

TOBB Temsilcisi (Davet Edildi)

Türkiye Sürdürülebilirlik Akademisi

Murat Sungur Bursa *Başkan*

Greenpeace Türkiye

Av. Gökhan Candoğan

TMMOB Çevre Mühendisleri Odası

Baran Bozoğlu *Yönetim Kurulu Başkanı*

**TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ BAŞKANI
AV. PROF. DR. METİN FEYZİOĞLU'NUN
ENERJİ VE HUKUK SEMPOZYUMU
AÇIŞ KONUŞMASI**

Çok değerli katılımcılar, çok değerli dostlar,

Hepinizi şahsım ve Türkiye Barolar Birliği adına saygıyla, sevgiyle selamlıyorum efendim. Hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Enerji - ekonomi ve çevre. Bizim işimiz bu üçlüyü dengede tutabilmek. Çevreyi katlederek enerji üretirsek, yaşam imkânlarımız elimizden gittiğinde enerjii ne yapacağız? Enerjii üretmezsek yaşayamayacağız, çevreyi ne yapacağız? Ekonomiyi enerjiyle beslemediğimiz takdirde insanların karnını nasıl doyuracağız? Bu üçlüyü en rasyonel şekilde dengede tutmaktan bahsediyoruz.

Ülke yönetimini üstlenenler, ülkenin gelişmekte olan ekonomisinin gereksinimi olan enerjii temin ederken, bu süreçte ekosistemi, gelecek nesillerin de o ekosistemde hak sahibi olduğunun bilinci içinde;

özenle, sorumlulukla gözetmek ve korumakla yükümlüdürler. Uсталık ve devlet adamlığı yolu, bunları bir potada eritebilmekten geçer. “Enerji - Ekonomi ve Çevre...” Bizim görevimiz, bu üçlü sacayağını, birini diğeri uğruna feda etmeden, dengede tutabilme becerisini gösterebilmektir.

İşte değerli dostlarım; yönetebilen bir demokrasi, adalet dağıtabilen bir yargı ve bu çerçevede tüm kurum ve kuralları ile hukukun üstünlüğünün uygulandığı bir devletin yaşamsal önemi, tam da bu noktada belirginleşir... “Adam gibi adam” özdeyişinden hareketle “Devlet gibi Devlet”in bu denklemden çıkarılması halinde; geriye, dizginlenemeyen kısa vadeli kâr hırslarıyla, ekosistemle ve tüm yaşam alanlarıyla birlikte çevreyi tahrip etmekten çekinmeyen, insanın ve doğanın hukukunu yok sayan, birtakım hoyrat girişimler kalır.

Böyle bir ortamda, “yatırım” yapanın maliyetini ilk düşüreceği ve kârını en fazla seviyeye çıkaracağı “kalem”, ne yazık ki insan hayatı olarak değerlendirilmektedir.

Misal vermek gerekirse; Maden üretiminde ileri teknolojinin kullanılması yerine, acımasız bir rödovans sistemi ile “en ucuzu teklif eden” ya da uygulamasına göre “en yüksek tarifeyi” teklif eden “yatırımcı”nın iş alması anlamına gelen bir sistemin, hala nasıl ısrarla savunulduğunu sorgulayıp, bu vahşi uygulamayı ortadan kaldırmazsak, topluma karşı görevimizi yapmış

olmayız. Bu yalın gerçeklik ortadayken ve tarımın geliştirilmesine uygun ve gerekli arazilerin madencilğe kim ya da kimler tarafından ve nasıl açıldığı konuşulmadan, “çare” diye çıkarılan yeni düzenlemelerde de, (kamu kurumları açısından) rödovans sisteminin sürdürülmekte olduğu görülmektedir.

Bizim, sözünü ettiğim bu sacayağı çerçevesinde bu ve benzeri konuları ele alarak enerji güvenliğini sağlamayı mutlaka başarmalıyız. Bu çerçevede yeterli enerjiye, ödenebilir enerjiye, kesintisiz, güvenilir, çeşitlendirilmiş enerjiye ve elbette çevreyi yok etmeyen enerjiye, enerji üretimine ihtiyacımız var. Bu sayede enerji güvenliğini sağlayabiliriz. Elbette yenilenebilir enerji üzerine yatırım yapmalıyız. Bu yatırımları araştırma, geliştirme ve buluşla yani yüksek teknoloji gerektiren sanayi üretimiyle birleştirerek enerji üretmek için kuracağımız santrallerin ithalatını değil üretimini yapar hale gelmeyi başarmalıyız. Dediğim gibi sacayağı ancak bu şekilde kurulabilir.

Türkiye bugün itibariyle enerjide %72 dışa bağımlıdır. Ama bir birim hizmet veya mal üretirken Avrupa Birliği ortalamasından neredeyse iki kat daha fazla enerji tüketir durumdadır. Bu da, Türkiye'nin gelişmemiş bir ülke olduğunun bariz kanıtıdır. Gelişmiş ülkeler, enerji bağımlılığından kurtulabilmek için enerji verimliliğini birinci öncelik haline getirmişken, bizde verimlilik kavramı neredeyse teorinin dışında hayata geçmemiştir.

Değerli Dinleyenler,

Türkiye'nin enerjide büyük ölçüde dışa bağımlı olmasının en önemli sakıncalarından biri de, dışa bağımlılığın belli ülkeler üzerinde teksif edilmiş olmasıdır. Şu halde Türkiye, bu bağımlılığını kıramadığı, enerji kaynaklarını çeşitlendiremediği, yenilenebilir enerjiye geçemediği, enerji verimliliğini sağlayamadığı ve kendi ülkesinde enerji üretmediği sürece bağımsız bir dış politika sahibi olamayacaktır. Enerjide belli ülkelere bağımlı hale gelmiş bir ülkenin bağımsız bir dış politikası olamaz. Bu acı gerçeğin yanında, sözü ettiğim devlet gibi devleti arar hale geldiğimiz ve devleti, sadece hakkını talep eden insanları copluyan ceberrut yüzüyle gördüğümüz bir ortamda vahşi kapitalizm, önüne çıkan bütün engelleri acımasızca yıkar, geçer. Fakat biz her ölümden, her trajedide sistemin aksaklıklarını sorgulamak yerine sorumluları ve sorumlulukları müfettiş seviyesinde arayıp orada kesmeye ve unutmaya meyilliyiz. Patronu içeri alıp birkaç müfettişi de sorguya çektik mi kamuoyunun tepkisi zaten dinliyor.

Önceki gün 8 baro başkanımızla birlikte Yırca'daydım. Yırca'daki davayı açan sevgili meslektaşımız Ankara Barosu'nun önceki Genel Sekreteri Av. Gökhan Candoğan aramızda. Gökhan kardeşim sana ve seninle birlikte mücadeleyi yürüten meslektaşlarıma içten teşekkürlerimi sunuyorum. Zeytinliği koruyamadık ama sistemin çökmüş olduğunu tüm milletimize göstermeye başladık. Bu sempozyumda sadece şunu düşünme-

nizi istiyorum; devlet, bir ailenin elinden kamulaştırarak alırken zeytinlerin ve arazinin bedelini ödemekle yetinebilir mi? Bir zeytin ağacının fide seviyesinden iyi ürün verir noktaya gelişine kadarki ailenin uğrayacağı muazzam gelir kaybını kamulaştırma bedeline dahil eder mi? Bir fabrikanın kamulaştırması söz konusu olduğunda sadece makine, arsa ve bina değeri mi verilmelidir, yoksa fabrikanın içinde çalışan işçilerin işsiz kalmaları durumunda ödenecek kıdem tazminatından yeni fabrikanın imal edilmesine kadar o şirketin uğrayacağı zararlar da hesaplanır mı? Elbette hesaplanır. Zeytin ağacı kesilirken niye hesaplanmasın! Ağacı kesilen bir ailenin mahkûm edildiği hayat, ya yerin yedi kat altına acımasız maden şartlarına indirilmektir veya bir başkasının tarlasında ırgatlıktır.

Şu halde enerji politikası planlanırken işin sosyal yönü, hukuk yönü kadar önemlidir. Bu noktada sözü uzatmadan hukuk devletine gelmek zorundayız. Bu sempozyumun konusu enerji hukuku değildir. Enerji ve hukuktur. Enerji hukukunun maddi konusu olan enerjiyi bilmeden, enerji üzerine konuşmalar havada kalır. Bu çerçevede halka doğru düzgün, hukuka uygun sosyal projelendirilmesi yapılmış planlarla gidilmediği takdirde, biraz önce bahsettiğim sacayağını koruyan güzel projeler de halk tarafından ağır tepkiyle karşılanacaktır. Bu, rüzgâr enerjisinden başarılı bir madencilik uygulamasına kadar her projenin halk tarafından sosyal anlamda haklı bir tepkiyle karşılanmasının altındaki sebeptir. Halkı, yaptığımız işin doğru ve düzgün bir iş olduğuna ikna edebilmek için huku-

ka uygun davranılmasını sağlamak zorundayız. Aksi takdirde her enerji yatırımı, Türkiye’de yeni bir sosyal huzursuzluğun sebebi olacaktır.

Tam da bu noktada değerli dinleyenler, Türkiye’nin üreten kaynak ülkelerle tüketen Kıta Avrupası arasında bir enerji köprüsü oluşunu, bardağın dolu tarafından görmeyi öneriyorum. Başımıza bu kadar iş açan jeopolitik konumumuz, akıllı politikalarla Türkiye’yi dünyanın sayılı güçlerinden biri haline getirir. Yeter ki içerde 76 milyonu siyasi düşünce, ırk, dil, cinsiyet, cinsel tercih, dini inanış, mezhep paydalarında bölmeye kalkışmayalım. Yeter ki 76 milyonun kucaklaşmasını hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan hakları çerçevesinde sağlayabilelim. Çünkü adalet mülkün yani ülkenin temelidir değerli dostlarım. Enerji politikalarının da temeli yine adalet olmalıdır.

Bu vesileyle tüm katılımcılara en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Ama özellikle teşekkür etmek istediğim iki isim var; Türkiye Barolar Birliği Başkan Başkanışmanı Av.Prof. Dr. Necdet Basa ve Petrol Mühendisleri Odası Enerji Politikaları Çalışma Gurubu Başkanı değerli dostum Necdet Pamir. Onların üstün gayretleri olmasaydı bu kadar önemli bir sempozyumu hayata geçiremezdik. Hepinize ayrı ayrı teşekkür ediyorum efendim, sağolun.

Av. Prof. Dr. Metin Feyzioğlu
Türkiye Barolar Birliği Başkanı

SUNUŞ

Türkiye, enerji tüketiminde % 72 oranında dışa bağımlı bir ülke konumundadır. Ağırlıklı olarak ithal ve fosil kaynaklara dayalı mevcut politikaların sürdürülmesi halinde, bu bağımlılık artma eğilimindedir. Söz konusu bağımlılık, bir yandan cari açığın artmasının başlıca nedenini oluştururken, enerji güvenliğimizin yanı sıra, genel güvenliğimizi de tehdit etmekte, diğer yandan da dış politikadaki hareket alanımızı daraltmaktadır. Enerji ithalatımızda yüksek oranda bağımlı olduğumuz ülkelere karşı izlenmekte olan sakıncalı ve çoğu zaman uluslararası hukuku çiğneyen, onların güvenlik algılarını tehdit eden dış politika anlayışı, ciddi bir sorun kaynağı halindedir. Bu sakıncalı politika, temelden değiştirilmelidir.

Türkiye'nin mevcut yerli ve yenilenebilir kaynakları, tükettiğimiz enerjinin birkaç kat fazlasını karşılayabilecek potansiyele sahiptir. Ne var ki bu kaynakların geliştirilmesine yönelik birçok girişimin; hukuku yok sayan, ekosistemi tahrip eden ve giderek yüzlerce emekçinin canına mal olan bir anlayışla sürdürülüyor olması, ülkemizin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Maliyetleri düşürmek ve üç kuruş fazla kazanmak uğruna, insan yaşamından "tasarruf edilmesi", doğanın ve tarihin yok edilmesi; aklın, adaletin ve vicdanın sınırlarını çoktan aşmış durumdadır. "Enerji yatırımı" gerekçesiyle, Mahkeme kararları "yok" sayılmakta,

SİT alanı kararları değiştirilmekte, akarsular kurutulmakta, suya erişim hakları ipotek edilmekte ve torba kanunlar arasına sıkıştırılan adaletten yoksun metinlerle, hukuka inanç da katledilmektedir.

Uygulanmakta olan çevreye duyarsız, insan yaşamını değersiz gören, hukuku yok sayan ve salt karı en yüksek seviyede sağlamaya odaklanmış “yatırımlar”, olumlu girişimlerin de önünü kesecektir. Bu çerçevede, halka, ağırlıklı olarak doğru düzgün, hukuka uygun, sosyal projelendirilmesi yapılmış planlarla gidilemediği içindir ki, “Enerji-Ekonomi-Çevre” sacayağını koruyan olumlu projeler de halk tarafından ağır tepkiyle karşılanmaktadır. Bir bilgenin dediği gibi, “Hoşnutsuzluk bir kez alevlendi mi, kötü işlerle birlikte, iyiler de beğenilmez.” Bu tepkiler, rüzgâr enerjisinden, başarılı bir madencilik uygulamasına kadar, her projenin halk tarafından sosyal anlamda haklı bir tepkiyle karşılanmasının altındaki sebeptir. Son yıllarda ülkemizin her yanından yükselen “Termik santrale hayır”, “Nükleer santrale hayır”, “HES’lere hayır” haykırışlarına, son dönemde “Rüzgâra hayır” isyanlarının katılmış olması, işte bu duyarsız ve sorumsuz uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Halkın, yapılan işin doğru ve düzgün bir iş olduğuna ve yararlı sonuçlar yaratacağına ikna edilebilmesi için, enerji politikasının tüm uygulamalarıyla hukuka uygunluğunun sağlanması zorunludur. Aksi takdirde, istisnasız her enerji yatırımı, Türkiye’de yeni bir sosyal huzursuzluğun sebebi olacaktır.

“Enerji ve Hukuk Sempozyumu”nda, yetkin uzmanlarımızın yalın biçimde ortaya koyduğu gibi Türkiye,

yerli ve özellikle yenilenebilir kaynaklar bakımından son derece zengindir. Ülkemiz, enerji alanında yetişmiş insan kaynakları bakımından da çok yetkin bir birikime sahiptir. Yandaşların kayırılmadığı, sektörün yönetimi kademelerinde liyakat ve birikimin değer bulacağı bir yönetim anlayışıyla; enerji sektörü, cari açık kaynağı olmaktan çıkartılıp, ülke ekonomisini göndiren bir konuma ulaşabilecektir.

Enerji kaynaklarımızın yanı sıra; tarım arazilerinin, zeytin ağaçlarının, denizler ve göllerin ve tüm doğal kaynaklarımızın; sadece bizlere değil, gelecek nesillere de ait olduğunu bir an bile akıldan çıkarmadan, onların da tüm bu kaynaklar üzerindeki hak ve hukukunu da gözeterek üretmeyi ve tüketmeyi başarabilmek zorundayız. Maharet, bu kaynakların ekosistemi gözeterek ve mümkün olan en temiz, en verimli ve gelişmiş teknolojilerle, hukuka saygılı biçimde ve olabildiğince yerli mühendislik, işçilik ve müteahhitlik katkısıyla devreye alınabilmesinde ve bilinçli bir biçimde tüketilebilmesindedir.

Çözüm; ekosistemi gözeterek, iş güvenliğini sağlayarak, teknoloji üreterek ve hukukun üstünlüğü ve adalet anlayışını, tüm enerji faaliyetlerinin merkezine oturtturarak, yerli ve yenilenebilir kaynaklarımızı daha fazla devreye alabilmekten ve atılan her adımda, verimliliği sağlayabilmekten geçmektedir.

Av. Prof. Dr. Metin Feyzioğlu
Türkiye Barolar Birliği Başkanı

“Enerji ve Hukuk Sempozyumu”

SONUÇ BİLDİRGESİ

Enerji, ülkelerin ekonomik ve toplumsal gelişmelerinin motor gücü ve yaşam kaynağıdır. Yaşamın her alanında ve hemen tüm ekonomik sektörlerdeki (tarım, sanayi, ulaştırma, ticaret, kamu hizmetleri, vb.) her türlü ürün ve hizmetin üretimi için vazgeçilmez girdidir. Enerji aynı zamanda; sağlık, beslenme, eğitim, güvenlik vb. gibi tüm yurttaşlar için en temel hizmetlerin temininin yanında, onların yaşam seviyelerini artırma potansiyeli ile de değerli bir faktördür. Bu nedenlerle de enerji politikalarının temel ilkeleri, tüm bu yaşamsal gereksinimlere yanıt verilebilecek biçimde belirlenmeli ve uygulanmalıdır.

Enerji politikaları, ekosistemi dikkate almadan biçimlendirilemez ve çevreyi geri dönülmez biçimde tahrip etme pahasına sürdürülemez

Ülke yönetimini üstlenenler, ülkenin gelişmekte olan ekonomisinin gereksinimi olan enerjiyi temin ederken, bu süreçte ekosistemi, gelecek nesillerin de o ekosistemde hak sahibi olduğunun bilinci içinde; özenle, sorumlulukla gözetmek ve korumakla yükümlüdürler. Uсталık ve devlet adamlığı yolu, bunları bir potada eritebilmekten geçer. **“Enerji - Ekonomi ve Çevre...”** Bizim görevimiz, bu üçlü sacayağını, birini diğeri uğruna feda etmeden, dengede tutabilme becerisini gösterebilmektir.

Nüfus artışı ve ekonomik büyüme sonucu daha fazla enerjiye ihtiyaç duyulması doğaldır. Kaldı ki, enerji üretim ve tüketimi; daha iyi, daha sağlıklı ve daha in-

sanca bir yaşam sağlamak içindir. Ancak bu insani gereksinim, çevreyi katlederek, ekosistemi geri dönülmez biçimde tahrip ederek, yöre insanını yerinden, işinden – aşından ederek karşılanıyorsa; bir yerlerde yanlış yapıldığının görülmesi gerekmektedir.

Bu nedenlerle de ülke yönetimini üstlenenlerin temel görevlerinin başında, enerji güvenliğinin yani toplumsal kalkınma için “olmazsa olmaz” öneme haiz enerjinin; yeterli, ödenebilir, güvenilir, zamanında, temiz, çeşitlendirilmiş ve olabildiğince yerli kaynaklardan, kesintisiz ve kaliteli olarak arzının sağlanması gelmelidir. İşte gene bu nedenlerle de “enerji, ekonomi ve çevre” üçlü sacayağının, hukukun üstünlüğü ilkesinin sağlayacağı güvence ve denge terazisiyle tartılarak yaşama geçirilmesi zorunludur. Ve bu süreç, doğal kaynaklar üzerinde sadece bu günlerde yaşayanların yani bizlerin değil, gelecek nesillerin de hakları olduğu unutulmadan, onların hukukunu da gözeten bir sorumluluk anlayışıyla sürdürülebilmelidir.

**Enerjide dışa bağımlılık “kader” değildir.
Yerli ve yenilenebilir kaynaklarımız,
ülke kalkınmasını rahatlıkla karşılayacak
potansiyelindedir; ancak yanlış politikalar
nedeniyle, atıl konumdadır**

Bugün içinde bulunduğumuz koşullarda Türkiye, birincil enerji tüketiminde yüzde 72 oranında dışa bağımlıdır. Söz konusu bağımlılık, son 10 yılda % 5 artmıştır. Bu bağımlılığın, ekonomik olduğu kadar, siya-

si olumsuzlukları ve dış politikamız açısından da çok ciddi sakıncaları vardır. Ülkemiz, yanlış enerji politikalarının ısrarla sürdürülmesi sonucunda; tükettiği petrolün % 92'sini, doğal gazın % 98'ini ithal eden bir ülke haline getirilmiştir. Son yıllarda bu ithalata, artan oranlarla kömür de eklenmiştir. Türkiye'nin enerji ithalat faturası 2013 yılında yaklaşık 56 milyar dolar olmuştur. Bu miktar, 2002 yılına oranla (o yıl için 9,1 milyar dolar) 6 katından fazla artmıştır. Enerji ithalat faturamız, toplam ithalat faturamızın dörtte birini geçen bir seviyeye yükselmiştir ve artık sürdürülebilir değildir.

Ancak hemen belirtelim; Türkiye için enerjide dışa bağımlılık, bir kader değildir. Mevcut durum, yıllardır sürdürülen yanlış politikaların, yanlış kaynak seçimlerinin; ulusal çıkar ve kamu yararı yerine, sadece kâr odaklı uygulamaları politika "sanmanın" kaçınılmaz sonucudur. 2013 yılında yaklaşık 245 milyar kilovatsaat elektrik tüketen ülkemizde, enerji verimliliğinde yapılabilecek iyileştirmeler (toplam tüketimin % 25'i) de dikkate alındığında; tüketilen bu miktarın dört katına yakın ve henüz devreye alınmamış kaynak potansiyelimiz mevcuttur. Türkiye'nin enerji kaynaklarının yetersiz olduğu savı gibi "enerji kaynaklarının stratejik bir özelliği olmadığı ve piyasadaki sıradan mallardan farksız olduğu" iddiası da temelsizdir ve yanlıştır. Çağımızın en yaşamsal ve stratejik kaynaklarının başında, enerji kaynakları gelmektedir. Yakın çevremizde gelişen birçok olay, milyonlarca sivilin ölümü pahasına, bu gerçeğin en yalın ve acı ifadesidir.

Ülkemizin zengin kömür, hidroelektrik, rüzgâr, güneş, jeotermal, biyo-yakıt potansiyeli ve bunlara ilave olarak enerji verimliliğinde yapılacak iyileştirmeler, yeni keşifler olmasa bile önümüzdeki on yıllardaki enerji talebimizi rahatlıkla karşılayabilecek seviyededir. Meslek Odalarımızın çalışmalarının yanı sıra, devletin ilgili kurumları ve ilgili sivil toplum örgütlerinin sayısız raporları bu potansiyeli ortaya koymaktadır. Bu kaynaklar, **yerli kaynaklar** olduklarından, dışa bağımlılığımızı ve cari açığımızı büyük oranda azaltacak; diğer yandan ise dış politikada yaşanmakta olan darboğazları daha rahat aşabilmemize olanak sağlayacaktır. Ayrıca, söz konusu kaynaklarımızın büyük bölümü **yenilenebilir kaynaklar** olduklarından, her yıl dışarıdan enerji kaynağı ithali gerekmeyecektir. Teknoloji ilerledikçe ve Türkiye teknoloji üretiminde hak ettiği düzeye geldiğinde, bu kaynaklardan daha fazla enerji elde edilmesi de mümkün olacaktır. Ayrıca yenilenebilir enerji kaynaklarına ve enerji verimliliğine daha fazla odaklanacak bu alternatif politika, önemli oranda istihdam da sağlayacaktır.

Enerji kaynaklarımız son derece verimsiz kullanılmaktadır. En önemli “yerli kaynak”larımızın başında enerji verimliliğini iyileştirme potansiyelimiz gelmektedir

Ülkemiz, bir birim hizmet veya mal üretirken harcanan enerji miktarı bakımından, Avrupa Birliği ortalamasından çok daha fazla enerji tüketir durumdadır. Bu durum, Türkiye'nin henüz gelişmemiş bir ülke oldu-

ğunun bariz kanıtıdır. Gelişmiş ülkeler, enerji bağımlılığından kurtulabilmek için, enerji verimliliğini birinci öncelik haline getirmişken, bizde verimlilik kavramı neredeyse teorinin ve söylemin dışında hayata geçmemiştir. Bu nedenle göstermelik kampanyalara harcanan para ve mesainin; sağlıklı veriler, hedefler ve gerçekçi teşvik politikaları eşliğinde enerji verimliliği başta olmak üzere bizzat sahip olduğumuz yerli kaynakların değerlendirilmesi için harcanması esas olmalıdır.

İzlenen sakıncalı dış politika, enerjide yüksek oranda bağımlı olduğumuz ülkeler açısından ciddi tehdit algılaması yaratmaktadır. Bu durum, enerji güvenliğimizi, genel güvenliğimizi ve ekonomimizi büyük risk altına sokmaktadır

Enerji bağımlılığımızdaki bir diğer sakınca; petrol (enerji tüketiminin % 25'ini sağlıyor), doğal gaz (% 31) ve kömür (%31) gibi, enerji tüketimimizde en çok kullanılan kaynakları ithal ettiğimiz belli ülkelere olan aşırı bağımlılığımızdır. Sakıncalıdır; zira izlenmekte olan maceracı dış politika, söz konusu ülkelerde (Rusya Federasyonu, Irak ve İran) ciddi tehdit algısı yaratmaktadır. Söz konusu ülkelerin, petrol ithalatımızdaki toplam payları % 68, doğal gaz ithalatımızdaki toplam payları ise % 77'dir. Bu oranlar, son derece yüksek ve risk içeren oranlardır.

Ülkemizin topraklarına Patriot füzelerini ve füze kalkanını yerleştiren, Irak'ın iç işlerine karışan, Irak

halkına ait petrolü, o ülkedeki bölgesel bir yönetimle, uluslararası hukuku hiçe sayarak topraklarımız üzerinden ihraç eden ve Suriye’de rejimi değiştirmeye kalkışan mevcut dış politika anlayışı; enerji ithal ettiğimiz ülkelerde yarattığı tehdit algısı nedeniyle, ülkemizin genel güvenliğinin yanı sıra, enerji güvenliğini de büyük risk altına sokmaktadır. Özellikle kış aylarında, mevcut enerji sistemi yönetilemez hale gelmekte, doğal gaz kesintilerini elektrik kesintileri izlemekte; sanayi üretimi ve ekonomik yaşam tahrip olurken, fiyatlar yükselmektedir. Dış politikadaki maceracı yaklaşımın terk edilmesi, enerji güvenliğimiz açısından da ülke güvenliğimiz açısından da zorunlu görünmektedir.

Enerji ekipmanlarının yerli imalatı, dışa bağımlılığımızı azaltabilmenin en temel ön koşullarından birisidir

Enerjide dışa bağımlılığı mümkün olan en az seviyeye indirebilmenin bir diğer yolu da enerji üretimi ve tüketiminde kullanılan ekipmanların yerli imalatını sağlayabilmek olmalıdır. Bu konuda, Devlet’in yönlendiriciliği ve teşvikiyle; üniversite - özel sektör - kamu işbirliğiyle, yapılabilecek çok şey vardır. Enerji politikasının odaklanması gereken en önemli alanlardan birisi de bu alandır.

Özelleştirmelerin tekelleşmeyi önleyerek, sağlanacak rekabet sayesinde enerji fiyatlarını ucuzlatacağı ve istihdam sağlayacağı savları, yaşanan gerçekler karşısında geçersiz kalmıştır

Özelleştirmeleri “her derde deva” olarak göstermek uğruna, birçok iddia ortaya atılmıştır. Özelleştirme adı altında, karlı kamu kurumları az sayıdaki yandaş şirkete, değerinin çok altında bedellerle “transfer” edilmişlerdir. Kamunun yatırım yapması, Elektrik Piyasası Kanunu gibi düzenlemelerle yasal olarak önlenirken, denetim sorumluluğu da özel şirketlere devredilmiştir. Kamu tekeli kırılırken, az sayıda yandaş şirketin piyasayı büyük oranda kontrol ettiği özel tekel ortamı yaratılmıştır. Bu süreçte, konutlar için elektrik fiyatları 2002 - 2014 arasında % 109, doğal gaz fiyatları ise 2002 - 2014 arasında % 355 artmıştır. Türkiye OECD ülkeleri arasında en pahalı benzin ve motorin kullanan ülke olmuştur. Vergilerde OECD içindeki en yüksek miktarı gene Türkiye uygulamaktadır. Bunların da ötesinde, özelleştirmeler sonucunda, istihdamın artmaması bir yana, işten çıkarmalar tavan yapmıştır. Daha birkaç gün önce, Manisa'nın Soma ilçesinde, bu hoyrat uygulamalar nedeniyle yitirdiğimiz 301 madencinin kutsal anıları taptaze iken, aynı bölgedeki maden ocaklarında çalışan toplam 2 bin 800 işçinin işlerine SMS mesajlarıyla son verilmiştir. İşçilerin çalışma haklarının güvence altına alındığı, sendikalaşmalarının önündeki tüm baskı ve kısıtların kaldırıldığı ve çalışanların hukukunun, en az birilerinin para kazanması kadar önemli olduğunun ka-

nıtladığı bir hukuk düzenine, her zamankinden fazla gereksinim duyulmaktadır.

Enerji yatırımları, öncelikle işçi sağlığı ve iş güvenliğini güvence altına alarak yapılmalıdır

Enerjide belli ülkelere bağımlı hale gelmiş bir ülkenin, bağımsız bir dış politikası olamaz. Dışa bağımlılığımızı mümkün olan en düşük seviyeye indirebilecek yerli enerji kaynaklarımızın üretimleri ve katkıları, mutlaka sağlanmalıdır. Ancak bunu yaparken, hem çalışanların can güvenliklerinin ve hem de yatırımın yapılacağı bölgelerdeki ekosistemin korunması, mutlaka sağlanmalıdır. Yöre halkının haklı olarak karşı çıktığı faaliyetler derhal durdurulmalıdır.

Enerji üretimine yönelik olarak; kaynaklarımızın, iş güvenliği ve işçi sağlığına ilişkin gerekli önlemler alınmaksızın işletmeye açılması ve yasal denetim işlemlerinin de gereğince yapılmaması ya da ihmal edilmesi sonucunda, masum insanların/emekçilerin hayatlarını kaybetmelerinin, kabul edilebilir hiçbir gerekçesi olamaz. Bu sorumsuz ve insafsız gidişin, derhal durdurulması zorunludur.

İşte; yönetebilen bir demokrasi, adalet dağıtabilen bir yargı ve bu çerçevede tüm kurum ve kuralları ile hukukun üstünlüğünün uygulandığı bir devletin yaşamsal önemi, tam da bu noktada belirginleşir... “Adam gibi adam” özdeyişinden hareketle “Devlet gibi Devlet”in bu denklemden çıkarılması halinde; geriye, dizginlene-

meyen kısa vadeli kâr hırslarıyla, ekosistemle ve tüm yaşam alanlarıyla birlikte çevreyi tahrip etmekten çekinmeyen, insanın ve doğanın hukukunu yok sayan, birtakım hoyrat girişimler kalır.

Böyle bir ortamda, “yatırım” yapanın maliyetini ilk düşüreceği ve kârını en fazla seviyeye çıkaracağı “kalem”, ne yazık ki insan hayatı olarak değerlendirilmektedir. Maden üretiminde ileri teknolojinin kullanılması yerine, acımasız bir redevans sistemi ile “en ucuzu teklif eden” ya da uygulamasına göre “en yüksek tarifeyi” teklif eden “yatırımcı”nın iş alması anlamına gelen bir sistemin, hala nasıl ısrarla savunulduğunu sorgulayıp, bu vahşi uygulamayı ortadan kaldırmazsak, topluma karşı görevimizi yapmış olmayız. Bu yalın gerçeklik ortadayken, “çare” diye çıkarılan yeni düzenlemelerde, (kamu kurumları açısından) redevans sisteminin sürdürülmekte olduğu görülmektedir.

Enerji kaynakları üretimi, son tahlilde insan içindir ve daha güzel ve sağlıklı bir çevrede daha insanca yaşamak içindir ya da öyle olmalıdır. Ne var ki bugünün Türkiye’sinde; enerji kaynağı üretimi uğruna ağacı kesilen, toprağından ve suyundan yoksun bırakılan insanlarımızın birçoğunu bekleyen son (!), ya yerin yedi kat altında acımasız maden şartlarında çalışmaya veya mülkiyeti bir başkasına ait tarlada ya da işletmede, asgari ücretle/boğaz tokluğuna “talim etmeye” mahkûmiyettir. Şu halde, enerji politikası planlanırken; işin sosyal yönünün, en az ekonomik ve hukuki yönleri kadar önemli olduğu unutulmamalıdır.

Madenlerimiz ve diğer birçok doğal kaynağımız, kimi “yatırımcıların” fahiş kazanç hırsı uğruna; ehli-yetsiz ellerde, maliyeti düşürmek adına bilimsellikten uzak yöntemlerle ve denetimsiz üretime devam ediyor. Denetim yapacak elemanı ve birikimi olmayan kamu kurumları, üretim alanını ve sorunları görmeden “denetim yapan” denetim elemanları ve bunca can yitirildikten sonra maden ocaklarına gidip, asıl görevlerini ve sorumluluklarını unutup, “muhabir” edasıyla televizyonlara sözümlerine ona bilgi veren yetkililer, bu ülkenin kaderi olmamalıdır. Yüzlerce çalışmamızı “kaza” adı altında ve “fitrat” gibi yakışsız tanımlarla, “güzel ölümler” gibi duyarsızlıklarla; iş cinayetleri sonunda top-rağa vermeye nereye kadar seyirci kalınacaktır? Arkalarından ağıt yakmakla mı çare bulunacağı umulacaktır?

Bu acı gerçekler bir yana; daha fazla kazanç hırsıyla önüne çıkan bütün engelleri acımasızca yıkmakta mahir olan vahşi/küresel sermayenin karşısında görmek istediğimiz “Devlet gibi Devlet”, özellikle son maden felaketlerinde gözlendiği şekliyle sorumluları koruyan ya da gerçek failleri gizlemeye ya da unutturmaya eğilimli izlenimi yaratan bir devlet değil; aksine, öncelikle “sistemde temel olarak ne aksıyor?” sorusunun doğru yanıtını arayıp bulan, gereğini yapan ve varsa sorumluları adalete teslim ederken, mağduriyetleri de anında gideren bir yapılanmadır.

Bu meyanda, son maden cinayetlerine ilişkin olarak yapılması gereken; teknik eksikliklerin ve diğer risklerinin yanında, yer altı suları nedeniyle maden üreti-

mine uygun olmadığının bilinmesi gereken arazilerin; hangi nedenlerle, hangi koşullarla ve kimler tarafından madencilğe açıldığını sorgulamak ve yasalar önünde bu sorumsuzluğun ve işlenen cinayetlerin hesabını sormaktır. Bunca insanımızın yaşamını hiçe sayarak, bu ilkel üretim anlayışının ısrarla sürdürülmesini sağlayan gerçek sorumlular, adalet önünde sorgulanmadan ve varsa sorumlulukları bedelini ödemededen, kamuoyu vicdanı kanamaya ve iş cinayetleri artmaya devam edecektir.

Toplumsal yaşamın vazgeçilmez girdisi olan enerjiyi, insana yaşar biçimde üretebilmek ve tüketebilmek için uygulanacak tüm politikaların başarılı olabilmesinin olmazsa olmaz ön koşulu ve güvencesi, hukukun üstünlüğü ilkesidir

Bu noktada sözü uzatmadan, hukuk devletine gelmek zorundayız. Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği ve bağlı odalarının, Sürdürülebilirlik Akademisi'nin, TOBB'un ve Greenpeace'in yanı sıra, bağımsız akademisyen ve uzmanların katkılarıyla, Türkiye Barolar Birliği'nin 14 - 15 Kasım 2014 tarihlerinde düzenlediği sempozyumun konusu, "enerji hukuku" değildir. "**Enerji ve Hukuk**"tur. "Enerji Hukuku" nun maddi konusu olan enerjiyi bilmeden, enerji üzerine konuşmalar ve önermeler, havada kalacaktır. Uygulanmakta olan çevreye duyarısız, insan yaşamını değersiz gören, hukuku yok sayan ve sadece yüksek kâr sağlamaya odaklanmış "yatırımlar", olumlu ve gerekli girişimlerin de önünü kesecektir. Bu çerçevede halka doğru düzgün, hukuka

uygun, sosyal projelendirilmesi yapılmış planlarla gidilmediği takdirde, “Enerji-Ekonomi-Çevre” sacayağını koruyan olumlu projeler de halk tarafından büyük tepkiyle karşılanacaktır. Bir bilgenin dediği gibi, **“Hoşnutsuzluk bir kez alevlendi mi, kötü işlerle birlikte, iyiler de beğenilmez.”** Bu tepkiler, son yıllarda, rüzgâr enerjisinden, başarılı bir madencilik uygulamasına kadar, neredeyse her projenin, halk tarafından sosyal anlamda haklı bir tepkiyle karşılanmasının altındaki gerçek sebeptir. Son yıllarda ülkemizin her yanından yükselen “Termik santrale hayır”, “Nükleer santrale hayır”, “HES’lere hayır” haykırışlarına, son dönemde “Rüzgâra hayır” isyanlarının katılmış olması, işte bu duyarsız ve sorumsuz uygulamalardan kaynaklanmaktadır.

Halkın, yapılan işin doğru ve düzgün bir iş olduğuna ve yararlı sonuçlar yaratacağına ikna edilebilmesi için, enerji politikasının tüm uygulamalarında, hukuka uygunluğunun sağlanması zorunludur. Aksi takdirde, istisnasız her enerji yatırımı, Türkiye’de yeni bir sosyal huzursuzluğun sebebi olacaktır

“Enerji ve Hukuk Sempozyumu”ndaki çok sayıda uzmanın ortaya koyduğu gibi, Türkiye, yerli ve özellikle yenilenebilir kaynaklar bakımından son derece zengindir. Maharet, bu kaynakların mümkün olan en temiz, ekosistemi gözeten, en verimli ve gelişmiş teknolojilerle, hukuka saygılı olarak; olabildiğince yerli mühendislik, işçilik ve müteahhitlik katkısıyla devreye alınabilmesindedir.

“Yatırım” adı altında çevre hoyratça katledilmekte, torba kanunlarla talan ve tahribata “yasal” kılıf oluşturmaya çalışılmaktadır

Mevcut uygulamalar, bunun tam tersine bir yanlışlıklar zincirine işaret etmektedir. Örneğin, torba kanunların arasına sıkıştırılan maddelerle, Çevre Etki Değerlendirme (ÇED) Raporları kimi koşullarda “gereksiz” kılınabiliyor; ÇED uygulamalarında geniş bir muafiyet alanı oluşturuluyor. Ayrıca, ÇED raporları göstermelik ve adeta “kes-yapıştır” yöntemiyle hazırlanıp, yetkili mercilerce de “otomatik olarak” kabul edilebiliyor. Bu da yetmezmiş gibi, uygulamalar yeterince denetlenmiyor ve ne yazık ki hukuk da kolayca ayaklar altına alınabiliyor. Geçtiğimiz günlerde yayınlanan bir TÜSİAD araştırmasının da gösterdiği gibi, ülkemizdeki yolsuzluklar artma eğilimindedir ve bunun temel nedenlerinden biri olarak da “yasal mevzuatın uygulanmaması” gösterilmektedir.

Benzer şekilde; havza planlaması yapılmadan, her aklına esen “yatırımcı”, gözüne kestirdiği akarsuyu cebri borulara hapsedip, borunun ucundan para akmasını bekleyebiliyor. “Bilimsel olmayan yöntemlerle sözüm ona “can suyu” hesabı yapılıyor ve o çok yetersiz miktardaki su bile bırakılmıyor. Akarsular kurutuluyor. Su kullanım hakkı, onlarca yıllığına özel şirketlere devrediliyor ve yaşam kaynağı olan su, piyasa malı haline getiriliyor. **SİT alanlarına, tarım arazilerine, orman arazilerine, balık üreme alanlarına, ithal yakıtlı santraller kuruluyor.** İşte bunların tümü; hukukun,

insan haklarının, yaşam hakkının konularıdır. Tüm bu haksızlıklar ve ekosistemin tahribatı, hukuk yok sayıldığı için yapılabiliyor.

Oysa enerji kaynaklarımızın yanı sıra tarım arazileriyle, zeytin ağaçlarının, denizler ve göllerin ve tüm doğal kaynaklarımızın; sadece bizlere değil, gelecek nesillere de ait olduğunu bir an bile akıldan çıkarmadan üretmeyi ve tüketmeyi başarabilmek zorundayız.

Diğer alanlarda olduğu gibi, enerji alanında da yandaş odaklı kadrolaşma, sektörü niteliksiz kadrolara bırakarak, ülke çıkarlarımızı tehdit etmektedir

Ülkemiz, enerji alanında yetişmiş insan kaynakları bakımından da çok yetkin bir birikime sahiptir. Bu nitelikli kadroların büyük bölümü, tehlikeli bir kadrolaşma anlayışıyla, ya büyük baskı altında ya da devre dışı konumdadır. Oysa yandaşların kayırılmadığı, sektörün yönetim kademelerinde liyakat ve birikimin değer bulacağı bir yönetim anlayışıyla enerji sektörü, cari açık kaynağı olmaktan çıkıp, ülke ekonomisine çok önemli katkılar sağlayan bir konuma ulaşabilecektir. Hukuk, bu uygulamaların en büyük teminatıdır.

Enerji sektörü, birçok diğer sektörle etkileşim içindedir ve bu nedenle de bu gerçeklik doğrultusunda o sektörleri de dikkate alarak, bütünleşik biçimde planlanmalıdır

Enerji alanının birçok diğer alan ve sektörle (dış politika, çevre, ekonomi, tarım, ulaştırma, güvenlik, eği-

tim, vb.) bütünleşik olan yapısı dikkate alınarak, çok yönlü planlama yapılmalı ve enerji politikamız bu doğrultuda yeniden biçimlendirilmelidir. Yerli ve yenilenebilir kaynaklarımızın mümkün olan en yüksek oranda devreye alınabilmesinin yolu; genel ve alt sektörler bazında stratejik planlamadan başlamalıdır. Kaynakların envanterleri bilimsel olarak yapılmalı, gerçekçi ve yeterli teşvik modelleri geliştirilmelidir. Devlet bu politikaların planlayıcısı, teşvik edeni ve denetleyicisi olmalıdır. Kamunun yatırım yapmasının önündeki kısıtlar kaldırılmalı, üniversite ve özel sektörün kamu ile birlikte çalışması ile yerli ve yenilenebilir kaynaklarımızın en uygun biçimde devreye alınmasının tüm ön koşulları sağlanmalıdır. Kaynakların geliştirilmesini kısıtlayan tüm uygulamalar devre dışı bırakılmalıdır.

Enerji alanında bugüne kadar ulusal çıkarlarımız ve kamu yararı doğrultusunda ödünsüz ve nitelikli katkı sağlayan meslek kuruluşlarının ve sendikaların görüşleri dikkate alınmadan belirlenmeye çalışılan “politikalar”, yaşanan sorunların temel nedenleri arasındadır

Enerji politikalarının tasarlanması aşamasından başlamak üzere, uygulanması aşaması da dahil her aşamada; başta enerji alanıyla ilgili meslek odaları, sendikalar, meslek kuruluşları ve Barolar olmak üzere, sektörün tüm bileşenlerinin görüşleri ve katkıları sağlanmalıdır.

Türkiye Barolar Birliği öncülüğünde; enerji sektörünün en önemli paydaşlarının katılım ve katkılarıyla

gerçekleştirilen “Enerji ve Hukuk Sempozyumu” nun, değerli uzmanların saptama ve önerileri doğrultusunda; **daha bağımsız, daha temiz, daha insana yaraşır, daha verimli ve sürdürülebilir bir enerji politikası seçeneğimiz olduğunu, hiçbir kuşku ya da endişeye yer vermeyecek biçimde ortaya koyduğuna inanıyoruz. Ve bu politikanın yaşama geçirilmesinin “olmazsa olmaz” şartının da, “hukukun üstünlüğüne kararlılıkla sahip çıkılması olduğu” gerçeğini de tespit ve önemle vurgulamak istiyoruz.**

Bir başka anlatımla; hukukun üstünlüğünü benimsemiş ve uygulayan; tüm kurum ve kuralları ile işleyen “demokratik, laik bir hukuk devleti” olarak Türkiye’de diğer pek çok sorun gibi, enerji sektöründeki sorunlar da çözüme kavuşturulabilecektir.

Kısaca ifade edilen bu tespit ve öneriler, Siz’lere dağıtılan kitapçıkta yer alan “Sonuç Bildirgesi”nde çok daha ayrıntılı olarak yer almaktadır.

Ülkemizin geleceği açısından hayati önemi haiz olan bu hususları Siz’lere ve Siz’lerin aracılığınızla da tüm kamuoyunun dikkatine sunmayı, Türkiye Barolar Birliği adına onurlu bir görev addediyorum.

Saygılarımla,

Prof. Dr. Metin Feyzioğlu
Türkiye Barolar Birliği Başkanı

“Enerji ve Hukuk Sempozyumu”

**TEMEL SAPTAMALAR VE
SORUNLAR**

GENEL

- Halen tükettiği enerjinin % 72'sini ithalatla karşılayabilen ve bu bağımlılık oranı artma eğiliminde olan Türkiye'nin, bu bağımlılığını hızla azaltabilmesi için, enerji karışımı içindeki yerli kaynaklar oranını hızla arttırması zorunludur. Bu doğrultuda, hem genel hem de tek tek alt sektörler bazında "Stratejik Planlar" hazırlanmalı ve bu kaynakların geliştirilmesini engelleyen ya da geciktiren tüm kısıtlar kaldırılmalıdır.
- "Yerli enerji kaynaklarımızın yeterli olmadığı" tezi, bazı kesimlerce bilinçli olarak işlenen bir tez olarak, belli bir kamuoyu algısı yarattığından, mümkün olan her olanak ve yöntemle, bu yanlış algının düzeltilmesi sağlanmalıdır. Enerji güvenliği, enerji verimliliği ve enerji yönetimi gibi konularda, ilkokuldan başlayan ve üniversite süreci sonrasında da devam edecek bir eğitim ve farkındalık programı planlanmalı ve uygulanmalıdır.
- Enerji alanında mevcut dışa bağımlılığın, enerji ve ekonomik güvenliğimiz için yarattığı riskler kadar, dış politikamızda da hareket alanımızı kısıtladığı açıktır. Benzer biçimde, dış politikadaki sakıncalı adımlar, enerjide aşırı oranda bağımlı olduğumuz ülkelerin bize dönük politikalarını da olumsuz etki-

lediğinden, dış politikamızda da köklü değişikliklere gidilmelidir. Bölgemizde istikrarın sağlanması, enerji güvenliğimizi de sağlamlaştıracığından, söz konusu ülkelerle olan ilişkilerimiz başta olmak üzere, diğer ülkelerde tehdit algılaması yaratan politikaların yerini, bölgemizde ve dünyada güven ve istikrar arayışını öne çıkararak politikalar almalıdır.

- Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olduğu ve buna bağlı olarak enerji/elektrik talep artışlarının belli bir süre yüksek olması beklenebilir. Ancak, gerek ekonomik büyüme ve gerekse enerji/elektrik talep artışları sürekli dalgalanmaktadır. Bu nedenle de söz konusu tahminlerin son derece titiz ve bilimsel temelde yapılması esas olmalıdır. Geçmişte olduğu gibi bugün de bazı gereksiz yatırımları vazgeçilmez göstermek için yapılan abartılı tahminler, özellikle doğal gaz alım anlaşmalarının “**al ya da öde**” koşulları nedeniyle, tüketmesek bile ödeme yapmamaza neden olan ciddi bir sorun halindedir. Yapılması gereken, talep tahminlerini şişirmek değil, enerjiyi verimli kullanmak ve yerli kaynaklarımızı en akılcı biçimde devreye alabilmeye yönelik politikalar geliştirerek uygulamaya koymaktır.
- Kısacası; gerek küresel ısınmaya, gerekse cari açığa temel oluşturan, ağırlıklı olarak fosil kaynaklara dayalı enerji tüketim yapısı yerine, ağırlığın yenilenebilir kaynaklara ve enerji verimliliğine verildiği, yeni ve çağdaş bir politikaya geçilmelidir.

- Yerli ve yenilenebilir kaynaklarımız, yerli imalat sanayisi geliştirilerek; yerli mühendislik, yerli tasarım, yerli işçilik temelinde mümkün olan en yüksek oranda devreye alınmalıdır.

DIŞA BAĞIMLILIK-DIŞ POLİTİKANIN ETKİSİ

- Enerjide dışa bağımlılığın, özellikle sınırlı sayıdaki ülkeye aşırı bağımlılık biçiminde gelişmiş olması, bir diğer risk unsurudur. Söz konusu 3 ülke; **Rusya Federasyonu, İran ve Irak'tır**. Petrol dış alımlarımızda bu 3 ülkenin toplam payları % 68, doğal gaz alımlarımızda ise % 77'dir. Kömür ithalatımızın da % 32'si gene Rusya'dan yapılmaktadır. Halen izlenmekte olan dış politika, bu ülkeler açısından, birçok nedenle tehdit algısı yaratmaktadır. Somutlayacak olursak; Türkiye topraklarına yerleştirilen Patriot füzeleri ve füze kalkanı, başta Rusya ve İran açısından tehlikeli adımlar olarak görülmekte ve Türkiye, diplomatik nezaket dilini hayli aşan bir üslupla yapılan açıklamalarla adeta uyarılmaktadır. Irak hükümeti, Türkiye'nin, bir yandan kendi iç işlerine ve siyasi partilerine müdahale ettiğini öne sürerken, diğer yandan da Anayasası'na ve yasalarına göre tüm Irak halkına ait olan petrollerinin, ülkesi içindeki bölgesel yönetimle işbirliği yapan Türkiye üzerinden ihracını, yasa dışı olarak nitelendirmektedir. Irak Hükümeti, bu konuda uluslararası mahkemelere başvurmuş durumdadır. Bunlara ek olarak; Türkiye'nin Suriye'ye karşı izlemekte olduğu "barışçı olmaktan bir hayli uzak" politika, her 3 ülke açısından da ayrı

bir tehdit algısı yaratmakta ve tepki görmektedir.

Tüm bu uygulamalar bir arada değerlendirildiğinde, enerji arz güvenliğimiz açısından, endişe etmemize gerekçe yaratacak çok sayıda neden olduğu, açıkça görülmektedir.

- Benzer sorunlar, Doğu Akdeniz'deki ortam açısından da yaşanmaktadır. Doğu Akdeniz, özellikle doğal gaz kaynakları açısından önemli bir potansiyel arz etmektedir. Son yıllarda İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), önemli miktarlarda doğal gaz keşifleri gerçekleştirmişlerdir. Karadeniz'in aksine, Ege ve Doğu Akdeniz'de yaşanmakta olan anlaşmazlıklar, bu bölgelerde kıyıdaş ülkeler arasında "**münhasır ekonomik bölge**" konusunda anlaşma sağlanmasını engellemektedir. Türkiye, özellikle Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölgesi yerine, adeta karasularına ve Antalya Körfezi'ne sıkıştırılmak istenmektedir. Türkiye'nin bölgede yalnızlaşmasına yol açan en önemli nedenlerin başında da, gene bu maceracı dış politikası geliyor. Kıyıdaş ülkelerden hiçbirisiyle arası iyi olmayan, aksine hemen tümüyle çatışma halinde olan Türkiye, tehlikeli bir yalnızlığa mahkum olmuş görünüyor. Nitekim geçtiğimiz günlerde; İsrail, GKRY ve Rusya Federasyonu Doğu Akdeniz'de ortak tatbikat yaparken; Yunanistan, GKRY ve Mısır, Türkiye'nin bu bölgede arama yapma çabalarını kınayan bir ortak bildiriye imza atmışlardır. Tüm bu veriler ışığında, dış politikaya ilişkin olarak; Türkiye'nin lehine sonuç vermeyeceği sabit olan mevcut anlayışın, bir an önce terk edilmesi gereği ortaya çıkmıştır.

DOĞAL GAZA AŞIRI BAĞIMLILIĞIN YARATTIĞI RİSKLER

- Türkiye'nin tamamına yakını (% 98) ithal etmekte olduğu doğal gazın, elektrik üretimindeki payı, geçtiğimiz aylarda % 47 seviyesine yükselmiştir. Bunun anlamı, olası bir doğal gaz kesintisinin, sadece doğal gaz sektörünü değil, çok kısa bir sürede elektrik sektörünü de kesintiler ve fiyat artışı riskiyle karşı karşıya getirecek olması gerçeğidir. Mevcut kontratlar, günlük 180 milyon metreküp civarında bir tedarike olanak sağlarken, önümüzdeki çok soğuk kış günlerinde günlük gaz tüketimimizin 230 milyon metreküp seviyesine ulaşması beklenmektedir.
- Türkiye'nin mevcut enerji sisteminin bir diğer darboğazı, on yıllardan bu yana, arz güvenliğimizi sağlayacak kapasitede bir **yer altı doğal gaz deposuna sahip olunmaması** gerçeğidir. Toplam kapasitesi 2,7 milyar metreküp, günlük geri besleme sınırı 20 milyon metreküp olan mevcut depo kapasitesinin, Rusya - Ukrayna krizinin derinleşmesi halinde, Rusya-Batı Hattı'ndan aldığımız günlük 40 milyon metreküplük gazın kesilmesi durumunda, bu miktarı karşılamakta yetersiz kalacağı açıktır. Spot piyasadan sıvılaştırılmış gaz (LNG) olarak, bu açığın düzenli olarak ve zamanında kapatılması da mümkün değildir. İran ile yaşanmakta olan tahkim süreci ise, bir diğer risk unsurudur. Doğal gaza aşırı bağımlılık, gazın elektrik üretimindeki yüksek payı, depo kapasitemizin sınırlı olması gibi hususlar başta olmak üzere, doğal gaz politikamızda da ciddi revizyon gereksinimi vardır.

YERLİ (DOĞAL VE BEŞERİ) KAYNAKLARIMIZ İDDİA EDİLDİĞİNİN AKSİNE; EKONOMİK BÜYÜMEYİ KARŞILAMAYA FAZLASIYLA YETERLİDİR

- Tüm bu olumsuz gelişmelere ve verilere karşın, bar dağın dolu tarafında, ülkemizin çok ciddi miktarda ve henüz devreye alınmamış yerli ve büyük kısmı yenilenebilir olan enerji kaynaklarımızın varlığı yer almaktadır. 2013 yılında 245 milyar kilovat-saat elektrik tüketen ülkemizde, henüz üretime alınamamış yerli kaynaklar toplam potansiyeli yaklaşık 745 milyar kilovat-saattir. Bu kaynakların ayrı ayrı potansiyelleri, aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Hidroelektrik	: 60-80 Milyar kW
Rüzgar	: 100-120 Milyar kW
Jeotermal	: 16 Milyar kW
Güneş	: 400 Milyar kW
Yerli Linyit	: 105-120 Milyar kW
Biyogaz	: 35 Milyar kW
TOPLAM	: 716-771 Milyar kW

- Bu potansiyele, enerji verimliliğinde yapılacak iyileştirmelerden sağlanacak %25 oranındaki ek kapasitenin de eklenmesi durumunda, yeni bir kaynak keşfi yapılmasa bile, **henüz devreye alınmamış elektrik üretim potansiyelimizin, 2013 yılında tüketilen elektrik miktarıyla kıyaslandığında; bunun yaklaşık 4 katına yakın olduğu görülmektedir.**

Dolayısıyla, “Türkiye’nin yeterli enerji kaynağı yoktur” iddiası, temelden yoksun bir iddiadır.

- Doğal olarak bu kaynakların tümünün bugünden yarına, deyim yerindeyse “bir düğmeye basarak” devreye alınabilmeleri, tabii ki mümkün değildir. Ancak, son tahlilde bu kaynaklar, yerli ve büyük bölümü yenilenebilir kaynaklardır ve kademeli olarak devreye girmeleri halinde, dışa bağımlılığımız hızla azalacaktır. Ayrıca, her bir kaynağın geliştirilmesine yönelik, farklı stratejiler olmalıdır. Bu stratejiler; tüm enerji sektörleri için (petrol, doğal gaz, kömür, hidrolik, jeotermal, rüzgar, güneş, biyo-yakıt, enerji verimliliği, AR-GE, vb.) özgün ve ayrı ayrı Strateji Belgeleri çerçevesinde devreye alınmalıdır. Bu adımlar, enerji ekipmanlarının yerli imalatı ile bütünleştirilirse, işte o zaman enerjide dışa bağımlılığın gerçekten azaltılması gerçekleştirilmiş olur.

ABARTILI TALEP TAHMİNLERİNİN YARATTIĞI RİSKLER

- Ülkemizin enerji alanında yaşamakta olduğu bir diğer sorun, özellikle 1990’lı yılların sonlarında yapılan abartılı talep tahminleri sonucunda, doğal gaz ve elektrik talep tahminlerimizin çok yüksek gösterilmesi ve bunlara bağlı olarak çok sayıda doğal gaz alım satım anlaşması imzalanmış olması hususudur. Söz konusu anlaşmaların önemli özelliği, “al ya da öde” koşulları içermesidir. Arz ve talep tarafı, bu uzun vadeli anlaşmaların gereksinim duyduğu

yatırımlar ve yükümlülükler nedeniyle, birbirlerine karşılıklı taahhütte bulunurlar. Talep tahminleri, bilimin ışığında ve gerçekçi yapılmadığında, alım garantisi verilen gaz tüketilemezse bile bedeli ödeneceğinden, ülke kaynaklarından milyarlarca doların heba edilmesi söz konusu olacaktır. Nitekim Türkiye, 1990'lı yılların sonunda yapılan bu "hata"ların bedelini yıllardır ödemektedir. Tüketilmeyen doğal gaz için ödenen bedelin bir kısmı, belli süreler içinde mahsup edilebilmektedir. Ancak, depolama kapasitesi kısıtlı olan ülkemizin, bu konuda da manevra alanı kısıtlıdır. Talep tahminlerinin bilimsel temelde, gereksiz yatırımlara alt yapı oluşturmak için değil, talep tahminlerine esas teşkil eden parametrelerin ülke gerçeklerine uygun olarak değerlendirilmesi suretiyle yapılması esas olmalıdır. Enerji yönetiminde görev alanların sık sık dile getirdikleri "Enerji/Elektrik talep artışı tahminlerinde, Çin'i bile geçtik" türünden anlamsız söylemlerin, bir an önce sorumlu ve bilgiye dayalı bir anlayışa dönüştürülmesi ve yerini talep tarafı yönetimini, yerli ve yenilenebilir kaynakların payının gerçekten arttırılmasını temel alan, akılcı bir politikaya bırakması zorunlu görünmektedir.

- Bakanlık raporlarında öne sürülen yıllık % 8-10 düzeyinde bir talep artışı beklentisinin gerçekçi olmadığı açıktır. Örneğin, 2013 için tüketimde öngörülen artış % 5.40 iken, aynı yıl tüketim yalnızca % 1.35 oranında artmış; üretim ise % 0.1 oranında azalmıştır. Dünyada olduğu gibi, ülkemiz için de söz

konusu olan ekonomik durgunluk ve önümüzdeki yıllar için yapılan % 2 - 3'lük milli gelir artış öngörülerini dikkate alındığında, elektrik talep artış oranının da düşük oranlarda olması kaçınılmazdır. 2014'ün ilk dokuz ayında tüketim artışı % 4.55 olmuştur. Türkiye'nin her 7 - 8 yılda bir, ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kaldığı (1994, 1999, 2001, 2008-2009) dikkate alındığında; 10.Kalkınma Planı'nda yer aldığı şekilde talebin ve tüketimin yüksek bir hızla, neredeyse doğrusal olarak yıllık % 6 artacağını varsayan öngörüler ve talep tahminleri sağlıklı ve gerçekçi değildir.

- **Gelişmiş ülkelerde "öncelik", enerji tüketimini hızla arttırmakta değil; enerjiyi verimli kullanmakla, tüketimi azaltmakla ve yenilenebilir kaynakların enerji tüketimi içindeki payını olabildiğince arttırmaya yönelik politikalar uygulamakla ölçülmektedir.**

LİSANS VERME KRİTERLERİNDEKİ SORUMSUZLUĞUN VE PLANSIZLIĞIN YARATTIĞI RİSKLER

- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) ile Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK); elektrik üretim, iletim ve dağıtım tesisleri için gerek lisans verme, gerek devir yapma ve gerekse işletilmeleri süreçlerinde; kamu yararının, ekosistemin, hidrolik kaynakların ve mülkiyet haklarının kollanması için gerekli tedbirleri almak ve bu tür tesislerin toplu-

ma faydalarının azami düzeyde, maliyetlerinin ise asgari düzeyde olmasını hedeflemek durumunda olmalıdır. ETKB ve EPDK, lisans verdikleri ve verecekleri tesisin topluma faydalarının, maliyetlerinden çok olduğundan emin midir? Bugüne kadarki uygulamalar, bu süreçte sadece enerji ihtiyacının karşılanması kriteri üzerinden lisans verildiğini göstermektedir. Bu son derece sağlıklı bir uygulamadır ve yaratılan lisans enflasyonu, bir süre sonra bu lisansların hiçbir yatırıma dönüşmeden, EPDK yetkililerinin deyimiyle “çantacılar” tarafından pazarlandığı bir “piyasa” yaratmaya hizmet etmektedir. Doğal ve toplumsal çevreye etkisi kabul edilebilir sınırlarda olan; teknik, finansal ve kurumsal açılardan yapılabilir olan projelere ve ülke ekonomisine faydası, maliyetinden daha fazla olan projelere lisans vermek yerine; neredeyse başvurusu yapılan her projeye lisans verilmektedir.

- Lisans alan projelerden büyük bölümünün ya yatırıma hiç başlamadığı ya da projede belirtilen yatırım programının çok gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu da ciddi bir planlama ve denetim gerektiren enerji sektörü açısından belirsizlik ve ülke için de enerji güvenliği riski demektir. Somutlamak gerekirse; yatırım gerçekleşme oranı % 35’in üzerinde olan santral yatırımlarının, toplam santraller içindeki payı, sadece dörtte bir düzeyindedir. Buna karşın, yatırım gerçekleşme oranı % 10’un altında olan santrallerin payı % 61’dir. Projelerin yaklaşık % 5’i ise, yatırımların gerçekleştirme düzeyi hakkında EPDK’ya

bilgi vermemektedir. Bilgi vermeyenlerle birlikte, lisans alan enerji santral yatırımlarının üçte ikisinin (%65,39) henüz yatırıma başlamadığı söylenebilir. Bu oran, tüm lisanslı santral yatırımları içinde sırasıyla; en büyük paya sahip doğal gaz santrallerinde % 80, HES'lerde %44, ithal kömür santrallerinde %56, rüzgâr santrallerinde %75 düzeyindedir.

- Ülkemizin elektrik kurulu gücü 31 Ekim 2014 tarihi itibarı ile 68 bin 719 megavattır (68,719 MW). 2014 yılı Ocak ayı itibarı ile mevcut kurulu güce ilave olmak üzere, lisans alıp yatırıma başlamış olan projelerin toplam kurulu gücü yaklaşık 46,200 MW'tır. Kasım 2014 itibarı ile lisans alması uygun bulunan projelerin toplam kurulu gücü ise yaklaşık 15,000 MW'tır. Bunlara bir de inceleme değerlendirme aşamasında (ve büyük olasılıkla onaylanacak) projelerin toplam kurulu gücü olan 81,000 MW eklendiğinde, ortaya son derece büyük ve gereksiz bir kurulu güç toplamı çıkmaktadır. Bu veriler ışığında, önümüzdeki yıllar açısından; talep hangi oranda gerçekleşirse gerçekleşsin, kurulu gücümüzün erişebileceği düzey hakkında gerçekçi bir öngöründe bulunmak mümkün değildir.
- Yıllardan beri meslek odaları tarafından dikkat çekilmeye çalışılan bu plansızlık ve politikasızlık konusunda, çok geç de olsa, lisans iptalleri doğrultusunda bir hareketlilik gözlemlenmektedir. Ancak söz konusu iptaller, henüz çok düşük bir oran oluşturmaktadır. Lisans verme kriterlerinin yeniden gözden geçirilmesi şarttır.

DIŞA BAĞIMLILIK AZALMIYOR; ARTIYOR: YENİ SANTRAL LİSANSLARININ İTHAL KÖMÜR VE DOĞAL GAZ AĞIRLIKLILIK OLMASI, BAĞIMLILIĞIMIZI AZALTMIYOR; ARTTIRIYOR

- Bir diğer sorun, enerjide ve elektrik üretiminde ithal kaynakların payının azaltılacağı söylemine karşın, aksine doğal gaz ve kömür gibi kaynaklara dayalı YENİ santrallara adeta “otomatığe bağlanmışçasına” lisans dağıtılmakta olmasıdır. Doğal gazda lisans alıp, yatırımları süren santralların kurulu gücü 15,552 MW’tır. “Başvuru, inceleme-değerlendirme ve uygun bulma” aşamasındaki santralların kurulu gücü ise 20,470 MW’tır. Lisans iptali için başvuran toplam 9,692 MW güçteki projeler düşüldüğünde bile, proje stoku 26,330 MW’a ulaşabilecektir. Bu kapasiteye mevcut doğal gaz santrallarının 21,191 MW gücü eklendiğinde, **doğal gaza dayalı elektrik üretim santrallarının** kurulu kapasitesi 47,521 MW’a ulaşabilecektir. Bu rakam, bugünkü toplam kurulu gücün yaklaşık % 70’ine eşittir. YENİ doğal gaz santral projelerinin yalnızca üçte birinin gerçekleşmesi halinde bile, gaz santrallarının kurulu gücünün 30.000 MW’a ulaşması durumunda, gaz yakıtlı santralların gereksineceği yıllık gaz ihtiyacı ise yaklaşık 40 milyar m³’ü aşabilecektir. Bu rakam 2013 gaz tüketiminin %90’una yakındır. Dolayısıyla, “doğal gaza bağımlılığımızı azaltacağız” söyleminin, bu “politikalar” karşısında inandırıcı olamayacağı açıktır.

- Benzer durum, ithal kömür santralleri açısından da geçerlidir. 23,722 MW kapasitesindeki 26 adet ithal kömüre dayalı elektrik üretim santrali yatırımının lisans başvuruları; “başvuru, inceleme-değerlendirme ve uygun bulma” aşamasındadır. Bu santrallerin da lisans almasıyla; yatırımları sürenlerle birlikte, ithal kömüre dayalı santrallerin yaratacağı ilave kapasite 30,0170 MW’a ulaşacaktır. Bu rakama mevcut 5,427 MW kurulu güç de eklendiğinde; (ithal kömüre dayalı) kapasite 35,444 MW’a ulaşacak ve Türkiye (mevcut) kurulu gücünün yarısından fazlasına eşit güçte **ithal kömür santrali** kurulması söz konusu olacaktır. Sektör uzmanları, ithal kömüre dayalı santrallerde de proje stokunu abartılı bulmakta ve “birçok projenin gerçekleşmeyebileceği” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Dışa bağımlılığımızı arttıran bir diğer kaynak olan ithal kömür konusunda da, politika değişikliği ve yasal kısıtlar zorunlu görünmektedir.
- İthal kaynakların payını azaltmak yerine, tam da tersine arttırması kaçınılmaz olan bu tablo açısından, sorunun diğer önemli boyutu da, artacak dışa bağımlılığın ekonomik yüküdür. 2011’de toplam 54 milyar dolara ulaşan enerji girdileri ithalatı, 2012’de 60,1 milyar dolara varmıştır. 2013’de talep daralması ve petrol fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak küçük bir gerileme olmuşsa da ithalat 55,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Orta vadeli program, önümüzdeki üç yılda yıllık ortalama 60 milyar dolar enerji girdileri ithalatı öngörmektedir. İthal kömür

ve doğal gaz gibi fosil yakıtların bu denli yüksek kullanımı, önümüzdeki yıllarda karbon salımlarına yönelik gündeme gelebilecek cezai ekonomik yaptırımlara da yol açabilecektir.

ENERJİ KİT'LERİNİN (DİKEY BÜTÜNLEŞİK YAPININ) PARÇALANMASININ VE ÖZELLEŞTİRMELERİN YARATTIĞI SORUNLAR

- Ülkemizin en yüksek ithalat faturasının kaynağı olan petrol ve doğal gaz açısından da son derece sorunlu bir konumda olduğumuz görülmektedir. Tüketilen petrolün % 92'si, doğal gazın % 98'i ithalatla karşılanabilmektedir. 2012 yılında ham petrol ve ürünleri ithalatına 31,5 milyar dolar, doğal gaz ve LPG ithalatına 23,2 milyar dolar ödenmiştir. Türkiye, jeolojik yapısı nedeniyle, arama yatırımlarının riskli olduğu bir coğrafyada konumlanmıştır. Petrol ve gaz aramaları, önemli risk sermayesi gerektirir. Uluslararası pratikte, petrol sektörünün gereksinim duyduğu bu risk sermayesi, şirketlerin dikey bütünleşik (entegre) yapıda örgütlenerek; sadece arama ve üretim şirketleri olarak değil, bunu tamamlayacak biçimde taşıma, rafinaj, dağıtım ve pazarlama faaliyetlerini de yürütecek biçimde yapılanmalarıyla sağlanabilmektedir. 1954 yılında bu anlayışla ve devlet adına arama ve üretim faaliyetleri yapmak üzere kurulmuş olan TPAO, ne yazık ki 1980'li yıllardan sonra zaafa uğratılmıştır. Neo-liberal politikaların uygulanmasıyla ve Dünya Bankası dayatmaları sonucunda TPAO'nun dikey bütünleşik yapısı parçalanmış;

o tarihe kadar TPAO'nun bağılı kuruluşları olan TÜPRAŞ, PETKİM, Petrol Ofisi, DİTAŞ, BOTAS, İprağaz gibi kuruluşlar, “ana gövdeden” koparılmışlardır. Petrol sektörünün yapılanma kurgusunda, ham petrolün rafinajı sonrasında elde edilen katma değeri yüksek ürünlerin (benzin, mazot, jet yakıtı, nafta, vb.) pazarlanmasıyla elde edilen karın belli bir bölümünün, riskli arama yatırımlarına sermaye oluşturması ilkesi vardır. Bütünleşik yapısı parçalanmış TPAO, yıllardır bu nedenle ne yurt içinde ne de dışında hak ettiği konumda ve güçte değildir.

- TPAO'ya son “darbe” ise, 2013 yılında TBMM'den geçirilerek yasalaşan 6491 sayılı “**Türk Petrol kanunu**” ile vurulmuştur. Bu kanunun temel sakıncası, daha önceki 6326 sayılı Petrol Kanunu'nun 6. Maddesinde yer alan “Petrol ile ilgili; müsaade, arama ruhsatnamesi ve işletme ruhsatnamesi alma hakkı Devlet adına Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na aittir.” hükmünün kaldırılması olmuştur. Böylece TPAO artık faaliyetlerini “devlet adına” yürüten, bu hak ve sorumluluğa sahip olan bir kuruluş değildir. Kurumun, “THY örnek alınarak” halka arzı hedeflenmektedir. Dolayısıyla, TPAO'nun gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında yapacağı faaliyetler, bir süredir “devlet adına” icra edilmemektedir. Bu stratejik alanda (petrol arama, üretim, taşıma, rafinaj, dağıtım ve pazarlama), devlet adına faaliyet gösterecek bir kurumun olmaması ciddi bir zaaf ve hatadır.

ÖZELLEŞTİRMELERİN KAÇINILMAZ SONUCU: ENERJİ FİYATLARINDA ARTIŞ

- Benzer biçimde, Türkiye Elektrik Kurumu'nun parçalanmış olması ve buna bağlı olarak yapılan dağıtım ve santral özelleştirilmeleri; bir yandan enerji güvenliğimizi tehdit ederken, diğer yandan da tüm enerji fiyatlarında ciddi fiyat artışlarına neden olmuştur. 2008 - 2014 döneminde, konutlarda elektrik fiyatları % 109, 2002 - 2014 döneminde konutlarda doğal gaz fiyatları % 355 oranında artış göstermiştir. Son derece yüksek vergi oranları nedeniyle Türkiye, OECD içinde en pahalı benzini kullanan ülke konumundadır. Bunlar, enerji sektöründeki özelleştirmelerin kaçınılmaz sonuçlarından bazılarıdır.

PLANLAMA

- Enerji sektörü ve özellikle de elektrik alt sektörü, doğaları gereği planlamayı zorunlu kılan özelliklere sahiptirler. Söz konusu planlama yaklaşımı, enerji sektörünün karşılıklı etkileşim içinde olduğu tüm sektörlerle birlikte planlanıp, politikanın bu temelde belirlenmesini de gerekli kıldığından, **bütünleşik enerji planlaması** diye de tanımlanabilir. Söz konusu planlama; bir yandan ekonomi, sanayi, dış politika, güvenlik, çevre, ulaştırma, tarım, eğitim gibi birçok alanı da dikkate alarak hazırlanmalıdır. Diğer yandan ise, enerji tüketim eğilimlerinin incelenmesi, talep tarafı yönetimi, enerjinin daha verimli kullanımı, çevreye verilen zararın asgari düzeyde olması,

yatırımın yapılacağı yerde yaşayan insanların hak ve çıkarlarının korunması vb. ölçütlerini de dikkate alması gerektiğinden dolayı da “bütünleşik” diye tanımlanabilir.

- Hükümetler, ancak bu sayede; zamanında ve bilgiye dayalı enerji arz talep dengesi yönetimini gerçekleştirebilirler. Bütünleşik enerji (ve kaynak) planlaması; seçenekleri belirleme, bunların güçlü ve zayıf yanlarını ortaya koyma, seçenekleri kıyaslama, farklı senaryoların fayda ve zararlarını hesaplama, mevcut uygulamaların (finansal konular, politikalar) sınırlarının belirlenmesi, olası sonuçların değerlendirilmesi, kısa ve uzun vadede başarı potansiyelinin ölçümü olanaklarını da sağlar.
- Türkiye’nin yıllardır yaşadığı ve halen çözümleyemediği bir sorun haline gelen abartılı enerji talep tahminleri nedeniyle, tüketmediği doğal gazla milyarlarca dolar ödemek zorunda kalması da, bu plan anlayışından yoksunluğun kaçınılmaz sonucudur. Yerli enerji kaynaklarımız atıl bekletilirken, durmaksızın yeni doğal gaz ve ithal kömür santrali inşası da, bu plansızlığın neticesidir. Bu eksiklik, enerji fiyatlarının aşırı yüksek seviyelere ulaşmasının da temel nedenleri arasındadır.
- “Sürdürülebilir kalkınma” kavramı ise, 3 temel sütunu kapsar: Bu sütunlar; etkin devlet kurumları tarafından birbirleriyle ilişkilendirilmiş (bütünleşik) toplumsal, ekonomik ve çevresel sütunlardır. Ener-

ji planlaması, hükümet kurumlarının; enerji arz ve talebiyle ilgili tüm tarafların (üreticiler, tüketiciler, yatırımcılar, vb.) kararlarının ulusal sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu olmasını sağlama konusundaki yaşamsal rolüne (görevine) bir örnektir.

- Türkiye'nin, kendi ufkunu çizebilen, strateji oluşturabilen, dünya ekonomisinden ve dünyanın örgütlü baskısından neler gelebileceğini kestiren kapasiteye ve esnekliğe sahip olabilmesi, kırmızı çizgilerini belirleyebilmesi ve toplumun üretici ve yaratıcı güçlerini harekete geçirebilmesi için, mutlaka aklın seferberliği olan planlamanın yeniden düşünülmesi zorunludur. Planlama, "etkin işlevini koruyan bir araç" özelliği ile pek çok ulusal ekonomiye hizmet etmiş ve tarihi süreçte bir çok ülkeye ilerlemenin yolunu açmış bir kaldıraç olarak, hâlâ kendi aklının ürünü olan politikaları sürdüren ülkelere hizmet etmeyi sürdürmektedir.

ZENGİN YERLİ VE YENİLENEBİLİR KAYNAKLARIMIZIN BÜYÜK BÖLÜMÜ ATIL BEKLE(TİL)MEKTEDİR

EN ÖNEMLİ YERLİ KAYNAKLARIMIZIN BAŞINDA KÖMÜR GELİYOR. KÖMÜR ÜRETİMİNDE ÖZELLEŞTİRMELER, REDEVANS VE İŞLETME HAKKI DEVİRLERİNİN YARATTIĞI SORUNLAR; İŞ CİNAYETLERİ

- Türkiye'nin dışa bağımlılığını önemli oranda azaltabilecek yerli kaynaklarının başında kömür gelmektedir. 2012 yılında enerji tüketimimizin % 31'i,

elektrik üretimimizin ise % 27,1'i kömürle karşılanmıştır. Taş kömürü üretimimiz TTK tarafından yapılırken, sahaların % 29'u redevansla işletilmektedir (2013 yılı). Linyit üretiminin ise % 39'u özel sektör tarafından gerçekleştirilirken, EÜAŞ sahaların % 31'ini, TKİ ise % 30'unu işletmektedir (2014). Ancak, EÜAŞ'ın işlettiği sahaların içinde linyit üretilen sahalar toplamının % 9'u, TKİ'ninkilerin ise % 14'ü gene redevans ile işletilmektedir. Ülkemizde yaşanan ve mevcut "politika" durdurulmadığı takdirde, ne yazık ki yaşanması kaçınılmaz olan iş cinayetlerinin temel nedenlerinin başında bu redevans uygulaması gelmektedir. Bu uygulamalarla birlikte, işletme hakkı devirleriyle, termik santral ve kömür sahaları özelleştirmeleriyle; kamudan özel sektöre, çok hızlı bir mülkiyet transferi ve dönüşüm gerçekleştirilmektedir.

- Kamu kuruluşları, üretim ya da dekapaj faaliyetlerinde kendi makine parkları yerine, giderek daha fazla oranlarda özel sektörden hizmet alma yolunu tercih etmektedirler. Oysa bu faaliyetler, "asıl iş" kapsamındadır ve Kamu İhale Kanunu hükümlerine aykırıdır. Sayıştay'ın Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) Kurumu 2012 Yılı Raporu'nda "...4734 sayılı Kamu İhale Kanunu (KİK) kapsamına giren herhangi bir mal ve hizmet alımının, bir kurumun uygulama yönergesi ile Kanun kapsamı dışına çıkarılmayacağı da açıktır." denilmektedir. Buna karşın "hizmet alımı uygulamaları" sürdürülmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Yeni düzenlemelerde, ka-

munun (TKİ ve EÜAŞ) bu uygulamalarının devam edeceğine dair hüküm vardır. Redevans sisteminin ve taşeronlaşmanın bir an önce durdurulması gereği ortadadır.

- Özelleştirme ve redevans uygulamalarında öne çıkan özel şirketlerin; kurumsallaşma düzeylerinin zayıf, kurumsal kültürlerinin ya hiç olmadığı ya da düşük düzeyde olduğu, sermaye yapılarının güçsüz olduğu, insan kaynağına, aramaya, araştırma-geliştirmeye, iş güvenliğine ve çevreye yatırımlarının asgari düzeyde olduğu ve bunların genellikle maliyet arttırıcı unsurlar olarak görüldüğü, mühendislik kalitelerinin, etüt-proje deneyim ve yeteneklerinin sınırlı olduğu ve nihayet sadece doğrudan kar elde edilmesine yönelik yönetim anlayışlarının hakim olduğu hususları, genel saptamamızdır. Hal böyleyken, sektörde hızla sürdürülen özelleştirme politikaları, iş ve can güvenliği riskinin yanı sıra, arz güvenliğimizi de riske sokmaktadır. “Şev kayması” sonucunda çok sayıda emekçimizi yitirdiğimiz Çöllolar sahasının kaybedilen canlılara ilave olarak kaybedilen üretimi de, bir diğer kaçınılmaz sonuç olmuştur.
- Türkiye’de 1973 yılından beri kömür ithalatı yapılmaktadır. İthalat, 2000 yılına kadar 10 milyon tonun altında seyretmişse de 2000’li yıllarda hızla artarak, 20 milyon tonun üzerine çıkmış ve nihayet 2012 yılında 30 milyon tona erişmiştir. Son on yılda yaklaşık iki kat artan ve 2013 yılında 27,3 milyon ton

seviyesinde gerçekleşen kömür ithalatının gelişim çizgisine bakıldığında, önümüzdeki dönemlerde de hız kesmeden yukarı yönlü bir hareketin gerçekleşeceği rahatlıkla söylenebilir. Bu süreç bir yandan dışa bağımlılığımızı arttırmakta, diğer yandan da ekonomik bedeli ciddi yük getirmektedir. İşletmedeki, inşaat halindeki ve ön lisans değerlendirme sürecindeki ithal kömür santrallerinin tümü dikkate alınarak yapılan hesaplama göre (bunlar inşa edilip, işletmeye alınırsa); **Türkiye'nin sadece elektrik üretimi amaçlı bir yıllık kömür ithalatı, 2013 yılı kömür ithalatından 3,8 kat ve ithalat faturası ise bugünkü maliyetlere göre 2013 yılı faturasından 2,7 kat daha fazla olacaktır.** Söz konusu kömürden oluşacak salım (emisyon) ise, neredeyse Türkiye'nin 2013 yılı toplam emisyon miktarına yaklaşacaktır.

- Mevcut üretim düzeyiyle yerli kömürlerin, ülkemiz enerji talebini karşılamadaki payı bakımından her yıl biraz daha geriye düşeceği açıktır. Mevcut linyit üretiminin değişmediği varsayıldığında; linyitin birincil enerji tüketimini karşılama oranı 2020 yılında %9,8'e ve 2030 yılında ise %6,4 düzeyine gerileyecektir. ETKB raporlarında, 2030 yılı için öngörülen birincil enerji talebinin %20'lik kısmının yerli linyitler tarafından karşılanacağı ifade edilmektedir. Buna göre de, 2030 yılı için öngörülen linyit arzının 230 milyon ton ve sadece %15'lik kısmının yerli linyitler tarafından karşılanması hedeflendiğinde ise, 2030 yılı linyit arzının 175 milyon ton civarında gerçekleştirilmesi gerekecektir. Dolayısıyla, yerli

liniyitlerin ülkemiz enerji sektörü içerisinde belirli bir ağırlığının gelecek yıllarda da tesis edilebilmesi, mevcut linyit üretiminin en azından üç katına çıkarılması ile mümkün olabilecektir. Mevcut yapılanmada bu mümkün görülmemektedir.

- Aynı şekilde, 2030 yılında linyite dayalı kurulu kapasitenin toplam elektrik kurulu gücünün %20'si düzeyinde olmasının hedeflendiği dikkate alındığında, 8,199 MW büyüklüğündeki mevcut kurulu güce 26.800 MW'lık linyite dayalı elektrik üretim santralının daha eklenmesi gerekecektir. Linyite dayalı bu büyüklükte bir kapasitenin yapılabilirliği oldukça tartışmalıdır.
- Sonuç olarak, enerji ithalat bağımlılığının giderek daha da arttığı bir ortamda, soruna çözüm olması en muhtemel olan yerli kömürlerin 15-20 yıl sonra Türkiye'nin enerji talebinin %10'unu dahi karşılayamayacak bir noktaya gelmesi riski ciddi olarak mevcuttur. Dolayısıyla, söz konusu riskin en aza indirilerek yerli kömür arzının arttırılmasına yönelik akılcı ve gerçek verilere dayalı yasal ya da kurumsal tedbirlerin bugünden alınmasında, ülkemiz enerji arz güvenliği bakımından önemli yararlar bulunmaktadır. Söz konusu üretimin ise, bu alanda ihtisaslaşmış kurum olan TKİ'nin güçlendirilmesi yanında; "seçilmiş yatırımcıyı kayırma" odaklı redevans, işletme hakkı devri uygulamalarıyla, özelleştirme süreçlerine "dur" denilmesinde yarar görülmektedir.

Bu husus sadece yerli kömür üretiminin üretimin sağlanması için değil, iş cinayetlerinin son bulması için de gereklidir.

- Ülkemiz kömür endüstrisinde, kökenleri 1935 yılında kurulan Etibank'a, hatta 19. Yüzyılın başlarından beri Zonguldak'ta sürdürülmekte olan kömür madenciliğine dayanan ve dolayısıyla 150 yılı aşkın bir geçmişin birikim ve deneyimine sahip kurumsal yapılar mevcuttur. Bugüne kadar uygulanan hatalı yapılandırma modelleriyle bir ölçüde aşındırılan söz konusu birikim ve deneyim, bu kuruluşların en güçlü yanları olarak hala ortada durmaktadır. Daha gelişmiş bir kömür endüstrisinin, söz konusu kurumsal yapıların ortadan kaldırılmasıyla kurulabileceği tezi, şüphesiz son derece akıl dışı bir düşüncenin ürünüdür. Gerçekte; bir yandan etkin ve verimli çalışan diğer yandan sıfır kaza hedefine ulaşmış bir kömür endüstrisinin, mevcut olan bu birikim ve deneyim temelinde inşa edilmesi en akılcı yol olacaktır.
- Ülkemizin dışa bağımlılığını azaltabilmek için yararlanılması gereken bir diğer yerli ve yenilenebilir kaynak, hidroelektrik (su) kaynaklarımızdır. Henüz devreye alınmamış hidroelektrik potansiyelimiz, bu yönde önemli bir katkı ve çözüm olanağı sağlayabilir. Ancak, havza planlaması yapılmadan, sağlıklı ve doğru ölçümlere dayandırılmadan, ÇED raporlarına gerek bile görmeden, uygun olup olmadığı bilimsel verilerle saptanmadan, adeta "rasgele" akarsular üzerine onlarca tesis inşa ederek rant elde etme ça-

basına olanak verilmesi; farklı amaçlara da hizmet eden suyumuzun hoyratça kullanılmasına, halkın su kullanım hakkının gasp edilmesine ve sonuçta yöre insanının haklı tepkilerine neden olan bir çözümsüzlüğe alt yapı oluşturmuştur.

SU POTANSİYELİMİZ; SUYUN ÖNEMİ, HES'LER VE YAPILAN HUKUKSUZLUKLAR

- Ülkemizdeki teorik hidrolik potansiyel 433 milyar kilovat-saat/yıl (kws/yıl) olarak belirtilmektedir. Teknik hidrolik potansiyel kapasitesinin de teorik kapasitenin yarısı kadar ve yaklaşık 216 milyar kws/yıl olduğu da yine resmi verilerde belirtilmektedir. Ülkemizdeki hidrolik potansiyelin, teknik ve ekonomik yönden değerlendirilebilir bölümünün ise yaklaşık 140 milyar kws/yıl olduğu ve bunun da henüz % 30'luk kısmının geliştirildiği, gerek Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) gerekse DSİ raporlarında belirtilmektedir.
- Bu noktada, vurgulanmasında yarar olan husus; ülkelerin coğrafi yapılarının ve iklim özelliklerinin, hidrolik enerji potansiyelleri için belirleyici olduğu hususudur. Bu bakımdan, ülkeler arasında hidrolik enerji üretimi ve kullanımı şeklinde bir karşılaştırma doğru bir yaklaşım olmaz. Her ülke, her havza ve her klimatolojik alt bölge, kendi içerisinde, özgün koşulları dikkate alınarak ayrıca değerlendirilmek zorundadır. Bu değerlendirmelerde, hidrolik potansiyel olarak tanımlanacak tüm gizil gücün, enerjiye

dönüştürülemeyeceği de bilinmelidir. Çünkü toplumsal fayda açısından hidrolik enerji üretimi için kurulacak tesis ve suyun taşınmasının doğal yaşama olan etkilerinin, bütünsellik içerisinde değerlendirilmesi zorunludur. Bir havzadaki suya bağlı her türlü yapılanma (sadece elektrik üretme amaçlı tesisler değil), bütünsellik içerisinde planlanmalıdır. Su, sadece elektrik enerjisi açısından değil, su ürünlerinin de bir enerji değeri olduğu ve gıda alanında vazgeçilmez oldukları hususu da değerlendirilmelidir.

- 4628 sayılı Kanun kapsamında geliştiren (UYDURULAN) HES projeleri dikkate alındığında (ülkemizin bütün nehirleri üzerinde, hiç aralıksız HES projeleri mevcuttur), resmi olarak ifade edilen teknik ya da teorik potansiyele ulaşılabilmesinin mümkün olmadığı açıktır. Ülkemizin hidrolik potansiyeli üzerine ifade edilen resmi rakamlar, göreceli ifadelere dayandırıldığından tekrardan gözden geçirilmesi gerekmektedir. Suyun nitelik ve niceliğinin hiç belirlenemediği ya da bilimsel olarak belirlenmediği yerlere, “potansiyel hidrolik güç” olarak bakıp, bu yerleri sanal sayılarla elektrik üretimi için kaynak veri olarak ifade etmek, gerçekçi bir yaklaşım değildir. Havzalardaki su yapıları, birbirinden bağımsızmış gibi, her akarsu, ayrı ayrı değerlendirmeye alınmaktadır. Yapılar ayrı ayrı değil birlikte ele alınıp, ÇED değerlendirmeleri **havza temelli ve bütünlük** olarak yapıp, kümülatif çevresel etkiler belirlenmediği için “yatırım kararları” ciddi sorunlar yaratmaktadır. Nitekim son yıllarda lisans

verilen HES'ler, bilimsel ve teknik kriterlere uygun olarak projelendirilmediğinden, beklenen elektrik üretimini sağlayamamakta; buna karşın akarsular kurutulmaktadır. Diğer yandan, bugüne kadarki uygulamaların geneli itibarı ile inşa edilen ya da projelendirilen HES'lerin birçoğunun çevresel duyarlılıkları dikkate almadığı görülmektedir.

- Toplumsal fayda yerine, su kullanım hakkının 20 yıllığına özel kişilere devredildiği bir sistemde, toplumsal değil, noktasal (kişisel) fayda söz konusudur. Kaynağın tek kişi tarafından kullanılması sonucu etkilenen "alandakiler", bu kaynaktan yoksun olacağı gibi, kaynağa bağlı gelirleri ve sağladıkları yarar da yok olacaktır; olmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca "HES'lerle ufak dereleri mahvediyoruz" açıklamasının yapılmış olması ve ardından da 10 MW' dan daha küçük HES'lere izin verilmeyeceğinin belirtilmiş olmasına rağmen, açıklama öncesi zaten potansiyel tüm projelere izin verildiği gibi, süreç de durmamıştır. Kaldı ki HES yapılacak akarsuların belirlenmesinde "kurulu güç" kıstasının gösterge olması kabul edilir bir kriter değildir. Havza planlaması, çağdaş ülkelerdeki standartlarda ÇED raporu ve daha da önemlisi, belirleyici kriter, "toplumsal fayda" olmalıdır.
- "Su Kullanım Hakkı Anlaşmaları" ile içme suyu dışındaki su kullanımları, 20 yıllık süre içerisinde kısıtlanmıştır. Bu durum, diğer su kullanıcılarının (sulama, madencilik, termik, su ürünleri gibi) erişimini

engellemektedir. Su, mevcut mevzuata göre, alınan izin kapsamı dışında kullanılamaz. Ancak enerji üretemeyen HES'ler, **gizli anlaşmalar ile** membarlarından (su kullanım hakkı ile elde ettikleri "avantajları" kullanarak) su kullanacaklar ile ticari anlaşmalar yapabilmektedirler. Su, ulusal planlar kapsamında ve bütüncül bir anlayışla değerlendirilmediğinde suya bağlı diğer yatırımlar yapılamamaktadır.

- Bu arada "Elektrik Piyasasında Lisanssız Elektrik Üretimine İlişkin Yönetmelik" kapsamında, çoğunluğun dikkatinden kaçan/kaçırılan sakıncalı bir diğer husus daha vardır. Yönetmeliğin 1. maddesinde, kurulu gücü azami beş yüz kilovatlık üretim tesislerine tanınan ayrıcalıklar yer almaktadır. Diğer bazı kaynaklar (güneş, vb.) açısından toplumsal yarar sağlayabilecek bu uygulama, akarsularımızı bekleyen tehditler dikkate alındığında, bırakınız "10 MW'ın altındaki HES'lere izin verilmemesi" söylemini, artık çok sayıda ve izin alması bile gerekmeyen lisanssız HES'ler gündemdedir. Kısa sürede bu tür "lisans alma zorunluluğu olmayan" yapıların sayısının binlere ulaşması sürpriz olmayacaktır. Bugüne kadar yaşanan pratik göz önüne alındığında, lisanssız HES'ler için yazılan metinlerin, suyu ve sudan yararlananları daha kötü duruma getireceği açıktır.
- Mevcut mevzuat kapsamında, **içme suyu dışında kimseye su verilmemektedir**. Bu arada çıkarılması planlanan "Su Kanunu" ile "Su Tahsis Heyetleri"nin kurulması hedeflenmektedir. Mev-

cut uygulamalar ve planlanan değişiklikler bir arada değerlendirildiğinde, su kullanımının insanlık hakkı olduğu gerçeği göz ardı edilmekte ve suyun hızla ticarileştirildiği bir ortama sürüklendiğimiz açıkça görülmektedir. Tüm bu gelişmeler, bir yandan (doğru projelere dayansalar ve gerekli olsalar bile) TÜM HES'lere karşı, ülkenin hemen her yöresinde bir karşı çıkışa neden olmaktadır. Bu nedenle de plansız ve gereksiz tüm lisansların gözden geçirilmesinde kamu yararı görülmektedir.

RÜZGÂR

- Türkiye'nin bir diğer yerli, yenilenebilir ve önemli katkı potansiyeli arz eden kaynağı rüzgardır. 31 Ekim 2014 itibarı ile ülkemizin rüzgar kurulu gücü 3,512 MW'tır. Bu değer, toplam kurulu gücümüzün % 5'i kadardır. EPDK tarafından, 2013 yılı sonuna kadar toplam 9,508 MW gücünde 270 rüzgâr projesine lisans verilmiştir. Kasım 2014 itibarı ile toplam kurulu gücü 1,098 MW olan 17 proje için "uygun bulma" kararı alınmıştır. Toplam kurulu gücü 399.5 MW olan 8 proje "inceleme ve değerlendirme", 164 MW olan 7 adet proje ise "başvuru" aşamasında bulunmaktadır.
- Rüzgâr Enerjisi Potansiyeli Atlası'na (REPA'ya) göre, rüzgâr sınıfı "iyi" ile "sıra dışı" arasındaki potansiyelimiz 47,850 MW'dır. EPDK tarafından lisanslanan ve lisans sürecindeki tüm projeler ise, toplam rüzgâr potansiyelinin yaklaşık dörtte biri kadar olan 12,905 MW'dır. Bu projelerin henüz ancak

3,512 MW'ının işletmeye alındığı göz önüne alınırsa, potansiyelin çok büyük bir kısmının hala değerlendirilmeyi beklediği görülmektedir. TEİAŞ, 2015 yılında alınacak RES ön lisans başvurusu için, sisteme bağlanabilecek rüzgâr enerjisine dayalı üretim tesisi kapasitesini 3,000 MW olarak belirlenmiştir. 2014 yılı içerisinde rüzgâr ölçümleri yapılacak ve ön lisans başvuruları EPDK tarafından 1 yıllık rüzgâr ölçüm sonuçları ile birlikte, 24-30 Nisan 2015 tarihinde alınacaktır.

- Daha önceki yıllarda yapılan ve son derece yanlış yürütülen lisans başvurusu süreci sonucunda, 47,850 MW'lık kapasiteye karşın, 78,000 MW'lık başvuru yapılmıştır. EPDK, rüzgâr santralleri inşasına yönelik lisans verme işlemlerini; teknik ve finansal yeterlilik kriterlerini dikkate almadan ve bir günlük süre içinde yaparak, sektörde bir kaosa yol açmıştır. Bu süreçte yatırım maliyetleri artmış ve yatırımlar güdük kalmıştır. Söz konusu lisans başvuru kriterlerini ve sürecini belirleyip yöneten EPDK, bir süre geçtikten sonra bu durum karşısında, "Çantacılar türedi" şikâyetinde bulunmuştur.
- Çok sık yapılan mevzuat değişiklikleri ve belirsizlikler, yatırımları geciktirmektedir. Rüzgâr projelerinde gerekli izinlerin alınması, projelerin geliştirilmesi için gerekli sürenin büyük kısmını almaktadır. Bu konuda özellikle kurumlar arası koordinasyon eksiklikleri, ciddi gecikme nedenidir. Ayrıca her türlü devir, irtifak hakkı tesisi ve kiralama işlemleri için il-

gili kamu kurum ve kuruluşlarınca Başbakanlık'tan izin alınması gereği, lisanslı projelerde ciddi oranda gecikmelere neden olmaktadır. Ön lisans başvurularında başvurulacak Lisans Yönetmeliğinde belirtildiği şekilde son üç yıl içinde elde edilmiş en az bir yıl süreli ölçüm yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Ancak halen birçok yatırımcı, rüzgâr ölçüm direklerinin dikilmesi konusunda bile, söz konusu Genelge gereğince, Başbakanlık'tan izin beklemektedir. İzinlerin gecikmesi ölçümlerin zamanında tamamlanamamasına ve başvuruların yapılamamasına yol açabilmektedir. Rüzgâr santrallerinin sayıları ve türbin yükseklikleri arttıkça, kuşlarla etkileşim ve başta nesli tükenmekte olan göçmen kuşların zarar görme olasılığını da gündeme getirmektedir. Ülkemizde özellikle göç yolları, kuş üreme, beslenme ve dinlenme alanları vb. civarında yer alacak rüzgâr santrallerinde kuşların yaşam alanlarının zarar görmemesi için başta yatırımcılar olmak üzere tüm ilgili taraflarca azami özen gösterilmediği durumlar, genel bir tepkiye dönüşme potansiyeli taşımaktadır.

- Rüzgâr santralleri için yerli imalata ilgili kanunla verilen teşvikler (diğer yenilenebilir kaynaklar için de olduğu gibi), yeterli görülmemektedir. Teşviklerden yararlanmak için kanunda belirlenmiş 2015 yılı sınırlamasının, mevcut sorunlar da dikkate alındığında, önemli bir kısıtlama kaynağı olduğu söylenebilir. Ayrıca, rüzgâr türbinlerinin askeri tesisler açısından sorun yarattığı (radar sistemlerine etkile-

ri) öne sürülerek bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Bu da yatırımları engelleyen bir diğer unsurdur. Tüm bu ve benzeri sorunlar, yerli ve yenilenebilir bir diğer önemli kaynağımız olan rüzgârın daha yüksek oranlarda katkı sağlamasını engelleyen hususlar olarak öne çıkmaktadır.

GÜNEŞ

- Ülkemizin en önemli yenilenebilir kaynaklarından biri de **güneş** tir. Yapılan kapsamlı mühendislik çalışmalarına göre; yaklaşık 11,000 kilometre karelik bir alana kurulması mümkün olan, 363 milyar kilovat-saat elektrik üretimi sağlayabilecek bir güneş potansiyelimiz mevcuttur. Sadece bu miktar 2013 yılında tükettiğimiz 245 milyar kw-s elektriğin bir buçuk katına eşittir. Bunun kurulu güç olarak karşılığı 287,500 (iki yüz seksen yedi bin beş yüz) MW' tır. Buna karşın bugüne kadar EPDK tarafından belirlenmiş olan güneş enerjisine bağlı santrallerin toplam üst sınırının 600 MW olarak belirlenmiş olması, güneş yatırımlarının önündeki en büyük engellerden birisidir. Yeni başvurular için verilen tarih ise 2015 baharıdır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, güneşten elektrik elde etme amaçlı olarak, 2023 yılında 3,000 MW'lık bir kurulu gücü hedeflediğini açıklamaktadır.
- Mevcut kanunda, 31.5.2015 tarihine kadar işletmeye girecek güneş santrallerinin yurt içinde gerçekleşen imalatına ödenecek yerli katkı ilavesi konusunda ön-

görülen 5 yıllık süre oldukça kısadır. Sanayinin gelişmesi ve belli bir olgunluğa ulaşabilmesi için yerli üretime yönelik desteğin hem bileşen üretimi, hem de özgün tasarım yerli ürün gelişimi için bu desteğin belirlenmiş hedeflere yönelik olarak uzun vadeli olarak planlanması gerektiğinden, mevcut teşvikler göstermelik ve yetersiz kalmaktadır. Gene ilgili kanunda, yerli üretimin özendirilmesi açısından yerli üretim katkısıyla ödenecek ek tarifinin (Cetvel-2), aksamın **tamamının yerli olarak** sağlanması halinde ödenmesi koşulu, bu teşvik unsurunun da pratikte geçersiz kalmasına neden olduğu görülmektedir. Ülkemizde bu alanda yerli üretimin yeni olarak başladığı dikkate alındığında, söz konusu teşvikin kademeli olması gerekirken, hemen baştan tamamı için verilmesinin hükme bağlanması, anlaşılır bir yaklaşım değildir. Ülkemizin yerli ve yenilenebilir en büyük potansiyel kaynağı konumundaki güneş enerjisinden yeterince ve hızla yararlanılabilmesi için çok daha kapsamlı ve profesyonelce tasarlanmış bir teşvik programının eksikliği gözlemlenmektedir.

JEOTERMAL

- Türkiye'nin **jeotermal enerji** potansiyeli 31,500 MW olarak kabul edilmektedir. İspatlanmış fiili kullanılabilir teknik kapasite ise 4,078 MWt (termal) olup bunun % 34'ü (1.306 MWt) kullanılmaktadır. Mevcut teknolojik koşullarda, elektrik üretiminde kullanılabileceğimiz teknik potansiyel ise 600 Mwe (elektrik) olarak kabul edilmektedir. Buna karşın,

İTÜ Enerji Enstitüsü, yapılacak yeni saha araştırma ve sondaj çalışmalarıyla, bu rakamın 2,000 MWe'ye yükseltilebileceğini öngörmektedir. Devredeki santrallerin kurulu gücü 358 MW'tır. Lisans alan ve yatırım sürecinde olan jeotermal elektrik santrallerinin kurulu gücü ise yaklaşık aynı miktardadır (368 MW). Ayrıca 403 MW kapasitede 22 proje, lisans başvuru sürecinin çeşitli aşamalarında. Yaklaşık 150 - 200 MWe için de arama ve saha çalışmaları devam etmektedir. Elektrik üretimi amaçlı tüm bu projeler gerçekleşir ise bu proje stoku, ETKB'nın 600 MW'lık hedefini ikiye katlayabilecektir. Ancak bu rakam bile, İTÜ Enerji Enstitüsü'nün 2,000 MW öngörüsünün çok gerisindedir.

- Jeotermal enerjiye dayalı ısınma ve elektrik üretimi konularında ülke ölçeğinde uygulanması zorunlu uygulama esasları ve standartlar oluşmamıştır. Bu alandaki yatırımların planlanması, gerçekleşmesi, izlenmesi ve denetiminden sorumlu bağımsız bir kamu yönetim organizasyonu yoktur. MİGEM, MTA, İl Özel İdareleri, Yenilenebilir Enerji Kaynakları Genel Müdürlüğü vb. kamu kurumlarının, sektörle ilgili çalışmalarında eşgüdüm yetersizdir. Ayrıca bu kurumların bir kısmının personel profillerinin, jeotermal alt sektörünün gereksinimlerine yanıt vermekten uzak ve yetersiz olduğu bilinmektedir. Rezervuar mühendisliği çalışmalarının eksikliği nedeniyle, gelecekte yatırımcıların kendi aralarında ve kamu idareleriyle sorunlar yaşamaları söz konusu olabilecektir.

BİYOYAKITLAR BİYOGAZ

- Türkiye'nin hayvansal atıklara dayalı **biyogaz** potansiyeli, TUBİTAK-MAM tarafından 1,8 milyon ton petrol eşdeğeri (TEP) olarak hesaplanmaktadır. Bu değer 21 milyar kw-saatlik üretim ve 2,400 mW kurulu güce karşılık gelmektedir. Belediye atıkları, enerji bitkileri, organik sanayi atıkları gibi hammaddelerle birlikte, Türkiye'nin biyogaz potansiyelinin en az 35 milyar kw-saat (4.000 mW) olduğu değerlendirilmektedir. Yasaya göre biyo-kütleden elde edilen elektrik, 10 yıl süreyle 13,3 sentten alım garantisine sahiptir. Bu değer, yatırımcının beklentisinden az olduğu için hızla gelişme potansiyeli olan sektörde beklenen büyüme, ne yazık ki gerçekleşmemiştir. Biyogaza yönelik mevcut teşvikler, ülke gerçekleri karşısında, yetersiz kalmaktadır. Her ne kadar öngörüler ve hedefler konulsa da bir strateji çizilmediği ve eylem planları hazırlanmadığı için 2014'ün ilk çeyreğinde beklenen gelişmeler kaydedilememiştir. Bununla birlikte, geçtiğimiz birkaç yılda biyogaz sektörünün dünyadaki gelişimine paralel olarak ülkemizde de çalışmalar yeniden başlamıştır. Bu süre zarfında gündemde olan "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun, 2011 yılının Ocak ayında yürürlüğe girmiştir. Yasaya göre biyo-kütleden elde edilen elektrik 10 yıl süreyle 13,3 dolar sentten alım garantisine sahiptir.

BİYOETANOL, BİYODİZEL

- **Bioetanol ve biyodizel** üretimleri de benzin tüketimimizi ve dolayısıyla dışa bağımlılığımızı azaltacak, çevre kirliliği oranını düşürecek önemli ekonomik ve çevresel değerlerdir. Ülkemizde üretim yapan biyoetanol tesis sayısı 3'tür (Konya Şeker-Pankobirlik, TARKİM-Bursa Mustafa Kemal Paşa, TEZKİM-Adana). Türkiye'de kurulu biyoetanol üretim kapasitesi 149.5 milyon litredir. Bunun % 56'lık kısmı, 84 milyon litre ile bir çiftçi kuruluşu olan Pankobirlik çatısı altında yer alan Konya Şeker Tic. ve San. AŞ'ye aittir. Biyoetanolda, yerli ham maddeyle üretilen biyoetanolün, benzinle harmanlanan %2'lik dilimi 2006 yılından bu yana ÖTV'den muaftır. EPDK tarafından yapılan düzenleme ile piyasaya akaryakıt olarak arz edilen benzin türlerine, 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren % 2, 1 Ocak 2014 tarihi itibarıyla da en az % 3 oranında yerli tarım ürünlerinden üretilmiş yakıt etanolü (biyoetanol) ilave edilmesi zorunlu kılınmıştır. Böylece, bir yandan ham petrol ithalatında bir miktar azaltma ve kirliliğin azaltılması hedeflenmektedir.
- Hammadde problemi nedeniyle, ülkemizdeki işleme lisanslı biyodizel üretim tesislerinin sayısı her yıl azalmıştır. *Biyodizel* işleme lisansına sahip tesis sayısı 2010 yılında 45 iken, 2011 yılında 36'ya; 2012 yılında ise 25'e düşmüştür. 18 Ocak 2014 tarihi itibarı ile işletme lisansına sahip biyodizel tesislerinin sayısı 22'dir. 2012 yılında 1 işleme (biodizel) lisansı

sahibi tarafından 17,729 ton oto biyodizel üretimi yapılmış ve dağıtıcı lisansı sahiplerine 18.366 ton satılmıştır. Anılan yıl içerisinde biyodizel ithalatı ve ihracatı yapılmamış olup, üretime göre yapılan fazla satış üreticinin stoklarından karşılanmıştır. Diğer yandan, 2012 yılında 24.637 ton biyodizel içeren motorin ithal edilmiştir. Biyodizel içeren motorinin 24.620 tonu OVM-Petrol Ofisi tarafından İtalya'dan, 17 tonu Petline Petrol tarafından İngiltere'den ithal edilmiştir. Ancak, ithal edilen her litre biyodizelin, ülkemize katma değer sağlamadığı; ithal edilen ülkenin tarımını ve çiftçisini desteklediği gözden kaçırılmamalıdır.

BİYOKÜTLE

- Vizyon 2023'e göre, modern **biyokütle** alanında 2005 itibarıyla başlaması planlanan çalışmalar çerçevesinde, 2010 yılına kadar biyokütle gazlaştırma araştırmalarının yapılması ve pilot tesislerin kurulması, 2018 yılında küçük (1-3 MW) ve orta (5-10 MW) ölçekli biyokütle gazlaştıran kojenerasyon tesislerinin kurulması öngörülmüştür. Gene Vizyon 2023'e göre, 2009 yılında organik atıkların bertaraf edilmesi amacıyla evler için anaerobik çürütme reaktörlerinin tasarlanması, 2012'de gazı ısı enerjisine dönüştüren reaktörlerin tasarlanması, 2014'te elde edilen gazı elektrik enerjisine dönüştüren reaktörlerin tasarlanması, 2016 yılında gazın temizlenerek hidrojen gazı elde edilmesi ve 2018 yılından sonra da biyokütleden de elde edilebilen hidrojen tekno-

lojisinin taşıtlarda uygulanmasının hedeflendiği öne sürülmüştür. Buna karşın, diğer birçok konuda olduğu gibi, bu alanda da söylem ve eylem birlikte yol almamaktadır. Gerçekçi bir strateji çizilmediği ve eylem planları hazırlanmadığı için 2014 yılı sona ererken, bu hedeflerin gerçekleştirilemediği görülmektedir. Diğer yandan ise 2011 yılının Ocak ayında, “Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun yürürlüğe girmiştir. Kanun’a göre, biyokütleden elde edilen elektrik 10 yıl süreyle 13,3 dolar sentten alım garantisine sahiptir. Ne var ki bu teşvik miktarı da yatırım ve işletme maliyetleri karşısında gerçekçi olmadığından, büyük potansiyeli olan sektörde, beklenen yatırımlar sağlanamamıştır. Bu doğrultuda, biyogazın da içerisinde bulunduğu biyokütle tesislerinde **yerli aksam ve teçhizatın kullanılmasıyla teşvik** miktarının, maksimum 18,9 dolar sent/litre olarak uygulanması, Yönetmelik kapsamına alınmıştır. Yerli üretim teşviki, tesisin işletmeye alınması takip eden 5 yıl için uygulanmaktadır. Uygulamanın 10 yıla çıkartılması gündemdedir.

- Ülkemizde önemli bir potansiyel barındıran **biyoyakıt** sektöründe, yerli üretimin gerçekçi politikalarla teşvik edilmesi ve ithalatın önlenmesi gerekli görülmektedir. Birçok ülkede, biyoyakıt politikaları kırsal kalkınma politikaları ile birlikte değerlendirilmektedir. Çünkü biyoyakıt üretimiyle tarım sektöründe canlılık sağlanmakta, tohumdan gübreye, tarımsal alet ekipmandan, tarımsal ilaca kadar, diğer yandan

ulaştırma sektöründen bankacılık sigortacılık sektörüne kadar pek çok sektörde iş hacmi genişleyecek, yeni vergi imkanları doğacaktır. Dolayısıyla yerli tarım ürünlerinden elde edilen biyoyakıt, ülke ekonomisi ve kırsal kesimin gelişmesinde önemli paya sahiptir. Bunun aksine olarak; ithal edilen biyoyakıtta ödenen para, ithalatın yapıldığı ülkedeki tarımın ve çiftçinin desteklenmesi anlamını taşımaktadır.

ENERJİ VERİMLİLİĞİ

- Türkiye’de enerji politikasına şimdiye kadar büyük oranda arz cephesinden yaklaşarak, artmakta olan talebin karşılanmasına çalışılmış, bu süreçte enerji verimliliğine, arz cephesine oranla görece düşük öncelik verilmiştir. Bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de; enerjinin güvenilir, zamanında, kesintisiz ve çevre uyumlu temin edilmesi politikası çerçevesinde yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimine yönelmenin yanı sıra, ağırlık verilmesi gereken temel bir politika da enerji verimliliğinin arttırılmasıdır. Diğer yandan, son birkaç yıldır bir miktar gündemden düşmüş gibi gözükse de, günümüzde dünya enerji politikasının en önemli belirleyici ve şekillendirici unsuru, iklim değişikliğini tersine çevirmek üzere karbon dioksit (CO₂) salımının azaltılmasıdır. Son yıllarda dünyanın hemen hemen tüm bölgelerinde, enerji verimliliğindeki iyileşmeler sonucunda, önemli boyutta enerji ve CO₂ salımında azaltma sağlanmıştır.

- Ülkemizde konut, sanayi ve ulaşımda yapılacak uygulamalarla yılda 14 milyar dolarlık tasarruf sağlanabileceği ve bu şekilde on yılda 140 milyar dolar değerinde tasarruf anlamına geldiği belirtilmektedir. 140 milyar tasarrufla, 38 Atatürk Barajı projesi yapılabilir. Bir ülkede kalkınma odaklı enerji tüketimi açısından gelişmişliğin ideal şartı; kişi başı enerji tüketiminin yüksek, enerji yoğunluğunun ise düşük olmasıdır.
- Sanayi ve bina sektörleri enerji verimliliği (EV) iyileştirmesi için en fazla olanak sunan sektörlerdir. Ayrıca, sektörler arasında potansiyel enerji verimliliği kazancında farklılıklar olmasına rağmen, sanayi sektöründeki büyük miktardaki enerji tüketimi, bu sektörü EV yatırımlarının teşviki için temel sektör haline getirmektedir. Bunun yanı sıra, bina sektörünün daha yüksek oranda verimlilik kazancı sağlama potansiyeli mevcuttur; zira eski binalarda, şimdiye dek fazla bir şey yapılmamıştır. Yeni binaların tabi olacağı şartları belirleyen mevcut yönetmeliklerin öngördüğü şartlar, Avrupa'da benzer derece-gün şartlarına sahip ülkelere kıyasla % 30 daha verimsizdir.
- 2000 yılı öncesinde yapılmış binalar, bugünkü yönetmeliklere göre yapılmış binalara kıyasla iki misli enerji harcamaktadır. Bina mevzuatında önemli bazı revizyonlar yapılmış, Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği çıkarılmış ve etiketleme yönetmelikleri yürürlüğe konmuş olmasına rağmen, mevcut enerji

verimi düşük bina stoku ve buzdolabı, klima, kazan gibi kurulu cihazlar henüz elde edilmemiş büyük bir EV potansiyeli sunmaktadır. 6-7 milyon binanın enerji tüketimini yarıya yarıya azaltacak kapsamlı bir rehabilitasyon hareketine ihtiyaç vardır. Bu girişimin, yüz binlerce istihdam yaratabilme potansiyeline de sahip olabileceği, yurt dışındaki birçok uygulamadan çıkan sonuçlarla değerlendirilmektedir. Ulaştırmada ise, metropollerde toplu taşımadaki yetersiz altyapının giderilmesi zorunludur. Üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye'nin bunu etkin şekilde kullanması, karayollarının yük ve yolcu taşımacılığındaki (ölümcül kazalara da yol açan) yüksek payının azaltılması gereklidir.

- Enerji verimliliğinde yapılabilecek tüm iyileştirmeler, ülkeler açısından devreye alabilecekleri en önemli "yerli" kaynak anlamına gelmektedir. Türkiye'nin sadece konutlar ve sanayi kuruluşlarında yapabileceği enerji verimliliği iyileştirmeleri ile 2020 yılına kadar, 58 milyar kilovat-saat daha az elektrik tüketip, aynı Gayri Safi Hasıla'yı sağlaması mümkündür. Enerji verimliliği çalışmaları için görevlendirilmiş olan Yenilenebilir Enerji Kaynakları Genel Müdürlüğü'nün (YEGM) mevcut yapısı, son derece yetersizdir. Ülkemizin enerji verimliliğine dair veriler, son derece sağlıklı, yetersiz ve bu nedenle de güvenilir olmaktan uzaktır. Dolayısıyla, geleceğe yönelik hedef veriler, bugünün baz verileri sağlıklı olduğundan, gerçekçi değildir ve anlamsızdır. Düzenlenen mevzuatta, sektörün bileşenlerinin,

ilgili meslek kuruluşlarının görüşlerinin alınmamış olması, mevzuatların çözüme katkı potansiyeli kadar, uygulanabilirliğini de kuşkulu kılmaktadır. Enerji verimliliğini iyileştirecek politikaların yükünün mevcut mevzuatta, tüketicinin omuzlarına yüklenmiş olması ise ayrı bir sorun ve engeldir.

ELEKTRİK

- Türkiye, 2013 yılında 246.4milyar kilovat-saat tüketirken, yurt içinde gerçekleştirilen 240,2 milyar kilovat-saat elektrik üretiminin % 72.1'ini termik (doğal gaz, kömür, fuel oil, vb.), % 24.8'ini hidrolik kaynaklardan elde ederken, rüzgardan elde edilen elektrik üretiminin katkısı % 3.1 seviyesinde olmuştur. 1990 yılında % 75 oranında olan yerli kaynaklara dayalı elektrik üretiminin payı, 2002 yılında % 50 seviyesine gerilemiş ve 2013 yılında % 43.2 olarak en düşük seviyesine inmiştir. Kasım 2014'de ise **elektrik üretiminde ithal kaynakların payı % 63** olmuştur.
- 2002 yılında elektrik üretiminde % 62 olan kamunun payı, özelleştirmelerle hızla gerilemiş ve 2014 yılında % 29 seviyesine düşürülmüştür. Özelleştirmelerle sağlanacağı öne sürülen toplumsal yararların hemen hiçbirinin sağlanamadığı; özellikle enerji fiyatlarının düşmediği ve önemli oranda arttığı gözlemlenmektedir. ELEKTRİK ENERJİSİ SEKTÖRÜ REFORMU ve ÖZELLEŞTİRME STRATEJİ BELGESİ'nde; "Özelleştirmenin Temel İlkeleri" başlığı altında "Özelleştirmeler sonrasında elektrik

enerjisi fiyatlarında kalıcı artışlara yol açılmamasına dikkat edilecektir. Özelleştirme uygulamalarında, mevcut kamu yükümlülüklerinin dikkate alındığı ve Devlet garantilerinin gerekmediği bir sistem oluşturulacaktır” İfadeleri, diğer birçok konuda olduğu gibi, “söylem” düzeyinde kalmakta, sonuçlar ise tersine gelişmektedir. Somut olarak ifade etmek gerekirse; konutlarda kullanılan elektriğe, **Ocak 2008 ile Kasım 2014 arasında yapılan zammın oranı % 109 olmuştur.**

- Oysa elektrik enerjisi; insan yaşamının zorunlu bir ihtiyacı ve toplumsal yapının vazgeçilmez bir ögesi- dir. Bu nedenle de “Sosyal Devlet”, Anayasa’da da belirtildiği gibi herkese insan haysiyetine yakışır hayat düzeyi sağlamaya yönelik tedbirler kapsamın- da; tüm vatandaşlarının enerjiye (ve elektrik enerji- sine) ödenebilir koşullarda erişimlerini sağlamakla yükümlüdür.
- 2000’li yıllarda, daha önceleri TEDAŞ tarafından yapılmakta olan elektrik dağıtım faaliyetleri, bölgelere ayrılarak hızla özelleştirilmiştir. Elektrik dağıtımın- ın özelleştirilmesiyle, dağıtım şirketlerinin; brüt kar marjı artışından **“kayıp ve kaçak” bedellerini sürekli revize etme talepleri sürekli karşılanarak,** “kamunun sırtından dağıtım şirketlerini besleme” modeli yürürlüğe konmuş olmaktadır. Bu modelle kayıp ve kaçak bedelleri sürekli revize edilip, şirket- lerin zam talepleri karşılanırken, son yapılan yüz- de 9’luk zammın altından da kayıp ve kaçak artışı

çıkmiştir. Zammın yarısından fazlasını kayıp ve kaçak bedeline yapılan artışlar oluşturmuştur. Daha önce de Ocak 2014 tarifesinde, konutlardan birim kilovat saat başına tahsil edilen kayıp ve kaçak bedeli, hedefler gereği yüzde 23 azaltılarak 4.4 kuruştan 3.4 kuruşa indirilirken; bu indirim faturalara yansıtılmadan diğer kalemlerde enflasyon hedefini de aşan artışlar yapılarak yok edilmişti.

- Elektrik enerjisinde üretim, iletim ve dağıtım faaliyetleri arasında organik bir bağ söz konusudur. Bu bütünleşik özellik, bu üç faaliyet alanının eş zamanlı ve merkezi bir planlama anlayışı içinde yürütülmesini zorunlu kılar. Elektrik enerjisine ilişkin faaliyet alanlarında, çevresel ve sosyal etkileri itibarıyla; kültür ve tabiat varlıklarına karşı duyarlı, insan ve toplumla barışık yatırımlara öncelik verilen, özelleştirme, taşeronlaşma ve iş güvencesinden yoksun çalışma şartlarından arındırılmış, yeniden kamusalılığı göz önüne alan politikalara öncelik verilmesinin nedenli gerekli olduğu, tüm bu uygulamalarla ortaya çıkmıştır.
- Elektrik tüketimimizde bir diğer sorun, **verimsizlik** olarak öne çıkmaktadır. 2013 yılında tüketilen 246.4 milyar kilovat-saat elektriğin % 23'ü meskenlerde, % 24.4'ü ticarethaneler ve kamu hizmetlerinde, % 47.4'ü sanayide, % 2.3'ü tarımsal sulamada, % 2'si aydınlatmada, % 0.7'si de diğer alanlarda tüketilmiştir. Tüm bu alanlarda, **yüksek oranda elektrik tüketen teknolojiler** kullanılmaya devam edilmektedir.

Çimento ve demir-çelik sanayilerinde kullanılmakta olan eskimiş teknolojiler, gemi söküm işlemleri, bu yoğun ve gereksiz miktarda elektrik tüketen sanayilerdir. “ENVER”, “Enerji hanım” gibi göstermelik kampanyaların bir yarar sağlamadığı; 2007 yılında çıkarılan Enerji Verimliliği Kanunu hükümleri doğrultusunda kurulan kurulların da işlevinin ve yaptırımının olmadığı görülmektedir.

- Elektrikte savurganlığın son yıllardaki bir diğer “uygulama alanı”, sayıları hızla artan dev alışı merkezleri (AVM) ile resmi ve özel büyük rezidanslardır. Enerji verimliliği politikalarının gerçekleştirilebilmesinin en önemli ön koşullarından biri de, kamunun ve devleti yönetenlerin, bu uygulamalarda öncü rol oynamalarıdır.
- Elektrik üretiminde yerli ve yenilenebilir kaynaklarımızın payının artırılması, yıllardır savunduğumuz bir gerekliliktir. Ancak, her bir kaynağın kullanılması öncesinde ve kurulacak santrallerin işletmeleri sürecinde, olmazsa olmaz ön koşullar vardır. HES'lere yönelik olarak; havza planlaması yapılmadan, “ÇED'e gerek yok” uygulamalarıyla, hiçbir bilimsel yanı olmayan gerçekten uzak “can suyu hesaplamalarıyla” ve adeta dileyen herkesin gözüne kestirdiği akarsu üzerine onlarca regülatör/mikro HES dizebilmesinin önünün açıldığı uygulamalara destek olunmasına derhal son verilmelidir. Diğer yandan, tarım arazilerine, balık üreme havzalarına, ormanlara, zeytinlik alanlara ve SİT alanla-

rına termik ya da herhangi türden santral inşası da kesinlikle karşı çıkılması gereken uygulamalardır. Tüm bu uygulamalarda, yargı kararlarının hiçe sayılması ise, üzerinde önemle durulması gereken bir diğer husustur.

- **Nükleer santraller** konusu, özenle yaklaşılması ve alınacak tavır konusunda son derece açık ve net olunması gereken bir konudur. Ülkenin enerji gereksinimi karşısında, herhangi bir kaynağa kategorik olarak karşı olmak, söz konusu olmamakla birlikte; nükleer santraller konusunda, bilimsel gerçekleri ve özellikle de henüz çözümlenememiş kimi sorunları görmezden gelmek de mümkün değildir. Kaldı ki, nükleer enerji konusunda hassasiyet göstermek, gelecek nesillere karşı da bir yükümlülüktür. Nükleer santrallara yönelik en temel ve haklı kaygılar; dünyada hiçbir ülkede nihai atık sorununun çözümlenememiş olması, işletme güvenliğinin büyük riskler içermesi, ilk yatırım maliyetlerinin ve toplam maliyetlerinin çok yüksek olması ve nükleer malzemenin teröristlerin eline geçmesi gibi sorunlarda odaklanmaktadır. Nükleer santrallerin işletme güvenliğine yönelik kaygıların, sadece Çernobil ya da Three Mile Island veya Tokaimura gibi örneklerle sınırlı olmadığı, en son Fukuşima örneğinde çok acı deneyimlerle yaşanmıştır.
- Bu genel sorunların ötesinde, ülkemizde **Akkuyu nükleer santrali özelinde**, çok ciddi başka sorunlar da söz konusudur. Her şeyden önce, başta doğal gaz

(% 58) olmak üzere (petrol (% 8) ve kömür (% 32) ithalatında çok yüksek oranlarda bağımlı olduğumuz Rusya'ya, bir de nükleer santral nedeniyle % 100 bağımlılığımızın eklenecek olması, enerji ve ekonomik güvenliğimiz kadar, dış politikamız açısından da ciddi riskler barındırmaktadır. TBMM'den geçirilen (ihalesiz) Akkuyu Nükleer Güç Santrali (NGS) Anlaşması'na göre, söz konusu santralin inşaatı, işletmesi, bakım onarımı, yakıt tedariki ve nihai atık yönetimi % 100 Rus tarafına aittir. Teknoloji transferi söz konusu değildir. Kurulması planlanan VVER 1200 modeli reaktör, henüz Rusya dahil hiçbir ülkede işletmeye alınmamış ve dolayısıyla performansı bilinmeyen bir reaktör modelidir. Ayrıca, ülkemizin saygın yerbilimcilerinin, Akkuyu ve civarındaki tektonik etkinliklere ilişkin çok ciddi uyarıları, bugüne kadar yanıtlanmamıştır. Gerek genel ve gerekse bir kısmı sıralanan Akkuyu NGS özelindeki sorunlar çözümlenmedikçe; (herhangi bir kaza yaşanması halinde) sadece bugün yaşayanları değil, gelecek nesilleri de etkileyebilecek bu "yatırım" kabul edilebilir değildir; böylesi riskli bir kararı almaya, hiçbir kişi, kurum ya da kuruluşun hakkı olmamak gerekir.

- Bu yaklaşım, kimilerinin öne sürmeye çalıştığı gibi, "nükleer teknolojiye karşı bir duruş" anlamına gelmemektedir. Dünyada 4. Nesil reaktörler üzerine yoğunlaşan çalışmalar devam etmektedir. Ayrıca, füzyona dayalı santraller üzerindeki çalışmalar da ilerlemektedir. Türkiye'nin tüm bu çalışmalar içinde yer alması, teknolojiye sahip olabilmesi; asıl

odaklanmamız gereken yoldur. Kısa vadede ticari kar sağlama amacıyla, sürekli olarak ithalat yapıp, bunu bir de “ileri teknolojiye” sahip olmak diye pazarlamanın, onaylanacak bir yanı yoktur. “İthal kaynakların ağırlığını azaltma” hedefinin, tepeden tırnağa Rusya’ya ya da bir başka ülkeye bağımlı nükleer santrallerle çözümleneceğini öne sürmek, tam bir kara mizah örneğidir.

ENERJİ MAKİNA VE EKİPMANLARININ YERLİ ÜRETİMİ

- Daha önce de vurgulandığı gibi, Türkiye’nin enerjide dışa bağımlılığı %72’dir. Bununla birlikte Türkiye, enerji ekipmanları açısından da büyük oranda yurt dışı firmalara bağımlı durumdadır. Enerji ekipmanları sektörü, enerji sektörünün gelişimine doğrudan bağımlı olan bir sektördür ve ekipmanların üretiminde kullanılan malzemeler ve teknoloji gereği, imalat sanayinin pek çok alt dalıyla ilişki içerisinde. Teknoloji yoğun, nitelikli ve lisanslı üretim gerektiren bu sektörün gelişimi ve büyümesi için büyük yatırımlara ihtiyaç vardır. **İlk termik santralini yüzyıl önce hizmete sokan Türkiye, bugün birçok santralin yapımında kullanılan teknoloji yoğun ekipmanlarda hala dışarıya bağımlıdır.**
- Buna karşın Türkiye, uzun yıllardır yaptığı işletmecilik ile bu teknoloji ve hammaddenin ne olması gerektiği konusunda birikimli olan çok sayıda mühendise sahiptir. Bu durumun en önemli nedeninin,

Türkiye'nin enerji politikasının, bugüne kadar, "ne pahasına olursa olsun "daha çok enerji yatırımı, daha çok enerji üretim santralleri inşası" ile sınırlı olması ve kamusal planlama, üretim ve denetim anlayışının terk edilerek, enerji sektörünün tamamen özel sektörün istem ve çıkarlarına göre şekillendirilmesi olduğunu değerlendirilmektedir. Son derece yetkin ve deneyimli mühendislik kadrolarına sahip olan Türkiye'nin bu durumu, "kader değildir" ve kabul edilemez.

- Ülkemizde birkaç MW üzerinde buhar kazanı imalatı yapan ve akışkan yataklı yakma sistemleri üretebilen firmaların sayısı çok sınırlıdır. Kazan firmaları kendi temel ve detay mühendislik hesaplamalarını, tasarımlarını, imalat ve montajlarını yapabilmekte; ancak AR-GE çalışmalarına kaynak ve zaman ayıramamaktadırlar. Ülkedeki sanayi kuruluşları tarafından talep edilen buhar kazanı kapasite ortalaması 5-10 MW arasındadır. Bu kapasite aralığında ve altında tercih edilen yakıt doğalgazdır. Daha üzeri kapasitelerde, katı yakıtlı ve akışkan yataklı kazanlar cazip hale gelmektedir. Bu nedenle kazan imalatçısı firmalarda, 10-20 MW aralığında akışkan yataklı kazan tasarım ve imalatı konusunda tecrübe oluşmuş durumdadır. İmalatçılar, "mevcut bilgi ve sermaye birikimleri ile 30 MW ısı güce kadar sorunsuz üretim yapabileceklerini" ifade etmektedir. Sanayide buhar ve elektrik üretiminde kömürün ve akışkan yataklı yakıcıların daha yaygın kullanımının önündeki en büyük engeller; uygun fiyatla yeterince toz

kömür bulunamaması ve çıkan küllerin bertaraf edilmesindeki güçlüklerdir. Paslanmaz çelik alaşım-
lı dikişsiz kazan borularının yerli olarak üretileme-
mesi de kazan imalatçıları tarafından bir sıkıntı veya
darboğaz olarak dile getirilmektedir. Bu alanda ise
mevzuattaki kimi gereksiz sınırlamalar, yerli imalat
potansiyelini ve katkısını sınırlamaktadır.

- Görüldüğü gibi, ülkemizde enerji makine ve ekip-
manının yerli imalatı konusunda belli bir kıpırdan-
ma, ancak daha önemlisi mühendislik birikimi ve
imalat kapasitesi söz konusudur. Maharet, bu biri-
kimin, doğru teşvik politikalarıyla ve üniversite-ka-
mu-özel sektör işbirliği ile geliştirilebilmesini başa-
rabilmektedir. Ancak o koşullarda, zengin yerli ve
yenilenebilir kaynak potansiyelimiz, ağırlıklı olarak
yurt içinde imal edilmiş makine ve ekipman ile ener-
jiye dönüştürülebileceğinden, enerjide ve genelde
bağımsızlıktan söz edilmesi mümkün olacaktır.

BU SORUNLARIN TAMAMI, ÇÖZÜLEBİLİR SORUNLARDIR!

BİLİM, HUKUK VE “NİYET”, ESAS OLMALIDIR...

“Enerji ve Hukuk Sempozyumu”

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye, enerji tüketiminde % 72 oranında dışa bağımlı bir ülke konumundadır. Ağırlıklı olarak ithal ve fosil kaynaklara dayalı mevcut politikaların sürdürülmesi halinde, bu bağımlılık artma eğilimindedir. Söz konusu bağımlılık, bir yandan cari açığın artmasının başlıca nedenini oluştururken, enerji güvenliğimizin yanı sıra, genel güvenliğimizi de tehdit etmekte, diğer yandan da dış politikadaki hareket alanımızı daraltmaktadır.

Oysa ülkemizin mevcut yerli ve yenilenebilir kaynakları, tükettiğimiz enerjinin birkaç kat fazlasını karşılayabilecek potansiyele sahiptir. Ülkemizin enerji alanındaki beşeri potansiyeli de bir diğer güçlü yanıımızdır. Ne var ki bu kaynakların geliştirilmesine yönelik birçok girişimin; toplumun tümünü refahı yerine, dar bir çıkar grubunun elde etmek istediği rant uğruna, hukuku yok sayan, ekosistemi tahrip eden ve giderek yüzlerce emekçinin canına mal olan bir sorumsuzlukla sürdürülüyor olması, ülkemizin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir.

Çözüm; ekosistemi gözeterek, iş güvenliğini sağlayarak, teknoloji üreterek ve hukukun üstünlüğü anlayışını, tüm enerji faaliyetlerinin merkezine oturtarak, yerli ve yenilenebilir kaynaklarımızı daha fazla devreye alabilmekten ve enerjiyi verimli kullanabilmekten geçmektedir.

GENEL

- Enerjiden, çağdaş ve ödenebilir koşullarda yararlanmak, her vatandaşın en doğal hakkıdır. Enerjiye erişim, insan yaşamının zorunlu bir gereksinimi ve toplumsal yapının vazgeçilmez bir ögesidir. Bu nedenle de “**Sosyal Devlet**”, Anayasa’da da belirtildiği gibi, herkese insan haysiyetine yakışır hayat düzeyi sağlamaya yönelik tedbirler kapsamında; tüm vatandaşlarının enerjiye (ve elektrik enerjisine) ödenebilir koşullarda erişimini sağlamakla yükümlüdür. Enerjinin tüm tüketicilere yeterli, kaliteli, sürekli, çeşitlendirilmiş kaynaklardan, ekosistemi gözeterek, ödenebilir koşullarda ve güvenilir bir şekilde sunulması hususları, enerji politikasının temel ilkeleri ve amacı olmalıdır. Bu husus, özellikle yoksul kesimler açısından yaşamsal önem taşımaktadır.
- Ülke kaynakları bilimsel temelde belirlenmeli ve yerli kaynak potansiyelimiz gerçekçi bir biçimde ortaya konulmalıdır. Bu konuda bugüne kadar yapılan çalışmalar son derece yetersizdir. Ülkemizin en çok tüketilen kaynaklar olan petrol, doğal gaz ve kömür potansiyellerinin, karalarda ve denizlerde yapılacak yeterli arama çalışmalarıyla ortaya konulabilmesi için, ilgili kamu kurumlarının (TPAO, TKİ, vb.) özerk, dikey bütünleşik yapıda yeniden yapılanmaları ve sektörlerinde ana aktörler olarak yeniden yer almaları sağlanmalıdır.
- Enerji üretiminde ağırlık; yerli, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarına verilmelidir. İthalatın zorun-

lu olduğu koşullarda mutlaka kaynak ¼lkeler ve g¼zerg¼hlar açısından çeşitlendirmeye gidilerek, arz güvenliğimiz sağlama alınmalıdır. Doğal gaz, petrol, ithal k¼m¼r gibi dışa bağımlı fosil yakıtların enerji t¼kretiminde ve elektrik ¼retimindeki mevcut çok y¼ksek paylarını d¼ř¼rmeye y¼nelik politikalar ve kısıtlamalar uygulanmalıdır.

- Petrol ve doğal gaz için yeterli depo kapasitesi oluşturulmalı ve b¼y¼k oranda dışa bağımlı olduğumuz bu kaynaklarda, olası kesinti halinde hazırlıklı olunması sağlanmalıdır. Başta ¼lkemizdeki tuz yapıları olmak ¼zere, potansiyel depo kapasitemizin envanteri çıkarılmalı ve depolama konusu ayrı bir stratejik plan d¼hlinde ele alınmalıdır.
- Enerji politikaları; dış politika, g¼venlik politikası, ekonomik politika, tarım ve sanayi politikaları, ulaştırma politikası, evre politikası ve eğitim politikası ile entegre (b¼t¼nleřik) biçimde planlanmalıdır.
- ¼zelleřtirmeler, iddia edildiği gibi enerji faturalarını d¼ř¼rmemiř, aksine arttırmıştır. “¼denebilir” olmayan faturalar, ¼lkenin birçok y¼resinde “kaçak” elektrik kullanımına alt yapı oluşturmuştur. Bu nedenle, enerji ve elektrik sekt¼r¼nde yeniden yapılanmaya gidilerek, kamunun, yatırımcı ve denetleyici konumu g¼lendirilmelidir.
- “Enerji ve Hukuk” alanında t¼m faaliyetleri gerçekleştirecek, alt yapıyı sağlayacak ve denetleyecek olan; (son tahlilde) İNSAN’dır. Dolayısıyla, bu s¼re-

cin her aşamasında yer alacak olan ilgili tüm tarafların (kamu, özel, tüketici, kanun koyucu, uygulamacı, vb.); enerji sektörünün temel dinamikleri, hukuk, ülke gerçekleri, çevre politikaları, iş güvenliği, işçi sağlığı, sosyal politikalar vb. alanlarda kapsamlı bir program dahilinde temel eğitim almaları sağlanmalıdır. Enerji sektöründe çalışan gerek kamu ve gerekse özel sektördeki elemanların; özellikle enerji politikaları, çevre, iş güvenliği ve hukuki konularda sertifika alacak biçimde eğitilmeleri sağlanmalıdır.

ENERJİ (ve ELEKTRİK) SEKTÖRÜNDE PLANLAMA, YAŞAMSAL ÖNEM TAŞIR

- Yıllardır bir kenara bırakılan “**planlama**” kavramı, yeniden devreye konulmalı ve uygulanmalıdır. Ülke, bölge ve il ölçeğindeki enerji kaynakları sağlıklı bir şekilde belirlenmeli, enerji yatırımlarında ithalat faturasını arttıran, dışa bağımlılığı yoğunlaştıran doğal gaz ve ithal kömür yerine, yerli ve yenilenebilir kaynakların azami biçimde değerlendirilmesine dayalı kararlı bir strateji izlenmelidir. Elektrik üretiminde fosil yakıtların payını arttırmayı öngören politika ve uygulamalardan vazgeçilmeli, stratejik ve kurumsal öncelik ve destekler, yenilenebilir kaynaklara verilmelidir.
- **Bütünleşik enerji planlaması**; kaynakların sağlıklı envanterini yaparak, yerli ve yenilenebilir kaynaklara ağırlık vererek, güvenilir girdi-çıkı analizleri uygulayarak, yeni bir kurumsallaşma üzerinden bütünleşik kaynak planlaması anlayışıyla hazırla-

nacak ve toplum, kamu ve ülke çıkarlarını gözeterek Strateji Belgeleri, Beş Yıllık Planlar, Yol Haritaları ve Eylem Planları ile gerçekleştirilmelidir.

- Tüm enerji sektörleri (petrol, doğal gaz, kömür, hidrolik, jeotermal, rüzgar, güneş, biyoyakıt vb.) için, ayrı ayrı *Strateji Belgeleri* hazırlanmalıdır. Daha sonra bütün bu alt sektör strateji belgelerini dikkate alan *Yenilenebilir Enerji Kaynakları Stratejisi ve Faaliyet Planı* ile *Türkiye Genel Enerji Strateji Belgesi ve Faaliyet Planı* hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Ülke ölçeğinin yanı sıra, *il ve bölge ölçeğinde de enerji kaynakları, üretim, dağıtım planlaması* yapılmalıdır. Bu amaçla, genel olarak enerji planlaması; özel olarak elektrik enerjisi ve doğal gaz, kömür, petrol, su, rüzgar, güneş vb. tüm enerji kaynaklarının üretimi ile tüketim planlamasında; strateji, politika ve önceliklerin tartışılıp, yeniden belirleneceği, toplumun tüm kesimlerinin ve konunun tüm taraflarının görüşlerini ifade edebileceği, geniş katılımlı bir **“ULUSAL ENERJİ PLATFORMU”** oluşturulmalıdır.
- Planlama çalışmaları, katılımcı ve şeffaf bir şekilde yapılmalı, çalışmalara ilgili kamu kurumlarının yanı sıra; üniversiteler, bilimsel araştırma kurumları, meslek odaları, uzmanlık dernekleri, sendikalar ve tüketici örgütlerinin, etkin katılım ve katkıları sağlanmalıdır.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı -ETKB- bünyesinde de, bu platformla eşgüdüm içinde olacak bir

“ULUSAL ENERJİ STRATEJİ MERKEZİ” kurulmalıdır. Bu merkezde, yerli ve yenilenebilir enerji kaynakları dikkate alınarak, enerji yatırımlarına yön verecek enerji arz - talep projeksiyonları hazırlanmalıdır. Bu projeksiyonlar, beş ve on yıllık vadelerle; 5, 10, 20, 30, 40 yıllık dönemler için yapılmalıdır. ETKB, toplum çıkarları doğrultusunda temel stratejileri ve politikaları geliştirmek ve uygulamakla yükümlüdür. ETKB güçlendirilmeli, uzman ve liyakatli kadrolar istihdam etmelidir. Güçlü bir ETKB'nin, ülke çıkarlarına uygun politikalar geliştirmesi ve uygulaması sağlanmalıdır.

- Plansız; çevre ve toplumla uyumsuz, yatırım yerinde yaşayan halkın istemediği projelerden vazgeçilmelidir. Verimli tarımsal arazilere, ormanlara, balık üreme havzalarına, SİT alanlarına santral kurulmalıdır. Örneğin; Gerze'de termik santral, Sinop ve Akkuyu'da nükleer santral, Doğu Karadeniz'de, Alakır'da, Göksu'da ve Türkiye'nin dört bir yanındaki HES'ler gibi; bölgede yaşayan halkın istemediği tüm projeler iptal edilmelidir.
- Gerek birincil enerji ihtiyacının, gerekse elektrik üretiminin yurt içinden karşılanan bölümünün azami düzeyde olmasına yönelik strateji, yol haritası ve eylem planlarının uygulanmasıyla, elektrik üretiminde dışa bağımlılığın azaltılması ve kaynakların paylarının daha dengeli biçimde dağılması sağlanmalıdır. Buna yönelik olarak; kısa ve orta vadede, doğal gazın payının % 25, ithal kömürün payının

% 5, yerli kömürün payının % 25, hidrolik enerjinin payının % 25, diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının payının % 20 düzeyinde olması hedeflenmelidir. Uzun vadede ise, fosil kaynakların payının daha da azaltılması ve elektrik üretiminin büyük ağırlığının, yenilenebilir enerji kaynaklarına dayandırılması ve nihai hedef olarak yalnızca yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı amaçlanmalıdır.

- Enerji projelerinin ülke ve toplum yararı açısından en doğru biçimde gerçekleştirilmesinde “Fizibilite”, olmazsa olmaz bir önkoşul olmalı ve her türlü izin (ÇED dahil), lisanslandırma ve ruhsatlandırma süreçlerinde talep edilmelidir.

ENERJİ SEKTÖRÜNÜN HER ALANINDA, HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜNE SAYGI, OLMAZSA OLMAZ ÖNKOŞUL OLMALIDIR

- Kendi ülkemizde değersiz kılınmaya çalışılan hukukun üstünlüğü ilkesinin, hem ülkemizde hem de uluslararası ilişkilerimizde yeniden egemen olması mutlaka sağlanmalıdır. Hukuksuz uygulamalar, bir yandan ekosistemi geri dönülmez biçimde tahrip ederken, diğer yandan da her tür santral inşasına (olumlu ve gerekli olsa bile) toptan karşı çıkışlara ve giderek büyüyen sosyal patlamalara yol açabileceğinden, derhal durdurulmalıdır.
- Ekosistemi geri dönülmez biçimde tahrip etme riski olan, yöre insanını yerinden- yurdundan eden hukuksuz uygulamalara karşı alınan mahkeme kararları

rı uygulanmamakta; SİT alanları, zeytinlikler, ormanlar talan edilmekte ve torba kanunların satır aralarına sıkıştırılan maddelerle, ÇED uygulamaları rant uğruna devre dışı bırakılmaktadır. Çevreyi ve insanımızın yaşam hakkını hiçe sayan bu hukuksuzluklar derhal durdurulmalıdır. Enerji ile ilgili kanunlar çıkarılırken, her aşamada ilgili meslek odalarının, baroların etkin katılımları sağlanmalı, uyarı ve talepleri dikkate alınmalıdır.

- Mevcut mevzuatla birçok alanda “gereksiz” kılınan ÇED raporlarının, her tür enerji yatırımı için ve istisnasız gerekli olması yasal zorunluluk haline getirilmelidir. Bu raporlar, uluslararası standartlara uygun ve eksiksiz olarak hazırlanmalıdır. Yatırımlar kamu eliyle ve yeterli uzman, mevzuat ve yaptırımlar çerçevesinde, sıkı denetime tabi tutulmalıdır.

ENERJİ GÜVENLİĞİMİZLE BİRLİKTE, EKONOMİK GÜVENLİĞİMİZİ VE GENEL GÜVENLİĞİMİZİ DE OLUMSUZ ETKİLEYEN MEVCUT DIŞ POLİTİKADAKİ MACERACI ÇİZGİ TERK EDİLMELİDİR

- Dış politikada adeta inatla sürdürülmekte olan maceracı anlayış terk edilmeli, komşularımızla, onların egemenlik haklarına ve toprak bütünlüklerine saygılı ilişkiler çerçevesinde; yeni bir anlayışın ve istikrar ikliminin egemen olması sağlanmalıdır.
- Dar bir grubun ticari çıkarlarına hizmet etmek uğruna, komşularımızla ve bölgemizdeki ülkelerle

yaşanmakta olan tehlikeli gerilimler ve hukuksuz uygulamalar, sınırlarımızda ve bölgede istikrarsızlığın ateşleyicisi haline geldiğinden, bu tehlikeli gidiş acilen durdurulmalıdır.

- Enerji sektörünün gereksinim duyduğu yatırımların yapılabilmesi için, Türkiye'nin önce kendi içinde, daha sonra bölgesinde bir istikrar coğrafyası olarak görülmesi doğrultusunda gereken adımlar atılmalıdır.

ÜLKEMİZİN YERLİ VE YENİLENEBİLİR KAYNAKLARININ YETERSİZ OLDUĞU SAVI TEMELSİZDİR. ÜLKEMİZİN DIŞA BAĞIMLILIĞININ AZALTILMASI, SERA GAZI SALIMLARININ DÜŞÜRÜLMESİ VE İSTİHDAMIN DAHA HIZLI ARTMASI İÇİN YENİLENEBİLİR KAYNAKLARIMIZ HIZLA DEVREYE ALINMALIDIR.

Türkiye, yıllardan beri iddia edilenin aksine, gereksiniminin önemli bölümünü karşılayabilecek, zengin yerli ve yenilenebilir kaynaklara sahiptir. Bu kaynaklarımızın, yerli ve yenilenebilir nitelikleri; hem dışa bağımlılığımızı azaltacak hem de çok daha temiz ve sürekli yenilenebilen kaynaklar olmaları nedeniyle, stratejik önem arz etmektedir. 2013 yılında 245 milyar kilovat-saat elektrik tüketen ülkemizde, henüz üretime alınamamış yerli kaynakların toplam potansiyeli yaklaşık 745 milyar kilovat-saattir. Bu kaynakların ayrı ayrı potansiyelleri, aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Hidroelektrik	: 60-80 Milyar kW
Rüzgar	: 100-120 Milyar kW
Jeotermal	: 16 Milyar kW
Güneş	: 400 Milyar kW
Yerli Linyit	: 105-120 Milyar kW
Biyogaz	: 35 Milyar kW
TOPLAM	: 716-771 Milyar kW

- Bu potansiyele, enerji verimliliğinde yapılacak iyileştirmelerden sağlanacak %25 oranındaki ek kapasitenin de eklenmesi durumunda, yeni bir kaynak keşfi yapılmıyorsa bile, henüz devreye alınmamış elektrik üretim potansiyelimizin, 2013 yılında tüketilen elektrik miktarıyla kıyaslandığında; bunun yaklaşık 4 katına yakın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, “Türkiye’nin yeterli enerji kaynağı yoktur” iddiası, temelden yoksun bir iddiadır. Yenilenebilir kaynaklarımız, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesine ve böylelikle enerji güvenliğinin artırılmasına katkı sağlama, enerjide ithalat bağımlılığının azaltılmasına hizmet etme, iklim değişikliği ile mücadeleye olumlu etki yapma, istihdam yaratma, yerel ve bölgesel gelişmeye katkı koyma özellikleri nedeniyle teşvik edilmeli ve enerji tüketimi içindeki payları hızla artırılmalıdır. Mevcut yasa ve mevzuatların bu kaynakların geliştirilmesine kısıt getiren maddeleri, yenilenebilir kaynakları gerçekten teşvik edecek biçimde düzenlenmelidir. **Enerji ekipmanlarının yerli imalatı da benzer biçimde teşvik edilmelidir.**

- Yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilebilmesi için verilen teşvikler, ülke ve sektör gerçekleri doğrultusunda revize edilmelidir.

TÜM ENERJİ YATIRIMLARI İÇİN FAYDA- MALİYET ANALİZİ İLE ETKİ ANALİZİ YAPILMALIDIR

- Enerji yatırımlarıyla ilgili işlem ve düzenlemelerde toplum yararı olup olmadığı, hukuksal, etik, kültürel, saydamlık, katılımcılık, demokrasinin işleyişi gibi normatif kriterler açısından da; çevresel, kârlılık, maliyet, gelir dağılımına etkisi, bölgesel eşitsizliği gidermeye etkisi, kamu maliyesine etkisi, istihdam etkisi gibi nicel kriterler açısından da analiz edilmelidir. Bu tür işlem ve düzenlemelerde, fayda maliyet analizi ve etki analizi çalışmaları yapılmalıdır. Daha açık bir ifadeyle, ilgili kamu otoriteleri, projeleri tüm yönleri ile analiz etmelidir. Başvuran her projeye lisans verilmemelidir. Doğal ve toplumsal çevreye etkisi kabul edilebilir sınırlarda olan, teknik, finansal ve kurumsal açılarından yapılabilir olan projelerden, ülke ekonomisine faydası maliyetinden daha fazla olan projelere lisans verilmeli; verilen lisanslar da, bu ölçütlere göre denetlenmelidir.
- Kamu; elektrik üretim, iletim ve dağıtım tesislerinin inşası ve işletilmesi sırasında genel olarak kamu yararının, hidrolik kaynakların, ekosistemin ve mülkiyet haklarının kollanması için gerekli tedbirleri almalı, bu tür tesislerin topluma faydasının azami

düzye, maliyetinin de asgari düzeyde olmasını hedeflemelidir. ETKB ve EPDK, *lisans verecekleri tesisin topluma faydalarının, maliyetlerinden çok olduğundan emin olmalıdır*. Kamu; bu izin, ruhsat ve lisansları özel sermayeli kuruluşlara verirken, yalnızca ülkenin enerji ihtiyacının karşılanmasını dikkate almaktadır. Bu kabul edilemez. İlgili kurumların, bu tür “ayrıcalıkları birilerine verirken”, toplum yararını da gözetmesi sağlanmalıdır.

- Enerji yatırımlarında toplum yararının gözetildiği, *fayda maliyet ve etki analizi* çalışmaları mutlaka yapılmalı ve aşağıdaki süreçleri kapsamalıdır:
  1. Üretim/dağıtım lisansı verilirken, lisans verme kriterlerini belirlerken ve herhangi bir lisans başvurusunu incelerken ve aynı konuda birden fazla lisans başvurusu arasında seçim yaparken, lisans konusu faaliyetlerin uygulanmasını izlerken/denetlerken,
  2. Topluma/kamuya/devlete ait kaynak ve zenginlikler (Hidrolik, kömür, Jeotermal kaynaklar, para, ormanlar, araziler) tahsis edilirken, kullanılırken. Topluma ait olan kaynaklardan yararlanmada toplum yararı esas olarak iki bakımdan gözetilebilir:
    - *İsraf edilmeyerek, etkin ve verimli kullanarak,*
    - *İşletme/yararlanma sürecindeki topluma olan faydalarının maliyetlerinden fazla olması sağlanarak*

ve fayda ve maliyetleri ilgili kesimler arasında adil bölüştürerek.

3. Enerji yatırımlarının çevresel etkileri değerlendirilirken,
4. Aynı alanda gerçekleştirilebilecek birden fazla yatırım seçeneği arasında bir tercih yapılması gerektiğinde. (Örneğin aynı alanda kömür ocağı ile bir başka tesisin kurulması söz konusu olduğunda; kurulması planlanan her iki tesis arasında bir tercih yapılması gerektiğinde),
5. Enerji arzı planlanırken ve enerji kaynaklarının kullanımına yönelik tercihler yapılırken,
6. Enerji sektörünün ve enerji ekipmanlarının teşvik sistemlerinde, enerjinin fiyatlandırılmasında, vergilendirilmesinde; enerji sektörü yatırımlarının finansmanında.

ELEKTRİK ALT SEKTÖRÜ

- Elektrik enerjisine ilişkin faaliyet alanlarında; çevresel ve sosyal etkileri itibarıyla yöre halkının benimseyebileceği, kültür ve tabiat varlıklarına karşı duyarlı, ekosistem ve toplumla barışık yatırımlara öncelik verilmelidir. **Özelleştirme ve taşeronlaşma gibi uygulamalara son verilmelidir.** İş güvencesinden yoksun, çalışma şartlarından arındırılmış projelere geçit verilmemesinin yanında; yeniden kamusalılığı temel alan politikalara öncelik verilmesi sağlanmalıdır.

- Elektrik enerjisinde; üretim, iletim ve dağıtım faaliyetleri arasında organik bir bağ söz konusudur. Bu özelliği, elektrik alt sektöründeki bu üç faaliyet alanının, eş zamanlı ve merkezi bir planlama anlayışı içinde yürütülmesini zorunlu kılar. Dolayısıyla;
- Halen yürürlükte olan **ELEKTRİK ENERJİSİ ARZ GÜVENLİĞİ STRATEJİ BELGESİ** uzun vadeli planlar çerçevesinde; toplumun çıkarları, yukarıdaki hedefler ve yerli-yenilenebilir kaynaklara öncelik verecek şekilde güncellenmeli ve uygulanmalıdır.
- 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun "Amaç" maddesinde yer alan "**düşük maliyetli**" ifadesi, düşeceği öngörülen maliyetlerin tüketicilere daha ucuz enerji olarak yansımaları garanti altına almaktadır. Bugünkü piyasa yapısında fiyat oluşumu, maliyetlerin düşürülmesinin tüketicilere yansımadığını ortaya koymaktadır. Maliyetini düşüren serbest üretim şirketleri, aradaki farkı kar olarak elde etmektedirler. Dolayısıyla, düşen maliyetlerin, aracı şirketlere değil, gerçekten tüketicilere yansıtılmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Gene bu kanunun aynı maddesinde, "**şeffaf**" bir piyasa yapısından bahsedilmektedir. Oysa en başta; elektrik enerjisi mevzuatı açıklıktan uzak, sürekli somut bazı olgulara göre değişkenlik gösteren, karmaşık ve anlaşılması zor ve hatta bazı durumlarda gerçekleştirilmesi olanaklı olmayan bir içeriğe sahiptir. Piyasa yapısı özel sektöre ve kar amacına

dayalı olduğu için; “**ticari sır**” kavramı, şeffaflıktan önce gelmektedir ve pek çok bilgi/belgeye ulaşmak olanaklı değildir. Bu itibarla 6446 sayılı Kanunun, “amacı” doğrultusunda uygulanması sağlanmalıdır.

- Söz konusu kanunun anılan maddesinde; elektriğin “**çevreyle uyumlu**” bir şekilde sunulmasından söz edilmektedir. Oysa ülkemizin her yanında, enerji tesisleri için çevre katliamları yaşanmaktadır. Kanun’daki “çevreye uyumlu” sözü, enerji sektörünü yönetenler tarafından, “çevrenin enerji yatırımlarına uydurulması” biçiminde ve sıklıkla sorumsuzca uygulanmaktadır. Bu anlayışın da terk edilmesi ve kanunda yazılı olan amacın sağlanabilmesi için; havza planlaması, ÇED muafiyetlerinin kaldırılması, santallerin tarım ve orman arazilerine, SİT alanlarına, balık üreme havzalarına, zeytinliklere inşa edilmemesi mutlaka yasal teminat altına alınmalıdır.
- Yöre halkının benimsemediği yatırımlara izin verilmemelidir. “**Halkın bilgilendirilmesi**” toplantılarının gerçekten yöre halkının etkin katılımıyla ve ilgili tüm kesimlerin görüşlerini özgür ve serbestçe dile getirebileceği forumlar biçiminde yapılması sağlanmalıdır. Halkın katılmadığı, protesto ettiği göstermelik ve tek yanlı toplantıların, hukuksuz “tutanaklar” hazırlanarak, halk gerçekten katılmış gibi kabul edilmesi uygulamasına son verilmelidir.
- Kaçak elektrik kullanımının önlenmesi, yoksul halk kitlelerinin daha da mağdur edilmesiyle değil; böl-

gesel kalkınma planları gibi bütüncül yaklaşımlarla gerçekleştirilmelidir. Bölgesel kalkınmanın sağlanması ve gelir dağılımı bozukluğu giderilinceye kadar, sosyal devlet anlayışı çerçevesinde; ülke genelinde elektrik yoksulluğu çeken vatandaşların asgari tüketimleri, örneğin 4 kişilik bir aile için aylık 230 kilovat-saat, destekleme kapsamına alınarak, ücretsiz sağlanmalıdır. Ancak siyasal iktidarın sadaka ve yardım anlayışından uzak olması için, elektrik ihtiyacının karşılanmasına yönelik yapılacak tespitlerde, bölgesel olarak halkın etkin temsilinin sağlandığı yapılanmalar oluşturulmalı ve bu yapılanmalar aracılığıyla elektrik yardımı gerçekleştirilmelidir. Benzer uygulamalar, doğal gaz alt sektörü için de uygulanmalıdır.

ÖZELLEŞTİRMELER

- KİT'lerin birer birer özel sektöre devri sonucunda, son 30 yıllık süreçte KİT'lerin milli gelirimize katkısı % 6'dan % 1'e düşmüş; buna paralel olarak devlette istihdam, 533.000 kişi azalmıştır (653.000'den, 120.000'e). Bu kurumların % 35'i enerji sektöründeki KİT'lerdir. 13 milyar doları bulan 18 elektrik dağıtım şirketinin toplam satış tutarının büyük bölümü, son yıllarda "havuz medyası" ve benzeri tanımlarla kamuoyuna mal olan ve 3. Havaalanı, 3. Köprü gibi projelerde de "işleri" yüklenen az sayıda "seçilmiş" şirkete aittir. 2014 sonuna kadar 8 milyar dolara yaklaşan elektrik santrallerini alanlar içinde de yine benzer sermaye grupları öne çıkmaktadır.

Dolayısıyla, özelleştirmenin en önemli “nimetleri” arasında sayılan “sermayenin tabana yayılması”, tekellerin ortadan kalkması” ve böylece oluşacak rekabetten “fiyatların düşmesi gibi” bir takım göz boyamaların doğru olmadığı ve az sayıda özel tekel yaratıldığı görülmektedir. Elektrik, doğal gaz ve akaryakıt fiyatları hızla artmış ve maliyet düşüşleri olsa bile, bu düşüşler halka yansıtılmamıştır. Blok satışlarla yapılan özelleştirmelerde de (Başkent Doğal Gaz, Bursagaz, Hamitabat Elektrik Üretim ve Ticaret AŞ, vb.) benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Özelleştirmelerle yaratılan özel sektör tekelleri oluşumuna son verilmelidir. Maliyet düşüşlerinin tüm kullanıcılara yansıtılması sağlanmalıdır.

- Mevcut İktidarın 2015 yılı Programı’nda “Kamu kesiminin, ancak piyasaların arz güvenliğini sağlama da yetersiz kalması halinde yatırımcı olarak piyasanın sağlıklı işleyişine katkı sunacağı” açıklanmıştır. Enerji sektörü, stratejik bir sektördür ve bu sektörde enerji güvenliğimizi sağlamak için yapılması gereken yatırımlar, özel sektörün yüksek kar beklentisine ve deyim yerinde ise “**insafına**” terk edilemeyecek önem ve değerdedir. Bu nedenle sektörde, kamunun elini kolunu bağlayan tüm yasal engel ve politikalar terk edilmelidir.
- Yatırımlar, kamunun inisiyatifinde yapılmalı; özel sektörün ise, uluslararası standartlar ve Kamu İhale Kanunu çerçevesinde, hakça rekabet ederek, makul karını alacağı bir sistem dahilinde faaliyette bulun-

ması sağlanmalıdır. Kamunun karlı kurumlarının, “seçilmiş” bazı şirketlere son derece düşük bedellerle aktarımı durdurulmalıdır. Özel sektörün kar görmediği zaman yatırım yapmama keyfiyeti, arz talep dengesi açısından sorun yaratabilmekte ve bu da hem enerjinin gerektiği anda arz edilememesine hem de fiyat artışlarına zemin oluşturmaktadır. 2008 - 2013 döneminde özel sektör yatırımlarının % 16’sı konut alanına yönelirken, enerji yatırımlarına yönelen miktar sadece % 3 oranında kalmıştır. Yatırımların zamanında yapılmaması, önümüzdeki yıllarda enerji arz güvenliğimizi tehdit edeceğinden, sektörde kamunun mutlaka yatırımcı ve belirleyici aktör olmasına yönelik tedbirler alınmalıdır.

- Özelleştirmelerin neden olduğu işten çıkarmalar, yasal tedbirlerle mutlaka önlenmelidir.
- Özelleştirmelerle sağlanacağı öne sürülen ekonomik yararların gerçekleşmediği ve buna bağlı olarak sektörün milli gelirdeki katkısının, kayda değer oranda artmadığı hususları, somut verilerin sağlıklı analiz edilmeleri halinde açıkça görülecektir. Nitekim, enerji sektörünün milli gelirdeki payı 2002 yılında % 1,6 iken, 2013 yılında sadece % 1,8’dir. Enerji sektöründeki özelleştirmeler durdurulmalıdır. Bu stratejik sektörün temel aktörü olması gereken kamu kuruluşlarının, çalışanların yönetim ve denetimde söz ve karar sahibi olacağı, (gerçek anlamda) özerk bir statüde yeni bir yönetim anlayışıyla yeniden yapılandırılması gereklidir.

- Enerji sektöründe süregelen ve sorunlara çözüm getirmediği ortaya çıkan; kamu kurumlarını küçültme, işlevsizleştirme, özelleştirme amaçlı politika ve uygulamalar son bulmalı, mevcut kamu kuruluşları etkinleştirilmeli ve güçlendirilmelidir.
- Bu kapsamda; doğal gaz ve petrol arama, üretim, iletim, rafinaj, dağıtım ve satış faaliyetlerinin bütünlüklü (entegre) bir yapı içinde sürdürülmesi için BOTAŞ ve TPAO, Türkiye Petrol ve Doğal Gaz Kurumu bünyesinde; elektrik üretim, iletim, dağıtım faaliyetlerinin bütünlük içinde olması için de EÜAŞ, TEİAŞ, TEDAŞ, TETAŞ, eskiden olduğu gibi Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) bünyesinde birleştirilmelidir.

ENERJİ VERİMLİLİĞİ

- Sanayileşme politikası ve önceliklerini gözden geçirerek; *katma değeri görece düşük, enerji yoğun sanayi sektörleri* (çimento, seramik, demir-çelik vb.) yerine, *enerji tüketimi düşük, katma değeri yüksek ileri teknoloji sanayi dallarının* (elektronik, yazılım, nano-teknolojiler, uzay, havacılık vb.) *gelişimine ağırlık verilmelidir.*
- Türkiye bugüne kadar enerji ihtiyacını esas olarak yeni enerji arzıyla karşılamaya çalışan bir politika izlemiştir. Dağıtımda, kaçaklarla birlikte % 15 civarındaki kayıplar ve nihai sektörlerde yer yer % 50'nin üzerine çıkabilen enerji tasarrufu olanakları göz ardı edilmiştir. Enerji ihtiyacını karşılamak

üzere genelde; ithal enerji kaynakları kullanılmış, ithalata dayalı yüksek maliyetli yatırımlar yapılmış, diğer yandan ise enerji kayıpları devam ederek, enerjideki dışa bağımlılık Türkiye için ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle bundan sonra izlenmesi gereken politikanın sloganı *“önce enerji verimliliği için yatırım yapılması, bu yatırımlarla sağlanan tasarruflar yeterli olmaz ise, yeni enerji üretim tesisi yatırımı”* olmalıdır.

- Dünya ölçeğinde etkin olan ekonomik durgunluğa paralel olarak, ülkemiz için önümüzdeki yıllarda % 2-3 bandında milli gelir artış öngörülleri dikkate alındığında, elektrik talep artış oranının da düşük oranlarda olması kaçınılmazdır. Türkiye'nin her yedi-sekiz yılda bir ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kaldığı (1994, 1999, 2001, 2008-2009) dikkate alındığında; 10.Kalkınma Planı'nda öne sürülen şekilde, **talebin ve tüketimin yüksek bir hızla, neredeyse doğrusal olarak yıllık %6 artacağını varsayan öngörülleri ve talep tahminleri, sağlıklı ve doğru değildir.** Bu tahminlere göre yapılması planlanan “yatırımlar”ın birçoğu, bu nedenle gereksiz ve yer-sizdir. Talep tahminlerinin bilimsel ve nesnel (objektif) esaslara göre, revize edilmesi sağlanmalıdır.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

- Enerji üretim ve tüketim süreçlerinde, bir yandan bugün yaşayanların diğer yandan ise gelecek kuşakların gerek doğal kaynaklar ve gerekse ekosis-

tem üzerinde hakları olduğu unutulmadan, enerji politikaları ve planlamalar buna göre yapılmalıdır.

- **Tüketiciler açısından;** enerjinin kaliteli, sürekli ve doğru fiyatla temini esas olmalıdır. “Doğru” fiyat, her koşulda “ucuz” fiyat olmayabilir. Maliyetler, çevreye verilen zararları en aza indirebilecek yatırımların maliyetleri de dahil olmak üzere doğru hesaplanmalı ve yansıtılmalıdır. Ancak, yoksul kesimler için uygulanacak sosyal politikalar, bu gerçekçi fiyatlandırma ile çelişki oluşturmadan planlanmalıdır.
- **Ülke ekonomisi açısından** bakıldığında; arz güvenliğinin sağlanması ve uzun vadeli istikrarı sağlayacak biçimde planlama yapılmalıdır. Enerji talep tahminleri bilimsel olarak yapılmalı, gelişmelere göre sürekli güncellenmeli ve gerekli yatırımlar ekonomik değerlendirmeler ve öncelikler dikkate alınarak, zamanında yapılmalıdır.
- **Ülkede istikrarın sağlanması açısından;** dışa bağımlılık riskleri doğru okunmalı ve doğru yönetilmelidir. Tek ya da az sayıda ülkeye aşırı bağımlılık ve bu ülkelerle olan ilişkilerdeki istikrarsızlık önemli risk unsurlarıdır. Dolayısıyla bu risklerin son derece dikkatle yönetilmesi zorunludur.
- **Enerji güvenliği ve enerjide sürdürülebilirlik kısıtları açısından;** sadece arz tarafı yönetimi yapılması, sağlıklı sonuç vermeyen eskimiş yönetim biçimleridir. Talep tarafı yönetimi de en az arz tarafı

yönetimi kadar önemlidir ve bu tarafta, verimliliğin esas olması, savurganlığın önlenmesi şarttır. Verimliliğin arttırılması ve savurganlığın önlenmesinde, devleti yönetenlerin öncü ve rol model olmaları kritik önem taşır.

- **Kaynak kullanımı açısından;** ulusal kaynakların araştırılması, yerli kaynak potansiyelimizin yeterli arama ve etütlerle ortaya konması ve yenilenebilir kaynaklarımızın mümkün olan en yüksek düzeyde devreye alınması esas olmalıdır.
- Kaynakların yönetimi açısından; sürdürülebilirlik ilkelerine uygun, havza ölçekli yönetim esas olmalıdır.
- **Çevre politikaları açısından;** tüm yatırım planlarının ve işletmelerin çevre politikalarına uyumlu olması, ekosistemin kiskançlıkla esirgenmesi mutlaka sağlanmalıdır. İklim değişikliğine alt yapı oluşturan kaynak kullanımından, daha çevre dostu teknoloji ve karbon yoğunluğu düşük kaynak kullanımına ve ekonomiye geçiş hızlandırılmalıdır.
- **Hukuka uygunluk, tüm yatırımlar açısından en önemli ön koşulların başında gelmelidir. Uluslararası hukuka, çevre hukukuna ve insan haklarına aykırı hiçbir yatırıma izin verilmemelidir.** Her hal ve koşulda; hukuka, evrensel değerlere, insanlık onur ve haysiyetine, çevre ve doğal hakların kullanımında ölçü ve dengeyi bozmamaya özen gösterilmelidir.

SOSYAL POLİTİKALAR VE VERGİLER

- Hızla yükselen enerji fiyatları nedeniyle, düşük gelirli gruplara çağdaş bir imkan/ hak olarak tanınması gerekli enerjiden yararlanma olanaklarının kısıtlı olması göz önüne alınarak; hane halkı geliri belirli bir düzeyin altında kalan (yoksul) ailelere; “**sosyal devlet uygulamaları**” çerçevesinde ayda 230 kilovat-saat, yılda 2,760 kilovat-saat elektrik ve yılda 1,500 metreküp doğal gaz bedelsiz olarak sağlanmalıdır. Talep tarafı yönetimi açısından ise; bu miktarın üzerine çıkılması halinde, birim fiyat belli oranda zamlandırılarak, gereksiz tüketimin de önüne geçilmelidir.
- Enerji girdileri ve ürünlerindeki mevcut çok yüksek vergiler düşürülmelidir. Elektrik enerjisi fiyatı içindeki faaliyet dışı unsur olan “**TRT payı**” ile artık doğrudan Maliye’ye aktarılan ve gerçek amacından saptırılan “**Enerji Fonu**” kaldırılmalıdır. Akaryakıtta rafineri çıkış fiyatının üzerine, diğer fon ve maliyetler bindirildikten sonra, önce ÖTV daha sonra da KDV eklenmektedir. Bu nedenle Türkiye, OECD ülkeleri içinde en pahalı benzin, ikinci en pahalı motorin tüketen ülke konumundadır. Bu uygulama sonucunda ülkemizde tüketilen benzinin yarısı elde kalmakta ve yurt içindeki satış fiyatının üçte birinden düşük fiyatla yurt dışına satılmaktadır. Bu yanlış uygulama terk edilmeli, “**vergiden de vergi alma**” yöntemi sonlandırılmalıdır.

ÇEVRE POLİTİKALARI

- Kanun'da da belirtildiği gibi, çevre politikalarının oluşmasında "**katılım hakkı**" esastır. Bakanlık ve yerel yönetimler; meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların, çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür. Ne var ki uygulamalar, bu hakların "söylem" olarak kaldığını göstermektedir. Bu hedeflerin, sözde değil özde gerçekleşmesi sağlanmalıdır.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kadroları, mevcut konumu itibarı ile son derece yetersizdir. Çevre sorunlarının engellenmesi ve çözümü, öncelikle teknik bilgi, uzmanlık ve yeterli sayıda istihdam gerektirir. Bu teknik bilginin ardında, güçlü ve siyasi baskıdan bağımsız bir idari yapı bulunmalıdır. Ne yazık ki Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bu yapıdan oldukça uzaktır. "AB Türkiye İlerleme Raporları"nda vurgulandığı gibi "**Çevre ve Şehircilik Bakanlığında, çevre ve kalkınma gündemleri arasında hâlâ bir denge kurulmamıştır**. Çok sık yaşanan personel değişiklikleri, uzmanlaşmış birimlerde yetkinlik kaybına yol açması nedeniyle endişe vericidir. Özellikle denetim, izleme ve izinler olmak üzere, çevre yönetimi alanında il bazındaki yetkinliğin kaybedilmesine ilişkin bazı kaygılar söz konusudur." Çevrenin gereğince korunabilmesi için, başta Çevre Mühendisleri ve Çevre Hukuku uzmanları olmak üzere, Bakanlık kadroları takviye edilerek, kurumsal alt yapı sağlamlaştırılmalıdır.

- Kirliliğin tespiti, denetlenmesi, çevre izin-lisans süreci, ÇED Raporu değerlendirmesi, çevresel izleme, teknik alanlardır ve bu görevler uzmanlaşma ve deneyim gerektirir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda merkez ve taşra teşkilatında teknik personel bu alanlarda istem dışı çok sık yer değiştirmektedir. Bu keyfi ve gereksiz uygulamalar durdurulmalıdır.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi'nin ÇED'lerle ilgili olarak verdiği kararların uygulanmadığı mevcut ortamda, çevreyi koruyan bu tarihi kararların başlıca güvencesi ve sahiplenicisi olarak hareket etmelidir.
- Avrupa Birliği'nin ülkemizle ilgili hazırladığı "İlerleme Raporları"nda, AB mevzuatının tersine, ÇED kapsamı dışında tutulan projelerin ve yatırımların genişletildiği eleştirilerek, Stratejik ÇED sürecine dair herhangi bir çalışma yapılmadığı belirtilmiştir. ÇED'ler, aslında enerji yatırımları açısından bir planlama stratejisidir. Çevresel Etki Değerlendirmesi, yapılacak olan yatırımların, projelerin; inşaat aşamasından, faaliyetin sonlandırılmasına kadar geçen süreçte, yaşanabilecek olası çevresel etkilerin önceden görülmesini ve bu sorunlara dair hangi önlemlerin alınacağını içeren, halkın görüşlerini, bilim insanlarının görüşlerini barındırması gereken sürecin sonunda oluşturulan bir rapordur. Bu nedenle de ÇED raporları tüm yatırımların vazgeçilmez ön koşulu olarak, hiçbir proje özelinde muafiyete olanak vermeyecek biçimde titizlikle ve uluslararası standartlara göre tavizsiz uygulanmalıdır.

- ÇED'ler, her bir proje veya yatırım için ayrı ayrı yapılmaktadır. Dolayısıyla aynı coğrafi alanda bulunan her bir projenin özgün ÇED raporu oluşturulmakta; bu projelerin birbiri ile etkileşimi ve kümülatif etkisi değerlendirilmemektedir. Örneğin, aynı dere üzerine yapılması planlanan HES projeleri, birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmektedir. **Stratejik ÇED** kavramı ise bir nevi üst ölçekli plan olarak ele alınmakta ve bu coğrafyadaki yatırımları önceden planlayarak, projelerin birbiri ile etkileşimini vb. değerlendirebilmektedir. Bu anlamda, ülkemizdeki çevre sorunlarının engellenmesi ve çözülmesi adına, *Stratejik ÇED süreci biran önce hayata geçirilmelidir.*
- Çevre ve Orman Bakanlığı'nın kapatılarak, yerine 2 ayrı Bakanlık (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın) kurulması, "su yönetimi"nde koordinasyon ve sorumluluklarda sıkıntılar yaratmaktadır. "Su"yun "Çevre"den bağımsız ele alınması, ekolojik, teknik, bilimsel ve idari olarak doğru değildir ve sorun yaratmaya alt yapı oluşturmaktadır. Örneğin, havzalara, yer altı sularına dair bir Bakanlık yetkili olarak çalışmakta, bu havzalara deşarj edilecek suyun kalitesine ve atık suyun denetlenmesine dair başka bir Bakanlık çalışma yapmaktadır. Bu süreçte ve karmaşa ortamında, akarsularımız kurumakta, doğa geri dönülmez biçimde tahrip edilmektedir. Bu çok başlı yapının sonlandırılması zorunludur.

İŞ GÜVENLİĞİ

Ülkemizin kanayan yaralarının başında iş güvenliğinden yoksun çalışma yaşamı koşulları gelmektedir. Son yıllarda yaşanmakta olan işçi ölümleri, “**kaza**” ya da “**fıtrat**” gibi sözcüklerle açıklanamayacak “**iş cinayetleri**” dir. Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi, “iş kazası” tanımlamasına sığdırılmak istenen olayların önemli bölümü ölümlerle sonuçlanmıştır. Bunların da önemli kısmı, madenlerde yaşanmaktadır. Bu ortamın temel nedenleri arasında, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nda yapılan çeşitli düzenlemeler gelmektedir. 6331 Sayılı Yasa ile Devlet ve İşveren aradan çekilmiştir.

2002- 2012 Toplam İş «Kazaları»				2007- 2012 Maden «Kazaları»			
Yıllar	İş kazası	Sürekli İş Göremezlik	Ölüm	Yıllar	İş kazası	Sürekli İş Göremezlik	Ölüm
2002	72.344	1821	872	2002			
2003	76.668	1451	810	2003			
2004	83.830	1983	843	2004			
2005	73.923	1798	1072+24	2005			
2006	79.027	1953	1592+9	2006			
2007	80.602	1550	1043	2007	7.193	479	76
2008	72.963	1452	866	2008	6.494	255	66
2009	64.316	1668	1171	2009	9028	119	19
2010	62.963	1444	1554	2010	9007	?	?
2011	69.277	2216	1700	2011	10.507	158	121
2012	74.871	2209	744	2012	9.818	174	54

Yasa’nın amaç maddesinde, yetkili makam ya da başka deyişle Devlet, kamu güvenliği ve kamu düzeni açısından tehlike oluşturan durumları engellemek

gibi bir görev üstlenmemiştir. İş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimlerinin tuttıkları tutanakları incelemekle yetinmiştir. Bugün ülkemizde 1.400.000 üzerinde işyeri, buna karşılık ise Bakanlık bünyesinde 644 müfettiş vardır. Bu veri dahi işçinin yaşama hakkının işverenin insafına terkedildiğini göstermektedir. **Redevans, iş-letme hakkı** gibi uygulamalarla Devlet'in sorumluluktan sıyrılma gibi bir hakkı yoktur. Çalışanların sağlık-ları ve can güvenlikleri, net ve anlaşılır tanımlamalarla güvence altına alınmalıdır.

İş güvencesi ve sendika yoksa, insana yaraşır güvenli bir çalışma ortamı da yoktur. Yasanın "tanımlar" başlığı altında düzenlenen 2. maddenin c bendinde, çalışan temsilcisi: "İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili çalışmalara katılma, çalışmalarını izleme, tedbir alınmasını isteme, tekliflerde bulunma ve benzeri konularda çalışanları temsil etmeye yetkili çalışanı," biçiminde düzenlenmiş olup, "sendika temsilcisi" ibaresi konulmasından imtina edilmiştir. Sendikalaşmanın önü mutlaka açılmalıdır.

İş güvenliği uzmanının tanımı, yeterlilikleri, yetkileri, görevleri, sorumlulukları, iş güvenliği uzmanı ile olan ilişkileri, işyerinde güvenli ortam yaratılmasına olanak tanımamaktadır. İşverenler, işçi sağlığı ve iş güvenliğinde istihdam edilecek iş güvenliği mühendislerini ve işyeri hekimlerini *bir maliyet unsuru* olarak gördüklerinden, ne iş güvenliği mühendisinin, ne de işyeri hekiminin iş güvencesi vardır. Bunların alacakları ücret de piyasaya terkedilmiştir. İşverenle

iş güvenliği mühendisi ve iş yeri hekiminin arasında görev, yetki ve sorumlulukları belirleyecek bir sözleşme de bulunmamaktadır. Kendisi güvencesiz olan iş güvenliği mühendisi, işyerinde oluşacak iş kazalarından ve zararlarından bırakın kusuru, ihmalinden dolayı da hem cezai hem de mali yönden sorumludur. Bu nedenledir ki, Soma olayında ilk açıklama “**sorumlular öldüler**” açıklaması yapılmıştır. Soma’da asıl işveren TKİ ve görülen iş “**çok tehlikeli iş**” olmasına karşın bu ocakta, yeni mezun C sınıfı belgesine sahip üç iş güvenliği mühendisi görevlendirilmiştir. Bu genç mühendislerden biri yaşamını yitirmiştir. 3000 çalışanın yaşamına ilişkin sorumluluk, bu genç ve deneyimsiz mühendisler üzerine yüklenmiştir. Kaldı ki kanuna göre, C sınıfı “**az tehlikeli işlerde**”, B sınıfı “**tehlikeli işlerde**”, A sınıfı ise “**çok tehlikeli işlerde**” görev alacaklardır. Kanunlarda iş güvenliğini ve işçi sağlığını teminat altına alacak değişiklikler acilen yapılmalı, kanunların gereği etkin olarak denetlenmeli ve uygulanmaları ağır yaptırımlarla sağlanmalıdır.

Kanunlarımız düzenlenirken, meslek odaları ve sendikaların temsilcilerinin görüşleri mutlaka dikkate alınmalı ve haklı talepleri kanun metnine yerleştirilmelidir. Çağdaş ülkelerdeki kanunların bu alandaki hükümleri dikkate alınmalıdır. Örneğin Almanya’da iş yeri hekimleri ve iş güvenliği uzmanlarının, görevlerini yaparken işyeri temsilciliği ile işbirliği içinde olmaları hususu kanun maddeleri arasında yer almaktadır (İşyeri Hekimleri, Güvenlik Mühendisleri ve Diğer İş Güvenliği Uzman Personeli Yasası). İş yeri hekimleri

ve iş güvenliği uzmanları, iş koruma ve kaza önlemeye ilişkin önemli işlerde işyeri temsilciliğini bilinçlendirmek zorundadır. İşverene sundukları önerinin içeriğini işyeri temsilciliğine bildirmekle ve talepleri halinde, iş koruma ve kaza önleme konularında işyeri temsilciliğine danışmanlık yapmakla yükümlüdürler. Serbest çalışan bir doktorun veya bir iş güvenliği uzmanının görevlendirilmesi ya da görevinin sona erdirilmesinden önce, ya da işletme dışı bir hizmetin alınması ya da vazgeçilmesinden önce, işyeri temsilciliği görüşüne başvurulması zorunludur.

- Söz konusu kanunda, “iş Güvenliği uzmanı” tanımı, görev üstleneceği alan ve konumu bakımından sorunludur. Yasa’da mühendis ve teknik eleman aynı işi yapmaktadır. Alınan eğitim, yeterlilik ve yetkinlikler farklı olmasına karşın, herkes “A sınıfı” sertifikaya yükselebilmektedir. A, B, C sınıfı belgelerinin alınış süreci tam bir garabettir. Oysa *Avrupa Birliği uygulamalarında, sertifika sınıflandırması bulunmamakta olup*, işin ve işyerinin niteliğine göre görevlendirme yapılmaktadır. İşin ve işyerinin niteliğine göre de eğitim alınmaktadır. Ülkemizde de bu uygulamalar esas alınmalıdır.
- Yasa’dan beklenen amaç, işçi sağlığından ve iş kazalarından uğranılan zararları en aza indirmek ise, bunun en önemli aracı **“Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi”**dir. Bu konsey, işlevli bir hale getirilmeli, tavsiye kararları yerine, politika belirleme ve uygulamaya dönük kararlar alma mekanizması

olmalıdır. Bu Konsey mutlaka ve mutlaka, idari ve mali yönden özerk olmalı ve çalışanlar da temsil edilmelidir. (Buna karşın, mevcut uygulama, hükümet temsilcileri ve atanmışların oluşturduğu bir kurul niteliğinde bırakılmıştır.)

- Yasa'nın önemli araçlarından olan Ortak Sağlık Güvenlik Birimleri (OSGB) ve İSGB'ler yanlış kurgulandığından, yararlı olabilecek bir olanak, heba edilmiştir. OSGB'ler, *hizmet satan oluşumlar olarak kurgulandığından*, iş güvenliği kültürünün gelişimine engeldir. Ayrıca iş güvenliği ile görevli mühendis ve işyeri hekimlerini kiralık işçi konumuna getiren oluşumlardır. Bu oluşumlar; mühendis ve hekimleri, işyerlerinin talebi üzerine görevlendirdiğinden, mühendis ve hekimler iş ve işyeri seçme hakkına sahip olmadan, çoklu işverene bağlı olarak çalışmak zorunda kalmaktadırlar. "Mesleki bağımsızlık" ilkesi de soyut olarak yasada yer almaktadır ve pratik bir değeri olmayacağı görülmektedir. Ortak Sağlık Güvenlik Birimleri, ticari hizmet satan yerler olarak değil, küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin yaşamını teşvik edici bir biçimde ve bu işletmelere Devlet destekli iş sağlığı ve güvenliği hizmeti sunan kuruluşlar olarak kurgulanmalıdır.
- Mevcut kanun, uygulamayı somut normlar yerine, yönetmeliklere bırakmıştır; somut ve etkin bir düzenleme yerine, soyut görev ve sorumlulukları düzenlemiştir. Yasa'nın uygulama hükümlerinin, 19 yönetmelikle ve sayısını kestirmede zorlandığı-

mız Tebliğlere bırakıldığı görülmektedir. Bu kadar mevzuat karmaşası içinde neyin hak, neyin görev ve sorumluluk olduğu anlaşılammaktadır Adeta uygulanmamak için hazırlanmış olan bu Yasa, İş Yasası'ndaki somut düzenlemelerin gerisine düşmüştür. Aynı yasada, yasama organının yetkisi de İdare'ye devredilmiştir.

- İş Yasası'nın yürürlükten kaldırılan maddeleri içinde, hak kaybına neden olan maddeler mevcuttur. Yürürlükten kaldırılan maddelerin arasında; Ağır ve Tehlikeli işlere ilişkin düzenleme de yer almaktadır. Bu düzenleme ile *“Ağır ve Tehlikeli İş” kavramı ile “Ağır ve Tehlikeli İşlerde Çalışma Yaşı”na ilişkin sınırlama, kadınların bazı ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmasına ilişkin sınırlama, ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılacakların mesleki eğitimlerine ilişkin düzenlemeler yürürlükten kaldırılmıştır. Yönetmeliklerle, 16 yaşından küçük çocuklar, ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılabilecektir.* Yasa'yla, İş Kanunu'nun ağır ve tehlikeli işlerde çocuk işçi çalıştırmayı yasaklayan, kadınlar ile 16-18 yaş arasındaki genç işçilerin hangi koşullarda ağır ve tehlikeli işlerde çalışabileceklerini düzenleyen 85. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Bu insafsız **“vahşi kapitalizm”** uygulamalarına acilen son verilmelidir.
- İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası'nın tüm işyerlerini (çalışan sayısına bakılmaksızın tüm kamu ve özel sektörde) kapsadığı böbürlenmesi, iki yıl 3 ay sürmüştür. Yasa'nın *“kapsam maddesi”* yine bir torba

yasasına atılmış ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 155 sayılı direktifinden ve AB direktiflerinden yine sapılmıştır. 1-9 çalışanı olan "az tehlikeli" işyerleri, iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekiminden hizmet almaktan "kurtarılmış"lardır. Bu anlayış derhal sonlandırılmalı ve ILO direktifleri eksiksiz uygulanmalıdır.

- Devletin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nun uhdesinde olan bir işyerinde, 301 emekçi/madenci ve daha bu acı soğumadan da 18 emekçi/madenci daha yaşamını yitirmiştir. Bunlara karşın Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 13 Mart 2014'de yaptığını açıkladığı "denetim" den, "*bütün yasal yükümlülüklerde sorun yok*" sonucu çıkmıştır. Bu vahim tabloda halen, hukuki ve cezai sorumluluklar belli olmadığı gibi, siyasi sorumluluğu üstlenen de yoktur. Oysa çağdaş demokrasilerde böylesi tek bir iş cinayeti sonrasında dahi, siyasi sorumluluk üstlenilerek istifa edilmesi, asgari gerekliliktir. Hal böyle iken ve ilgili mevzuatta torba kanunlar vasıtasıyla gedikler açılırken, hala yeni bir Yasa hazırlanmasından bahsedilebilmektedir. İş güvenliğinin ve hukukun olmadığı bir ülkede, enerji yatırımlarından ve onun ayrıntılarından bahsetmek, anlamsız hale gelmektedir. Dolayısıyla yapılacak tüm önerilerin olmazsa olmaz ön koşulu, hukukun üstünlüğünün ve insan yaşamının güvencesinin sağlanmasıdır. Yasalar, çağdaş ülkelerin ve ILO'nun standartlarına uygun olarak yenilenmelidir.

SU ve HES'LER

- HES 'ler bilimsel ve teknik kriterlere uygun projelendirilmediğinden, beklenen enerjileri üretmemektedir. Su, ulusal planlar kapsamında değerlendirilmediğinden, suya bağlı diğer yatırımlar yapılamamaktadır. Bir havzadaki **suya bağlı her türlü yapılanma, bütünsellik içerisinde planlamalıdır.**
- Ekosistemi geri dönülmez biçimde tahrip etme potansiyeli olan, "ÇED'e gerek yoktur" belgeleriyle inşaatı başlatılan ve/veya adeta "kes-yapıştır" yöntemiyle hazırlanan göstermelik ÇED raporlarıyla inşaatlarına olanak sağlanan HES'ler, yöre halkını isyan ettirmektedir. Bu kategorideki inşaatlar, yasal incelemeye tabi tutulmalı ve sonucunda, eğer hukuksuzlukları saptanırsa, durdurulmalıdır.
- Ülkemizin bu alandaki birikimli kamu kuruluşu olan DSİ, uygulanan hatalı politikalar sonucunda, adeta "etkisiz eleman" konumundadır. Bu kuruluşun yapması beklenen havza planlaması fiilen devre dışı bırakılmış ve adeta her isteyen istediği her akarsu üzerine, istediği kapasite ve sayıda HES/regülâtör inşa edebildiği; can suyu hesabının ve ÇED'in göstermelik düzeyde kaldığı ve ekosistemin geri dönülmez biçimde tehdit edildiği bir "talan süreci" yaşanmaktadır. Bunların sonucunda, HES/regülâtör inşasının söz konusu olduğu hemen her yörede, yöre halkı bu sağlıksız HES politikasına isyan etmekte ve

isyan, tüm HES'lere karşı GENEL bir karşı çıkışa dönüşmektedir. Enerjide dışa bağımlılığımızın azaltılmasında önemli bir rol oynayabilecek HES'lerin inşası için, şu hususlar gerçekleştirilmelidir:

- Hidroelektrik santrallerle ilgili planlama sürecinde, havza bütününde; havzanın doğal, kültürel, sosyolojik ve ekonomik değerlerinin birlikte değerlendirilmesi gerektiği dikkate alınarak; HES'lerde öncelikle doğal su yatağındaki canlıların yaşamlarının bozulmadan devamı için gerekli olan suyun kesintisiz akışının sağlanmasına öncelik tanınmalıdır.
- DSİ, daha güçlü ve gerçekten özerk bir kurum haline getirilmeli; akarsularımızın suyun her yönlü kullanımına en uygun biçimde devreye alınabilmesi için, ülkemizdeki tüm bölgeler için havza planlamasının DSİ tarafından yapılması sağlanmalıdır. Havzalardaki su yapıları, birbirinden bağımsızmış gibi ayrı ayrı değerlendirmeye alınmaktadır. Yapılar ayrı ayrı değil birlikte ele alınmalı, ÇED değerlendirmeleri bütünleşik olarak yapılmalı ve kümülâtif çevresel etkiler buna göre belirlendikten sonra HES/regülâtör yatırım kararları verilmelidir.
- Herhangi bir santral için "ÇED'e gerek yoktur" türünden bir görüş verilmesi söz konusu bile olmamalıdır. Buna alt yapı sağlayan tüm yasal düzenlemeler ve mevzuat, değiştirilmelidir.

- Sektörde yerli imalatın (özellikle TEMSAN'ın güçlendirilmesi ve türbin üretimi teşviki, bir diğer öncelikli alan olmalıdır.
- Su değerleri doğru hesaplanmamış olan HES'lerin kurulu güç varsayımları da hatalı olduğundan, bu tesislerin öngörülen üretim katkıları da gerçekleşemeyecektir. Bu projelerden bazıları hiç enerji üretemeyecek ya da kayda değer enerji üretemeyerek atıl durumda kalacağından, söz konusu sorunlu projeler elenerek hemen durdurulmalıdır. Su ile ilgili hesaplamaları sadece rapor formatı tamamlamak adına ortaya konan böylesi projelerin, suya bağlı işletme çalışmalarının yanı sıra, taşkın hesaplamaları da doğru olmayacağından, tesis istenen enerjiyi üretemeyeceği gibi, sel ve taşkınların yaşanması da kaçınılmaz olacağından, bu gibi projelerin inşaatlarına izin verilmemelidir.
- HES'lere ilişkin denetimler, fizibilite aşamasından başlamak üzere inşaat süresince ve işletme sonrasında da devam etmelidir. Denetim, kamusal kaynakları koruma, bilim ve mühendislik gereklerinin yerine getirilip getirilmediği noktasında yapılmalıdır.
- Yöre insanının insani taleplerine ve haklı tepkilerine rağmen, çevreyi geri dönülmez biçimde tahrip eden, su hakkını gasp eden, balıkçılığı yok eden, insanımızı yerinden-yurdundan eden

mevcut çarpık anlayışa derhal son verilmelidir. Yargı kararlarının uygulanması mutlaka sağlanmalı, yöre halkına rağmen sürdürülen kar odaklı HES inşaatlarına izin verilmemelidir.

KÖMÜR

- Ülkemiz kömür endüstrisinde, kökenleri 1935 yılında kurulan Etibank'a, hatta 19. Yüzyılın başlarından beri Zonguldak'ta sürdürülmekte olan kömür madenciliğine dayanan, dolayısıyla 150 yılı aşkın bir geçmişin birikim ve deneyimine sahip kurumsal yapılar mevcuttur. Bugüne kadar uygulanan hatalı yapılandırma modelleriyle bir ölçüde aşındırılan söz konusu birikim ve deneyim, bu kuruluşların en güçlü yanları olarak hala ortada durmaktadır.
- Daha gelişmiş bir kömür endüstrisinin, söz konusu kurumsal yapıların ortadan kaldırılmasıyla kurulabileceği tezi, şüphesiz son derece akıl dışı bir düşüncenin ürünüdür. Gerçekte; bir yandan etkin ve verimli çalışan, diğer yandan sıfır kaza hedefine ulaşmış bir kömür endüstrisinin, mevcut olan bu birikim ve deneyim temelinde inşa edilmesi en akılcı yol olacaktır.
- Ülkemiz kömür endüstrisi bir geçiş sürecini yaşamakta, ancak, geçiş süreci doğru yönetilememektedir. Kamu, kömür işletmeciliğinden el çektilenmekte, ancak kamunun yerine konulan firmalar, kömür madenciliği gibi özel bir alanda başarılı olamamak-

tadır. Gelen firmaların önemli bir kısmı, sermaye bakımından güçsüz, küçük aile kuruluşlarıdır. Kurumsal kültürlerinin ya hiç bulunmadığı ya da çok düşük düzeylerde olduğu bilinmektedir. Bununla beraber, kömür endüstrisinde “kurumsal kültür”, diğer pek çok endüstriden farklı olarak son derece belirleyici bir unsur durumundadır. Kömür madenciliği; uzun birikim ve deneyime, güçlü finansal yapılara sahip büyük ölçekli kuruluşları gerektirmektedir. Kurumsal kültürün en fazla etkilediği alanlardan biri de iş sağlığı ve güvenliğine ilişkindir. Küçük ölçekli kurumsallaşmamış işletmelerde ya da taşeron denilen ve asıl işletmeci adına geçici iş yapan firmaların üretim tesislerinde, ölüm ya da yaralanma ile sonuçlanan kazaların her yıl giderek arttığı görülmektedir. Sektör, bu kurumsal kültüre en fazla sahip kurum olan TKİ ekseninde yeniden yapılandırılmalı ve bu kurum, tüm siyasi etkilerden arındırılarak, gerçekten özerk bir kurum biçiminde çalışarak, sektöre yön vermelidir.

- Teknik ve alt yapı olarak yetersiz, deneyim ve uzmanlaşmanın olmadığı özel firmaların, faciaların giderek artmasında ciddi bir etkileri bulunmaktadır. Küçük ölçekli üretim yapan ve eski teknoloji ile emek yoğun/verimsiz çalışan işletmelerin geliştirilmesine ya da kapatılmasına yönelik politikaların, iş kazalarının önlenmesinde etkili olacağı açıktır. Bu tür işletmelere devir yapılmamalı; verilmiş izinler iptal edilmelidir.

- Madencilik faaliyetlerinin her aşamasındaki sorumluluk, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na ve bu bakanlığa bağlı Maden İşleri Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün, görev ve sorumluluklarını, toplumun ve yasaların kendisinden beklediği ölçülerde yerine getirip getirmediği ve bunun nedenleri, ciddi olarak sorgulanmalıdır. Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün, kendisinden beklenen sorumlulukları yerine getirebilmesi amacıyla yeniden tasarımı olarak, çağdaş bir yapıya kavuşturulması, faciaları önleme yolunda atılacak adımların en önemlilerinden biri olacaktır.
- Kömür sektörüne özel, ayrı bir yasal düzenleme oluşturulmalıdır.
- En tehlikeli iş kolları arasında bulunan kömür madenciliğinin kendisine özgü koşulları bulunmaktadır. Bu nedenle, kömür madenciliğine özgü, ayrı bir İş Sağlığı ve Güvenliği mevzuatının geliştirilmesi hususu ciddi olarak ele alınmalıdır.
- Esnek ve kuralsız çalışmayı, işçiyi başka işverene kiralamayı, taşeronlaştırmayı yasal hale getiren, kaçak işçiliği özendirilen düzenlemeler yerine, uluslararası sözleşme, standart ve normları dikkate alan bir "İş Mevzuatı" geliştirilmelidir.
- **Kömür havzalarının;** elektrik üretim tesisleri, kömür madenleri, yöre sanayisi, tarımı, ormanları, su kaynakları, toplumsal-ekonomik durumu bir arada dikkate alınarak bir **bütün olarak projelendirilip işletilmesi gerekir.** Bunun yerine, havza içerisindeki

sahaların yapay olarak yaratılmış parçalar halinde taşeron firmalara işlettilirilmesi düşüncesi, telafisi mümkün olmayan sonuçlara yol açabilir. Kömür rezervlerinin, küçük parçalara bölünerek farklı firmalar tarafından işletilmesi, sürdürülebilir doğal kaynak yönetimine aykırıdır. **Büyük kömür havzalarının 5-10 yıllık ticari ömrü olan küçük sahalarla bölünerek özelleştirilmesiyle küçük ölçekli sahaları alan firmalar, ilk yatırım maliyeti yüksek projelerden kaçınmakta ya da bu yatırımları karşılayamamakta, işçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik önlemler başta olmak üzere eksik yatırımlar yapmaktadırlar. Kömür sektöründe; elektrik üretim tesisleri, kömür madenleri, yöre sanayisi, tarımı, ormanları, su kaynakları, toplumsal-ekonomik durumu bir arada dikkate alınarak bir bütün olarak projelendirilip işletilmesi yasal güvence altına alınmalıdır.**

- Sektörde mevcut olan ya da sektöre yeni katılan özel sektör firmalarının bir çoğunda; kurumsallaşma düzeylerinin zayıf olduğu, kurumsal kültürlerinin ya hiç olmadığı ya da düşük düzeyde olduğu, sermaye yapılarının güçsüz olduğu, insan kaynağına, aramaya, araştırma-geliştirmeye, iş güvenliğine ve çevreye yatırımlarının asgari düzeyde olduğu ve bunları genellikle “maliyet arttırıcı unsurlar olarak gördükleri”, mühendislik kaliteleri ile etüt-proje deneyim ve yeteneklerinin sınırlı olduğu, sadece doğrudan kar elde edilmesine yönelik yönetim anlayışlarının hakim olduğu görülmektedir. Tüm bu nedenlerle, bu sektörün TKİ temelinde yeniden yapılanması sağlanmalıdır.

- Ülkemizde, kömür madenciliği bilim ve teknolojisinin içinde bulunduğu mevcut durum ve bu alandaki “mühendislik kalitesi” sorgulanmalıdır. Ülkemizin pek çok yerinde, **Soma ve Ermenek facialarının yaşandığı maden ocağından dahi çok daha kötü koşullardaki çok sayıda işletme çalışmaya devam etmekte ve her biri kendi felaketlerini yaşayacakları günü beklemektedirler.** Bununla beraber, dönüşüm süreci devam etmektedir. **Kömür sahalarının özel sektöre devri hızla sürmektedir. Muhtemelen 2 yıl içerisinde ülkemiz kömür sektörü tamamen özel firmalar tarafından işletiliyor olacaktır.** Dolayısıyla, gerekli önlemlerin hızla alınmaması durumunda, son yıllarda ardı ardına yaşadığımız facialara yenilerinin eklenmesi, hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Siyaset kurumunun, ilgili kamu kurumlarının, ilgili özel sektör kuruluşlarının, ilgisiz kalan üniversitelerin ve bazı sendikaların; ortaya çıkan bu tabloda farklı farklı olsa da sorumlulukları bulunmaktadır. Bu tablonun değişmesi, tüm bu unsurların sorumluluk üstlenerek; nerede hata yaptıklarını düşünmeye ve doğru yönde değişmeye başlamalarıyla mümkün olacaktır.
- Son yıllarda kömür alt sektöründeki bir diğer önemli sorun, hızla artmakta olan ithal kömür sevdasıdır. Elektrik kurulu gücü içinde yerli kömürün payı 1994-2014 arasında %30,2’den %12,2’ye gerilerken, ithal kömürün payı ise sıfırdan % 6,5 olmuştur. Türkiye’de 1973 yılından beri kömür ithalatı yapılmaktadır. İthalat 2000 yılına kadar 10 milyon tonun

altında seyretmiş; 2000’li yıllarda ise hızla artarak 20 milyon tonun üzerine çıkmıştır. 2012 yılında kömür ithalatı 30 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Son on yılda yaklaşık iki kat artan ve 2013 yılında 27,3 milyon ton seviyesinde gerçekleşen kömür ithalatının gelişim çizgisine bakıldığında, önümüzdeki dönemlerde de hız kesmeden yukarı yönlü bir hareketin gerçekleşeceği rahatlıkla söylenebilir. İşletmedeki, inşaat halindeki ve ön lisans değerlendirme sürecindeki ithal kömür santrallerinin tümü dikkate alınarak yapılan hesaplama göre; (bunların tamamının devreye girmesi durumunda) Türkiye’nin sadece elektrik üretimi amaçlı bir yıllık kömür ithalatı 2013 yılı kömür ithalatından 3,8 kat ve ithalat faturası ise -bugünkü maliyetlere göre- 2013 yılı faturasından 2,7 kat daha fazla olacaktır. Söz konusu kömürden oluşacak emisyon ise, neredeyse Türkiye’nin 2013 yılı toplam emisyon miktarına yaklaşmaktadır. Bu durum, sürdürülebilir değildir. Kömür ithalatı konusu mutlaka belli kısıtlar altına ele alınmalıdır.

- ÇED raporu ve EPDK lisans “tadilat başvuruları”nda, sonradan yakıt değişimine, özellikle de yerli kömürden ithal kömüre geçiş ve abartılı kapasite artırımlarına kesinlikle izin verilmemelidir.
- Ancak yukarıda sıralanan tüm hususlar dikkate alınırsa, yerli kömürümüzün enerjide bağımlılığımıza önemli ölçüde deva olması sağlanabilecektir.

PETROL VE DOĞAL GAZ

- Ülkemizde tüketilen enerjinin yaklaşık % 25'i petrol, % 31'i ise doğal gazla karşılanmaktadır. Bu kaynaklarda dışa bağımlılık oranlarımız ise sırasıyla % 92 ve % 98'dir. Ürünler dahil bu kaynaklar için ödenen fatura, toplam ithalatımızın dörtte birine yükselmiş ve 2013 yılında 55.9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu yüksek oranların hızla azaltılması gerekmektedir. Bir yandan bu kaynakların daha verimli kullanımına yönelik teşvik ve cezalandırma uygulamaları devreye alınırken, diğer yandan daha fazla doğal gaz santrali lisansı "dağıtılması" uygulamalarına sınır getirilmelidir.
- Termik santrallerin kullanacakları teknolojilerin, çevre dostu ve en yüksek verimle çalışmayı sağlayan teknolojiler olması, kurala bağlanmalıdır. Kojenerasyon (santralde üretim sürecindeki çevrimden elektrik ve ısınma sağlanması) ve trijenerasyon (santralde üretim sürecindeki çevrimden elektrik, ısınma ve soğutma sağlanması) uygulamaları teşvik edilmeli, enerjinin gereksiz harcanmasını önleyici tedbir ve teşvik mekanizmaları kurulmalıdır. Ayrıca, tüm santrallerin mevcut sistemle boşa harcanan atık ısısının, en yakındaki kentlerin ve yerleşim birimlerinin elektrik, ısınma ve soğutma sistemlerine entegre edileceği bir alt yapı kurulmalıdır. Bu uygulamaların teşviki sağlanmalı, buna karşın, yapılması durumunda da cezai yaptırımlar getirilmelidir.

- Diğer yandan, ithalatta aşırı oranda bağımlı olduğumuz ülkeler olan Rusya Federasyonu, İran ve Irak, Türkiye'nin dış politikadaki adımlarından rahatsız olmakta ve tehdit algılaması değerlendirmelerini, her fırsatta vurgulamaktadırlar. Bu durum, ülkemizin enerji, ekonomik ve genel güvenlikleri açısından ciddi risk yaratmaktadır. Bu nedenle de dış politikadaki ciddi yanlışlıkların bir an önce, bölgeye istikrar getirecek ve söz konusu tehdit algılamalarını ortadan kaldıracak biçimde düzeltilmesinde ve dış politikada maceracılığın yerine istikrara odaklanan yeni bir anlayışın egemen olmasında ulusal çıkar ve kamu yararı vardır.
- Irak'ın iç işlerine karışmaktan ve özellikle Irak Anayasası ve yasalarına göre tüm Irak halkına ait olan petrolün, Irak'ın kuzeyindeki bölgesel yönetimle işbirliği içinde ülkemiz üzerinden ihracı faaliyetleri durdurulmalıdır. Irak petrolünün ihracında, yalnız ve ancak Irak Hükümeti'nin uygun gördüğü ihraç biçimlerine destek verilmelidir.
- Doğal gaz arz güvenliğimiz, özellikle kış aylarında adeta "bıçak sırtında" gitmektedir. Yer altı doğal gaz depo kapasitemiz de sınırlı olduğundan, her kış ciddi kesinti potansiyeli yaşanmaktadır. Bu nedenle de bir yandan depo kapasitemiz doğru politikalarla arttırılmalı, doğal gazın enerji ve özellikle elektrik üretimindeki aşırı payı hızla azaltılmalı; diğer yandan da gaz ithal ettiğimiz ülkelere yönelik risk yaratacak uygulamalardan uzak durulmalıdır.

- Halen Ukrayna - Rusya krizi gündemdedir. Batı Hattı üzerinden gelen gaz akışında yarı yarıya azalma vardır. Bir yandan da soğuk hava koşulları nedeniyle, gaz tüketimi hızla artmaktadır. İran ile tahkim süreci yaşanmaktadır. Herhangi bir nedenle, Batı Hattı'ndan gelen gazın tamamen kesilmesi durumunda, mevcut sistem çok yetersiz kalacaktır. Bu da önce gaz kesintilerine, ardından % 47'si doğal gazla karşılanır durumdaki elektrik sistemindeki kesintilere yol açacaktır. Yıllardır tüm uyarılara karşın sürdürülen doğal gaza aşırı bağımlılık, yasal önlemlerle azaltılmalıdır. Depo kapasitemizin geliştirilmesi ve depo geri besleme kapasitesinin artırılması hususları, stratejik bir plan olarak ele alınmalıdır.
- Yerli ve yenilenebilir kaynakların geliştirilmesi için gereken teşvikler gerçekçi olarak yeniden değerlendirilmelidir. Bu kaynakların geliştirilmelerini geciktiren yasal kısıtlar kaldırılmalıdır.
- Çok fazla petrol ürünü tüketen karayolu taşımacılığı (duble yollarla) ile övünmek yerine, kitle ulaşımına ağırlık verilmelidir.
- Akaryakıt üzerindeki aşırı vergiler düşürülmeli, vergiden vergi alma uygulamaları son bulmalıdır. Bu yanlış vergi politikası, yurt içinde üretilen benzinin, üçte bir fiyatla ihraç edilmesine neden olmakta ve cari açığı körüklemektedir.
- TPAO'nun yeniden devlet adına arama ve üretim yapan bir kurum olması; dikey bütünleşik (enteg-

re) yapıda örgütlenmesi ve gerçekten özerk olması sağlanmalıdır. Petrolde % 92, doğal gazda % 98 dışa bağımlı bir ülke konumunda olan Türkiye'nin, devlet adına faaliyet gösterecek bir kuruma olan gereksinimi tartışılmaz önemdedir. TPAO'nun özelleştirilmesi (özerkleştirme ve halka arz diye tanımlanan çalışmalar, özelleştirmenin alt yapısıdır) süreci durdurulmalıdır. Benzer biçimde, BOTAŞ'ın da 3 parçaya bölünmemesi ve bu kurumların tek çatı altında birleştirilmesi sağlanmalıdır.

- Türk Petrol Kanunu'nu uygulamakla görevlendirilen ve bu kanunla ciddi sorumluluklar yüklenen Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'nün (PİGM) yetersiz kalan personel alt yapısı ve teknik donanımı, söz konusu görevi gereğince yerine getirecek biçimde oluşturulmalıdır.
- Kanun kapsamında yer alan ve "bazı alanların arama başvurusuna kapatılarak, açık arttırmaya çıkarılmasını" öngören madde, ruhsatlandırma esaslarına aykırılık teşkil etmekte ve çifte standart oluşturmaktadır. Bu sakıncalı maddenin kaldırılması gerekli görülmektedir.
- Petrol (ve doğal gaz) arama faaliyetleri, stratejik değer taşımalarının da ötesinde, diğer ekonomik faaliyetlerden çok farklı olarak; yüksek risk, deneyim, teknik ve mali yeterlilik gerektirmektedir. Bu nedenle, bu faaliyetlerin ruhsatlandırılması sürecinde, "**milli menfaatlere uygunluk**" kistasının dikkate alınması gerekli

görülmektedir. Bu hususun da yasal düzenlemeyle sağlama alınması gerekir.

- Orman alanlarına ilave olarak milli parklarda dahi petrol arama ve üretimi yapılmasına olanak sağlayan mevcut kanun maddesi sakıncalıdır.
- Mevcut Kanun'da (önceki kanundaki) "bölge sınırlaması" anlayışının terk edilmiş olması sonucunda, bazı bölgelerin ruhsatlandırmada % 100 dolu, bazılarının ise boş kalması ve hiç faaliyet yapılmaması riski, kanunun temel felsefesi ile çelişmektedir.
- Bir şirketin sahip olabileceği arama ruhsatı sayısındaki (önceki kanunda mevcut olan) kısıtlama kaldırıldığı için, tek bir şirketin ülke genelinde (tüm kara ve deniz alanları dahil) tekel oluşturabilmesinin önü tamamen açılmıştır. Buradaki risk, sadece yerli bir şirketin tekel yaratabilmesi olasılığı ile sınırlı olmayıp, yabancı bir ülkenin şirketleri aracılığıyla, deniz ve kara ruhsatlarımızı uzun süreyle kapatabilmesi riskidir. Ülke güvenliği açısından son derece sakıncalı olan bu husus, en kısa zamanda düzeltilmelidir.

Kanun'da yerli istihdamı ve ülkemizin yer bilimcilerinin söz sahibi olmasını teşvik edici hususların yer alması önemli bir eksikliktir ve mutlaka düzeltilmelidir.

- Kanunlar ve tamamlayıcı mevzuatın hazırlanması sürecinde, ilgili meslek odalarının, sektör derneklerinin ve sendikaların etkin katılımı ve katkısı mutlaka sağlanmalıdır. Bugüne kadar bu husus ya ihmal

edilmiş ya da “dostlar alışverişte görsün” misali, birkaç toplantıda göstermelik görüş alınmış ve (bir bölümü yukarıda sıralanan) bu görüşlerin hiçbiri dikkate alınmamıştır.

YENİLENEBİLİR KAYNAKLAR

Rüzgar

- Ekim 2014 itibarı ile, devreye alınabilmiş olan rüzgar (kurulu güç) kapasitesi, toplam potansiyelin sadece % 5'i (3512 MW) kadardır. Bunun temel nedeni, EPDK'nın rüzgâr santralleri inşasına yönelik lisans verme işlemlerini; teknik ve finansal yeterlilik kriterlerini dikkate almadan ve bir günlük süre içinde yaparak, sektörde bir kaosa yol açmış olmasıdır. Bu süreçte yatırım maliyetleri artmış ve yatırımlar güdük kalmıştır. Bu konunun yasal zeminde mutlaka çözümlenmesi ve tıkanmanın açılması sağlanmalıdır.
- Rüzgâr potansiyelimizin hızla devreye alınabilmesi sürecinde en önemli ayaklardan biri de kanat, türbin, kule gibi temel aksamın yerli üretiminin kademeli olarak da olsa sağlanmasıdır. Ülkemizde bazı türbin markalarının, kule ve kanat gibi bileşenleri, halen kısıtlı olsa da üretilebilmektedir. Bu tür üretim tesisleri kısa sürede kurulabilmekteyse de, “nasel” ve jeneratör gibi bileşenlerin yerli üretimi büyük yatırım tutarları içermekte; sadece fabrikanın kurulması ve yapılacak üretimin sertifikalanması için bile en az iki yıllık bir süre gerekmektedir. Sanayinin gelişmesi ve belli bir olgunluğa ulaşabilmesi için

yerli üretime yönelik desteğin, hem bileşen üretimi hem de özgün tasarımı yerli türbin gelişimi için bu desteğin, belirlenmiş hedeflere yönelik olarak uzun vadeli planlanması sağlanmalıdır.

- Yerli imalata verilen teşviklerin, sektörün talebi doğrultusunda uygulanabilir hale getirilmesi temin edilmelidir. Teşviklerden yararlanmak için kanunda belirlenmiş 2015 yılı sınırlamasının, mevcut sorunlar dikkate alınarak ertelenmesi, TEİAŞ'ın havza planlaması çalışmalarını hızla tamamlaması ve askeri tesislerle ilgili kısıtlamaların makul biçimde çözümlenmesi sağlanmalıdır.
- Yenilikçilik, rekabetçi ekonomik yapının en önemli unsurlarından biridir ve yeniliklerin büyük kısmı bilgi ve teknoloji üreten AR-GE faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle uzun dönemli ulusal bir bilim teknoloji politikası oluşturulmalı, kısa dönem ara hedefler dahil, uzun dönem hedefler ve yol haritası oluşturulmalıdır. Araştırma geliştirme faaliyetleri, teknoloji geliştirmenin işlevsel bir aracı olup, yeni ürünün tasarımı ve imalatında olduğu kadar, ürün geliştirmede de büyük öneme sahiptir. AR-GE altyapısı olmadan bir işletme, ürünlerini küresel rekabete açamaz, rekabet gücü sağlayacak bir ürün yelpazesi gerçekleştiremez. Bu nedenle üniversite-sanayi-devlet üçgenindeki ilişkiler güçlendirilmeli, bilimsel ve teknolojik yatırımların yapılabilmesini sağlayan ortamlar yaratılmalı ve sağlıklı bilgi akışı sağlanmalıdır. AR-GE faaliyetlerinin sonuçları uygulamaya geçirilmelidir.

- Rüzgâr enerjisine yönelik her alanda (türbin tasarımı, mühendislik hesapları, tedarik süreci, imalat, testler, kalite ve belgeleme, rüzgâr ölçümleri ve değerlendirilmesi, santral tasarımı, lisans başvuru ve gerekli izinlerin alınması süreci, inşaat, kabul, enerji tahmini vb.) çalışma yapanların/yapmayı planlayanların envanteri çıkarılarak, çalışma alanlarına yönelik veri tabanı oluşturulmalıdır.
- Yerli üretime, “üretilen enerji tarifesi üzerinden teşvik verilmesi”, bu konuda yerli imalat yapan firmalara doğrudan yarar sağlamayan bir uygulamadır. Yerli üretimin desteklenmesi konusunda verilecek temel destekler;
  - bu tür imalatı yapan firmaların doğrudan faydalanmalarını sağlayacak finansal ve vergi teşvikleri,
  - araştırma ve geliştirme destekleri,
  - yatırım yapacak imalatçıların yatırımlarında kolaylık sağlanması,
  - imal edilen türbinlerin güvenilirliğini ve kalitesini gösterecek ve tüketici güveninin oluşmasını sağlayacak test ve sertifikasyon programlarına katılım için destekler biçiminde sağlanmalıdır.
- Rüzgâr santrallerinin sayıları ve türbin yükseklikleri arttıkça, kuşlarla etkileşim ve başta nesli tükenmekte olan göçmen kuşların zarar görme olasılığını da gündeme getirmektedir. Ülkemizde özellikle göç

yolları, kuş üreme, beslenme ve dinlenme alanları vb. civarında yer alacak rüzgâr santrallerinde kuşların yaşam alanlarının zarar görmemesi için başta yatırımcılar olmak üzere tüm ilgili taraflarca azami özen gösterilmelidir. Ayrıca santralin bulunduğu alan özellikleri göz önüne alınarak kuş-türbin çarpışmaları olasılığının önlenmesi için gerekli önlemler alınmalıdır. Örneğin, kuşların göç rotaları izlenerek türbinlerin mümkün olduğunca uçuş yollarına paralel olacak şekilde inşa edilmesi, türbin görünürlüklerinin artırılması, türbin grupları arasında uçuş yollarına destek olacak koridorların bırakılması, kuş geçişleri sırasında çarpışmaların azaltılabilmesi için radar/sesli uyarı sistemleri kurulması, inşaat süreçlerinin kuşların üreme dönemi vb. hassas zaman aralıklarından kaçınacak şekilde düzenlemesi gibi önlemler alınmalıdır.

- Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı ile Tabiatı Koruma Alanları'nda, Muhafaza Ormanları'nda, Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları'nda, Özel Çevre Koruma bölgelerinde; ilgili Bakanlığın, Doğal SİT alanlarında ise ilgili koruma bölge kurulunun "olumlu görüşü alınmak kaydıyla" yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik üretim tesislerinin kurulmasına izin verilecek olması, ülkenin doğasının tahrip edilmesine, flora ve fauna kaybına ve yerli halkla yeni bir çatışma alanının yaratılmasına yol açabilecek bir husustur. Bu tür alanlarda verilecek izinlerde objektif kriterler belirlenmeli ve RES projelerinde yer seçiminden, proje fizibilitesi-montaj-işletme aşama-

larına kadar tüm süreçte, öncelikle eko-sistem göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. Halkın kabulü, diyalog ve danışma önemsenmelidir.

Güneş

- Ülkemizin potansiyeli en yüksek (380 milyar kilovatsaat elektrik üretebilecek yaklaşık 270,000 megavat kurulu güce karşılık gelen) bir yenilenebilir enerji kaynağı olan güneşin, enerji tüketimimiz içindeki payını mümkün olan en hızlı biçimde artırmamız gerekmektedir. Mevcut kanunda “31.5.2015 tarihine kadar işletmeye girecek güneş santrallerinin yurt içinde gerçekleşecek imalatına ödenecek yerli katkı ilavesi konusunda öngörülen beş yıllık süre”, çok yetersiz kaldığından, mutlaka uzatılmalıdır.
- Yerli üretime yönelik desteğin hem bileşen üretimi, hem de özgün tasarım yerli ürün gelişimi için bu desteğin belirlenmiş hedeflere yönelik ve uzun vadeli olarak planlanması gerçekleştirilmelidir.
- Yerli üretimin özendirilmesi açısından; yerli üretim katkısıyla ödenecek ek tarifenin (Kanun’da Cetvel-2) aksamın tamamının yerli olarak sağlanması halinde ödenmesi yerine, kademeli geçiş yapılacak şekilde değiştirilmesi gerekli görülmektedir.
- Yerli güneş endüstrisinin (Fotovoltaik/Odaklayıcı) gelişimini doğrudan destekleyecek ve yerli imalat endüstrisinin üretimi için uygun ortam yaratacak ilâve destekler sağlanmalıdır (Örneğin: yerli işgücü-

ne ödenen ücretlere vergi kredisi veya muafiyetleri, güneş teknolojisi alıcı ve satıcılarına uygulanacak KDV ve/veya gelir vergisi indirimleri, AR-GE destekleri, yerli üretilecek türbinlerin kalite ve güvenilirliğini teşvik edecek test ve sertifikasyon programları, vb.).

- Türkiye`de güneş enerjisinden su ısıtma sektörü son yıllarda gittikçe artan oranda, Uzakdoğu (Çin) kaynaklı ithal ürünlerin baskısı altındadır. Çin devletin ihracat konusunda sağladığı özel ve yüksek destekleri arkasına alan Çinli firmalar, ülkemizdeki satışlarını, her yıl %50 - %100 gibi katlayan oranlarda artırmaktadırlar. Sektörde meydana gelen üretim kaybı, pazar küçülmesi, niteliksiz ürünlerin ülkeye girmesi gibi konuların önlenmesi için devlet kurumlarının konuyla ilgilenmeleri ve gereken tedbirlerin alınması gerekmektedir. Yerli üretimi özendirerek, koruyacak ve geliştirecek tedbirler alınmalıdır. Özellikle güneş enerjisinin ısı olarak kullanımını teşvik eden özel yasa ve mevzuat düzenlemeleri hızla yürürlüğe koyulmalıdır.
- Güneş enerjisi kolektörlerinin TSE standartları, eksiklikleri giderilerek güncellenmeli, paket ve toplu sistemlerin üretimi ve montajı konusunda yeni standartlar üretilerek uygulamaya geçirilmelidir.
- Güneş enerjisi sistemlerinin testlerinin yapıldığı akredite laboratuvarların ulusal düzeyde oluşturulması ve yaygınlaştırılması için gerekli girişimler yapılmalı,

yurt dışındaki laboratuvarlara ödenen test ücretlerinin yurt içinde kalması sağlanmalıdır.

- Konutlarda tüketilen enerjinin %80'i ısınmaya harcanmaktadır. Bu nedenle “**güneş mimarisi**” önemsenerek uygulanmalı, öncelikle büyük şehirlerden başlanarak yeni yapılmakta olan binalarda, şehir ve imar planlarında binaların güneş mimarisine uygun şekilde tasarımı ve yapımı ile yalıtıma büyük önem verilmelidir. Ek maliyet getirmeden %30'lara varan enerji kazancı sağlayan mimari özellikler kullanılmalıdır. Bu konuda ilgili meslek odalarıyla işbirliği içinde bilgilendirme -bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Güneş enerjisinden, pasif düzenlemelerle yararı maksimize eden mimari pratiklerin yaygınlaştırılması için üniversitelerimize önemli görevler düşmektedir. Güneş enerjisinin bina ısıtılması-soğutulması ve endüstriyel proseslerde kullanılması, ithal enerjinin azaltılması için çok önemlidir. Teşvik edildiği takdirde, ısıtma sistemleri desteklenerek ithal doğal gaza olan bağımlılığımızı azaltabilmek mümkündür.
- Ülkemizde güneş enerjili sıcak su sistemlerinin yaygınlaşmasıyla güneş kolektörlerinin tüketici bazında kullanımı teşvik edilmelidir. Endüstriyel tesislerde, nüfusun ve enerji tüketiminin yoğun olduğu büyük kentlerde, özellikle çok katlı binalarda, yerel yönetimlerle işbirliği yapılarak güneş kolektörlerinin yaygın kullanımı konusunda çalışmalar yapılmalı, güneş kolektörleri ve aksesuarlarında KDV %1'e

düşürülmelidir. Düşük gelir gruplarının sıcak su ihtiyaçları ve hatta ısıtma desteği olarak güneş enerjisi sistemi kullanabilmelerini desteklemek üzere kamu tarafından, doğrudan maddi destek sağlanmalıdır.

- Kentlerimizin ekolojik, çevresel değer ve varlıklarının zarar görmesini engelleyip sürdürülebilirliğini sağlayacak bir planlama gereklidir. Güneşe, doğal enerjilere ve yerel ekolojik sistemlere uygun kent planları yapılmalı, mevcut planlar dönüştürülmeli ve kamu tarafından denetlenmelidir. Enerji gereksinimini, başladığı noktada azaltabilmek amacıyla; kent planlamasında ve kentsel dönüşüm uygulamalarında, yerleşimler özgün doğal, topografik, coğrafi koşulları özümseyen bir anlayışla analiz edilmelidir. Yerleşimlerde güney cephelerin seçimi sağlanmalı, tükettiği enerjiyi doğal kaynakları ve atıkları ile enerji üretebilen mahalle ve kentler tasarlanmalı, yapıların iklimlendirme (ısıtma-soğutma) gereksinimleri göz önüne alınacak biçimde tasarlanması özendirilmelidir.
- Eğitim kurumlarında ısıtma, soğutma, sıcak su, elektrik gibi enerji tüketimini etkileyen faktörlerde yenilebilir enerji kaynaklarının kullanımına başlanması ve yaygınlaştırılması sağlanmalı ve böylelikle yeni nesillerin yenilebilir enerjilerin kullanımına yatkın, bilinçli bireyler olması sağlanmalıdır.
- Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye`de de “**Güneşkent**” uygulamaları başlatılmalıdır. Çevre ve

Şehircilik Bakanlığı tarafından gerekli çerçeve belirlenmeli, yasal altyapısı oluşturulmalı, teşvikler sağlanmalıdır.

- Güneş enerjili sıcak su kullanımının daha az yaygın olduğu bölge ve kesimlerde, kat mülkiyeti açısından sorun yaratan, çatılara güneş enerjisi sistemleri konulması konusunda ortaya çıkan sorunları çözüme kavuşturan yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Çatılarda güneş enerjisi uygulamalarının görsel kirlilik yaratmaması için, yasal düzenlemeler yapılarak uygulamaya geçilmelidir.

Biyoyakıtlar

- Türkiye'nin hayvansal atıklara dayalı biyogaz potansiyeli, belediye atıkları, enerji bitkileri, organik sanayi atıkları gibi hammaddelerle birlikte, Türkiye'nin biyogaz potansiyeli yaklaşık 35 milyar kw-saat (4.000 mw) olarak belirlenmekteyken, mevcut kanundaki teşviklerin yetersizliği nedeniyle, büyük oranda atıldır. Bu nedenle, yasayı daha gerçekçi teşvik getirecek biçimde yeniden düzelmekte yarar vardır.
- %50-70 metan içeren biyogaz temizlenerek doğal gaz niteliğinde kaynak elde edilmektedir. Dolayısıyla, biyogaz elektrik üretiminde kullanılmakla birlikte, "zenginleştirilmesi" durumunda, doğal gazın kullanıldığı her alanda (elektrik, ısı, yakıt) kullanılmaktadır. Bu amaçla; biyogazın temizlenmesine (biyogazdan doğal gaz elde etmeye) yönelik yatırımlar

teşviklerle desteklenmelidir. Biyogazla çalışan araçların kullanımı teşvik edilmelidir.

- Biyoetanol ve biyodizel üretimleri, benzin tüketimimizi ve dolayısıyla petrolde dışa bağımlılığımızı azaltacak, çevre kirliliği oranını düşürecek önemli ekonomik ve çevresel değerler arz ettiğinden, bu teşviklerin kısa sürede “geri döneceği” dikkate alınarak, söz konusu teşvikler daha gerçekçi değerlendirilmelidir.
- Gıda ürünlerini biyoyakıt üretimine kaydırmadan ve zarar verici bir arazi dönüşümüne neden olmadan, biyolojik çeşitliliğimize dokunmadan, tarımsal potansiyelimiz aktifleştirilerek biyoyakıt üretimi önemsenmelidir.
- Planlı bir enerji tarımını da içeren biyo-yakıt programıyla, istikrarlı adımlarla yol alınmalı, hedeflere uygun stratejiler, eylem planları geliştirilmelidir.
- Hammadde üreticisinden, biyo-yakıt kullanıcılarına kadar sektördeki aktörler için uygun destekleme politikaları belirlenmeli ve sektör için bir izleme mekanizması oluşturulmalıdır. İzleme çalışmalarının sonuçlarına göre strateji ve eylem planları belli aralıklarla revize edilmelidir.
- İlgili tüm tarafların temsil edildiği “Biyo-yakıt Teknoloji Platformu” kurulmalı, üniversite-sanayi işbirliğiyle yerli teknolojilerin gelişimi ve sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Gıda dışı hammaddelerden

biyo-yakıt üretimi yani ileri kuşak biyo-yakıt üretimleri için AR-GE bütçeleri oluşturulmalı, bu alandaki faaliyetler desteklenmelidir.

- Havacılık sektörü ve savunma sanayinde ulaştırma yakıtı olarak biyo-yakıtların kullanımı konusunda ülke projeleri oluşturulmalıdır.
- Biyo-yakıtlar pek çok bakanlığın da içerisinde olmasını gerektiren bir konudur. Bakanlıkların ilgili kurum ve kuruluşlarının, belirli bir koordinasyon içerisinde çalışmaları, sektörün sağlıklı gelişmesi için şarttır. Bu konuda koordinasyonu sağlayacak yasal bir düzenleme yapılmalıdır. Biyo-yakıt çalışmaları, kırsal kalkınma çalışmalarıyla entegre edilmelidir.

Jeotermal

- Jeotermal kaynaklı elektrik üretimi için mevcut 600 MW kapasite, en kısa sürede bilimsel esaslara ve teknolojik gerekliliklere uygun olarak değerlendirilmelidir. Yeni jeotermal kaynak aramalarına ağırlık verilmelidir. Jeotermal kaynaklar değerlendirilerek on binlerce evin jeotermal enerjiyle ısıtılmasının önü açılmalıdır. Jeotermal kaynağın entegre kullanımıyla doğrudan ve dolaylı yararlanma olanakları optimize edilerek maksimum fayda sağlanmalıdır.
- Mevcut kanun, ruhsat isteminde bulunan kişi ya da kuruluşların arama ve işletme açısından donanımlı ya da kararlı olmalarına bir ölçüt getirmemiştir. Yasa, uygulayıcılara, kişi ve kuruluşların bu kadar

çok sayıda ruhsat edinmesi durumunda “amacını ve ciddiyetini” sorgulama ve kanıtlatma araçlarını sağlamamıştır. Kanun’un bu sorgulamayı olanaksız kılan bir başka zaafı da, İl Özel İdareleri yetkilendirilerek, otoritenin il sayısına bölünmüş olmasıdır. Kamu yönetiminin, jeotermal kaynak için başvuru yapan kişi ya da kuruluşun, ülkenin başka yerlerinde kaç ruhsat başvurusunun olduğunu ya da kaç ruhsat edindiğini sorgulamasına imkân verecek düzenleme yapılmalıdır.

- Jeotermal sahalara sahip olma, oralarda çalışma yapabilme ve işletmeci olabilme açısından da yasanın sonucu olan bir karmaşa vardır. Örneğin İl Özel İdareleri ruhsat sahibi ve yatırımcı ve işletmeci olabilmektedir. Ama aynı alanda karar verici, hak ve sorumlulukları belirleyici ve koruyucu ve denetleyici konumundadır. MİGEM ne arama ve ne de işletmeci olamamakta, MTA yalnızca aramacı olabilmekte, işletmeci olamamakta; ama İl Özel İdareleri hepsini yapabilmektedir. Sonuçta, bugün her konuda tek yetkili kamu otoritesi de İl Özel İdareleridir. Bugünden şirket kurup sondajlara başlayan İl Özel İdareleri vardır. Bu sorunlu yapı dönüştürülmeli, kurumların yetki ve sorumlulukları tanımlanmalıdır.
- Jeotermal kaynak yönetimi, benzeri pek çok alandan çok daha fazla meslek ve uzmanlık alanı katkısını gerektirmektedir. Aramadan başlayıp kullanım aşamasına kadar jeoloji, jeofizik, maden, petrol, makina, çevre, kimya, ziraat, elektrik, inşaat vb.

mühendislik dallarından, ekonomistlerden, sağlık uzmanlarından, peyzaj mimarlarından, meteoroloji uzmanlarından katkı almadan bu kaynaklar yönetilemez. Ama Yasa'da bu durum dikkate alınmamıştır. Sonuçta, ortak varlığımız olan bu doğal kaynağın en doğru, sürdürülebilir ve en uygun düzeyde kullanımını zorlayacak bir kurallar dizisi oluşmamıştır. Bu yüzden meslek grupları arasında çatışmalar olasıdır. Kaynakların korunması ve geliştirilmesi için, ilgili tüm tarafların görüşleri alınarak mevzuatta gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

Enerji Verimliliği

- **Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Strateji Belgesindeki hedeflerin çoğu gerçekçi** olmaktan uzaktır. Zira gerek hedefler afakidir ve gerekse söz konusu hedeflere hangi mevcut seviyeden varılacağına dair mevcut referans değerleri ölçülmemiş durumdadır. Dolayısıyla, öncelik, mevcut durumumuzun sağlıklı olarak ölçülmesi olmalıdır. Hedefler bundan sonra belirlenirse, gerçekçi ve uygulanabilir olacaktır.
- Strateji Belgesi'nde belirlenen "Sorumlu Bakanlık", "İşbirliği Yapılacak Kuruluş" gibi tanımların karşısına yazılmış bulunan bakanlık ya da kuruluşlar, çoğunlukla konunun gerçek muhatapları değildir. Özellikle de halka enerji verimliliğini benimsetme ve binalarda ve şehir içi ulaşımda etkin önlemlerin alınması konusunda kilit konumdaki kurumlar beledi-

yelerdir. Bu nedenle, yasada belediyelere daha fazla yetki ve sorumluluk verilmesi temin edilmelidir.

- Bu stratejiyi yürütecek olan Elektrik İşleri Etüt İdare-si (EİE) kapatılmıştır. Yeni tesis edilen Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü'nün ağırlıklı işlevi, enerji arzı yönündeki etkinliği güçlendirilecek şekilde oluşturulmamış; enerji verimliliği uygulamaları ve talep tarafındaki işlevi ise daraltılmıştır. Bu eksiklerin giderilmesi gerekli görülmektedir.
- Kamu sektörü enerji verimliliği konusunda örnek olmalıdır. Oysa halen bunun tam tersi bir süreç yaşanmaktadır. Kanunla belirtilmiş olmasına rağmen kamu kuruluşları, öngörülen zamanda enerji etütlerini tamamlayamamıştır. Kamu satın almalarında ve kiralamalarında, binalarda enerji verimliliğine, yüksek enerji verimi olan araçlara, malzemelere ve ekipmanlara öncelik verilmelidir.
- Önümüzdeki yıllarda yeni yapılacak binalar için, mutlaka AB standartları örnek alınmalıdır. Bu çerçevede, yeni yapılacak binaların "sıfır" emisyonlu (salımlı) olması yasal gereklilik olarak benimsenmelidir. Çağdaş ülkelerdeki gibi, enerji tüketimi toplamı sıfır olan, **Sıfır Enerji Binaları**'nın (ZEB -Zero Energy Buildings) inşa edilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Bu hedef için gerçekçi bir "hedef yıl" belirlenmelidir.
- Elektrik enerjisi, üretimi süreci gereğince en büyük kaybın olduğu alandır. Bu "savurganlık" önlenebilir

bir durumdur ve hızla önlem alınmalıdır. Örneğin, (daha önce doğal gaz konusunda da önerdiğimiz gibi) konvansiyonel sistem verimlerini yüzde 90 ve üzeri değerlere kadar yükseltebilen kojenerasyon (elektrikle birlikte üretilen buharı da kullanan) ve trijenerasyon (elektrikle birlikte, ısıtma ve soğutmanın birlikte sağlanması) sistemleriyle elektrik, ısınma ve soğutma işlevlerinin yurt çapında yaygınlaştırılması, çok önemli etkiler yaratacak önlemlerdir.

- Benzer biçimde, santral ve sanayi atık ısılarının atıl bırakılmak ve çevreyi kirletmek yerine, bölge ısıtmasında kullanılmaları son derece çağdaş ve akılcı uygulamalardır ve bu nedenle mutlaka yaygınlaştırılmalıdır. Bu amaçla yapılacak yatırımlar teşvik edilmeli; boşa harcanan enerji için yaptırım getirilmesi de, bunu tamamlayıcı bir diğer politika uygulaması olmalıdır.
- Ülkemizde nihai sektörlerdeki tüketilen petrolün %53'ünden sorumlu olan ulaştırma sektöründe; başta yakıt verimliliği yüksek taşıtların kullanımının sağlanması olmak üzere; trafik düzenlemelerinde toplu taşımacılığa ve raylı sistemlere ağırlık verecek bir politikanın hayata geçirilmesi gerekli görülmektedir. Karayolu ağırlıklı mevcut ulaştırma sisteminden, daha ağırlıklı olarak deniz ve demir yolu taşıma/ulaşım sistemlerine geçiş, bir diğer çözüm yoludur. Bu şekilde ülkemizin petrol bağımlılığı (halen % 93) azaltılabilir ve karbon salımları düşürülebilir.

- Tüm yükün konuttaki vatandaşlara yükleneceği bir “**verimlilikte iyileştirme**” yaklaşımı, adil ve uygulanabilir değildir. Enerji verimliliği alanında, gerçekçi hedeflere ulaşmada sorumlu kurum ve kuruluşların, devletin, özel sektörün ve vatandaşın ne oranda katkı yapması gerektiği; ticari çıkarlara göre değil, ulusal çıkarlarımıza ve kamu yararına uygun olarak saptanmalıdır. Teşvik mekanizmaları ve miktarları, gene bu ilkeler çerçevesinde uygulanmalıdır. Bu yaşamsal alanda ulusal bir bilinç oluşturulması için, orta ve uzun vadeli ülke çıkarlarına odaklı bir eğitim seferberliği başlatılmalıdır. Bu alanda meslek odalarının ve tüketici derneklerinin etkin konumda olmaları sağlanmalıdır. EV eğitimi ve sertifikası verecek kurum ve kuruluşların önündeki bürokratik engeller kaldırılmalıdır.

SONSÖZ YERİNE

Türkiye, gerek enerji kaynakları ve gerekse bu alanda birikimi olan insan gücü açısından son derece zengin bir ülkedir. Enerjide mevcut dışa bağımlılığı “kader” değil, yanlış politikaların kaçınılmaz bir sonucudur. Gelişmekte olan bir ülkenin, belli dönemler için enerji talebinin artması doğal olmakla birlikte, talep tahminlerinin bilimsel değil de ticari beklentilerle abartılması, ülke ekonomisine zarar vermektedir. Maharet, enerji talebini hızla arttırmakla değil, enerjiyi üretimden tüketime kadar olan tüm süreçte akılcı ve verimli kullanmakla gösterilir.

Yerli ve büyük bölümü yenilenebilir olan kaynaklarımız, önümüzdeki yıllardaki büyüme potansiyelimizi rahatlıkla karşılayabilir. Bunların enerji tüketimimiz içindeki mevcut oranlarının hızla artırılması halinde; dışa bağımlılığımızın azaltılması, cari açığının “sıfırlanması”, sera gazı salımlarının düşürülmesi mümkün olacak ve önemli istihdam sağlanabilecektir. Tüm bunların gerçekleştirilebilmesi içinse, insan yaşam ve onuruna, çevre haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı, temel ilkelerimizi oluşturmalıdır.

Enerjide daha bağımsız, daha temiz, daha verimli, daha güvenli ve adil bir çözüm mümkündür ve mutlaka gerçekleştirilmelidir.